

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie

Studijní program: N7105

**Studijní obor
(kombinace):** Historie

**Perzekuce ženských řádů a kongregací komunistickým
režimem. Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny
Marie**

**Persecution of the female friaries and congregations by the Communist
regime. Congregation of Sisters of the Immaculate Conception**

Diplomová práce: 2011–FP–HIS–225

Autor:

Bc. Lucie Žáková

Adresa:

Březový vrch 734/7

460 15, Liberec 15

Podpis:

.....

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Rapavá

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
100	-	3	-	6	10

V Liberci dne: 20. července 2011

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne: 20. 07. 2011.

Bc. Lucie Žáková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce PhDr. Ivaně Rapavé za poskytnutí konzultací, trpělivost a ochotu. Dále děkuji sestrám Kongregace Neposkvrněného početí Panny Marie za poskytnutí materiálů z kongregačního archivu a vstřícný přístup, především s. M. Emanuele. Za pomoc při dohledávání materiálů v Archivu bezpečnostních složek v Brně – Kanicích děkuji Bc. Václavu Trupovi. Největší dík za podporu a shovívavost patří mým blízkým.

Anotace

Předložená práce se zabývá problematikou perzekuce ženských řeholí komunistickým režimem v Československu. V obecné části přibližuje problematický vztah státu a katolické církve v letech 1948 - 1989. Stěžejní jsou kapitoly věnované Kongregaci sester Neposkvrněného početí Panny Marie. Mapují její historii od roku 1950, kdy byly sestry vystěhovány z většiny svých kongregačních domů do soustředovacího kláštera ve Filipově, do roku 2002, kdy opustily klášter na Hoře Matky Boží v Králíkách. Zde strávily z donucení 40 let. V přílohách jsou připojeny dokumenty ilustrující svévoli komunistického režimu vůči nim i to, jak se s tímto faktem sestry vyrovnávaly.

Klíčová slova

řeholnice, perzekuce, komunismus, kláštery, 50. léta, Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie, katolická církev, církev a stát

Annotation

Topic of the presented work is the persecution of female friaries by communistic regime in Czechoslovakia. The general part describes the problematic relationship between the state and the Catholic Church between the years 1948 and 1989. Crucial part consists of chapters about the Congregation of Sisters of the Immaculate Conception. They map its history since 1950 when the Sisters were forced to move from most of their congregation houses to centralized convent in Filipov, until 2002 when the Sisters left the convent in Hora Matky Boží (Mountain of Mother of God) in Králíky. They were forced to stay there for 40 years. The attachments include documents exemplifying the evil will of communistic regime as well as how Sister had to cope with it.

Keywords

female friaries, persecution, communism, convents, the fifties, Congregation of Sisters of the Immaculate Conception, the Catholic Church, state and church

Annotation

Die vorlegene Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Persekution der weiblichen Orden von der Kommunismus in der Tschechoslowakei. In dem allgemeinen Teil bringt sie die komplizierte Beziehung zwischen dem Staat und der katholischen Kirche in Jahren 1948 - 1989 nahe. Wesentliche sind die Kapitel, die der Kongregation der Schwestern von der Unbefleckten Empfängnis Mariens gewidmet werden. Die stellen ihre Geschichte seit dem Jahre 1950 bis 2002 dar. Im Jahre 1950 wurden die Schwestern aus der Mehrheit ihrer Kongregationshäusern in das Konzentrierungskloster in Filipov ausgeräumt und im Jahre 2002 verließen sie das Kloster auf dem Muttergottesberg in Králíky. Hier verbrachten sie zwangsweise 40 Jahren. In Beilagen sind die Dokumente beigefügt, die den Mutwille des kommunistischen Regime gegen sie und auch das, wie die Schwestern sich diese Tatsache bewältigten, illustrieren.

Schlagwörter

weibliche Orden, Persekution, Kommunismus, Klöster, fünfziger Jahren, Kongregation der Schwestern von der Unbefleckten Empfängnis Mariens, katholische Kirche, Staat und Kirche

Obsah

Úvod	6
1. Kritika pramenů a literatury	10
1.1 Kritika pramenů	10
1.2 Kritika literatury	13
2. Vztah mezi státem a církví po únoru 1948	16
3. Zásahy proti řeholím	22
3.1 Průběh akce „K“	24
3.2 Opatření proti ženským řeholím	28
3.3 Akce „B“	35
3.4 Soudní procesy s řeholnicemi	38
4. Perzekuce Kongregace SNPPM	42
4.1 Filipov	44
4.2 Jiřetín pod Jedlovou	51
4.3 Broumov	53
4.4 Moravská Třebová	57
5. Internační klášter Hejnice	60
6. Vztah státu a církve v letech 1953 – 1989	67
6.1 Období 1953 - 1968	67
6.2 Období 1968 - 1989	71
6.3 Situace řeholí po roce 1960	75
7. Charitní domov pro řeholnice Králíky	78
7.1 Naděje roku 1968 a normalizační zklamání	81
7.2 Pád komunistického režimu	84
8. Život sestry M. Milady Doubravky Plotěné	89
Závěr	91
Seznam zkratk	94
Seznam pramenů	96
Seznam literatury	98
Seznam příloh	100

Úvod

Kongregace Školských sester III. řádu sv. Františka pod ochranou Neposkvrněného Početí vznikla 9. prosince 1859, kdy její založení potvrdil papež Pius IX. Její základ vytvořily dvě skupiny františkánských terciárek z Moravské Třebové a z Přerova. V roce 1923 byl změněn název, který přetrval do současnosti a zní Sestry Neposkvrněného početí Panny Marie (dále jen SNPPM).¹ Kongregace má za sebou bohatou historii. Mateřinec měla v Přerově na Šířavě, kde vedly sestry po první světové válce klášterní měšťanskou školu, mateřskou, obecnou a hudební školu, učily domácí nauky, vedly kurzy šití a vaření a vyučovaly náboženství. Postupně dále rozšiřovaly svoji vzdělávací a apoštolátní činnost (vedly zde edici SMÍR), ale roku 1942 byly všechny školy zrušeny okupační vládou. Některé ze sester byly nasazeny v přerovské nemocnici, kde zůstaly pracovat i po válce. Také v Moravské Třebové, kde vedly sestry penzionát pro dívky a obchodní, rodinnou a hudební školu a mateřskou školu, byla tato činnost násilně ukončena. Stalo se tak ovšem již v roce 1939, protože Moravská Třebová spadala do území Sudet. Sestrám byl za druhé světové války svěřen místní domov důchodců, v němž působily také po válce. Další důležité komunity SNPPM sídlily ve Šternberku, kde sestry zřídily internát pro výchovu mentálně postižených dětí s trojtřídní pomocnou školou, a v Uherském Brodě, kde byl od začátku sirotčinec a později soukromá dvoutřídní obecná škola, škola ručních prací a mateřská škola. Od roku 1928 spravovaly sestry poutní místo na Sv. Hostýně a exerciční dům v Hlučíně.²

V roce 1919 bylo na žádost spišského biskupa rozšířeno působení sester o komunity na Slovensku (Levoča, Spišské Vlasy, Zakamenné). Odtud ale musely odejít z politických důvodů již po roce 1945. Kongregace byla založena jako školská, a proto vždy zaujímaly významné místo v činnosti sester misie. Před druhou světovou válkou působily několik let v jihoamerické Mahaice a od roku 1936 také v Estonsku. V estonském Tartu je jejich komunita činná

¹ Oficiální název: „Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi“. S. Magdalena NĚMCOVÁ, *Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi*, in: Vojtěch VLČEK (ed.), *Ženské řehole za komunismu 1948–1989*, Olomouc 2005, s. 240.

² www.sestry-nppm.cz/zacatky-kongregace.htm – staženo dne 7. září 2010.

dodnes. Při misiích se však sestry věnovaly také ošetrovatelské a zdravotní péči.³

S nástupem komunistického režimu však došlo ke značnému omezení misijní činnosti a také ke znemožnění velice důležité apoštolátní činnosti. Státní moc zahájila v 50. letech boj proti mužským i ženským řeholním společenstvím s úmyslem úplně je zrušit. To se nakonec neuskutečnilo, ale řeholníci i řeholnice byli nuceni snášet až do roku 1989 různé druhy soudní i mimosoudní perzekuce. Většina sester NPPM musela v roce 1950 nedobrovolně opustit svoje domovy a nastoupit v nových působištích do zaměstnání v lehkém průmyslu. V roce 1960 byla kongregace soustředěna v klášteře na Hoře Matky Boží nad Králíky (okres Ústí nad Orlicí), odkud se jednotlivé komunity vrátily do svých kongregačních domů až v roce 2002. Mateřinec byl poté ustanoven v Olomouci, kde je dodnes. Na přelomu 80. a 90. let bylo obnoveno působení kongregace na Slovensku, ve městě Ľubica. Dnes najdeme komunity sester NPPM v Olomouci, Brně, Uherském Brodě, Ľubici (Slovensko), Leitershofenu (Německo) a Tartu (Estonsko).⁴

Téma pobytu sester NPPM v klášteře na Hoře Matky Boží v Králíkách v 2. polovině 20. století dosud představovalo bílé místo v dějinách tohoto kláštera. Na základě mé spolupráce s Muzeem čs. opevnění K-S 14 „U cihelny“⁵ v Králíkách, které se mimo jiné zabývá i studiem a dokumentací historických událostí mikroregionu, bylo proto vybráno pro zpracování mé bakalářské práce. Ve své diplomové práci jsem se rozhodla na toto téma navázat a rozšířit ho o dramatické události 50. let. Perzekuce ženských řádů je podle mého názoru v literatuře částečně upozadována. Není jí věnováno tolik pozornosti jako perzekuci řádů mužských. Je snad možné říci, že řeholnice obecně jako ženy za totality fyzicky netrpěly tolik jako řeholníci (i když samozřejmě nalezneme i případy procesů s ženskými představenými a jejich věznění, přičemž někdy byla výše trestů opravdu zdrcující).⁶ Ale skutečnost, že sestry nebyly bity a vězněny v klasických žalářích v takové míře jako muži,

³ Tamtéž – staženo dne 7. září 2010.

⁴ Tamtéž – staženo dne 7. září 2010.

⁵ Oficiální název: Muzeum čs. opevnění z let 1935-38, Pěchotní srub K-S 14 „U cihelny“.

⁶ Např. generální představená boromejek Žofie Bohumila Langrová byla odsouzena na 20 let, představená těšitelek S. Marie Winterová na 17 let, provinční představená sester Řádu německých rytířů S. Antonie Anežka Witková na 15 let. V. VLČEK, *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 62–63.

není podle mého názoru důvodem k tomu, aby jejich perzekuce byla opomíjena.

Zpracování tématu perzekuce řeholnic je pro badatele v mnoha ohledech těžší než pro toho, kdo se zabývá perzekucí řeholníků. V první řadě je nutné si uvědomit, že státní moc zacházela s jednotlivými ženskými řády různě podle jejich zaměření. Řeholnice, které se zabývaly ošetrovatelskou činností, zůstávaly na svých místech mnohdy až do 60. let, protože nebyl nikdo, kdo by je mohl nahradit. Naopak u školských řádů byla snaha znemožnit jim co nejrychleji jejich působení na veřejnosti.

Dále docházelo k neustálým přesunům větších či menších řeholních komunit z místa na místo. Obojí je příčinou toho, že materiály vypovídající o těchto událostech jsou rozptýlené na mnoha místech, ve fondu SÚC, ve fondech mnoha krajských a okresních národních výborů, v archivech dnes již mnohdy neexistujících továren a samozřejmě také v archivech samotných řeholí. Velice obtížné je také sledovat přesuny různých skupin sester i v rámci jedné řehole, protože ty probíhaly v některých obdobích v intervalech kratších než rok. Proto nebylo v dané situaci možné věnovat se více než jedné kongregaci, jejíž historie v období komunismu je tedy zpracována jako celek. Pouze v kapitole pojednávající o internačním klášteře v Hejnicích se lehce odchyluji od tématu Kongregace SNPPM a zařazuji i další fakta, která se týkají jiných řádů. Internační klášter (dále jen IK) Hejnice však byl v rámci Československa institucí ojedinělou a myslím si, že je vhodné uvést, v čem se lišily podmínky života zde od podmínek v jiných soustředěvacích střediscích.

Obecná část práce by měla sloužit jako úvod do situace, co se týče vztahů mezi státní mocí a církví po druhé světové válce a vývoje komunistické církevní politiky. O této problematice bylo již však napsáno mnoho prací, proto se jí zabývám jen do té míry, aby bylo možné objasnit následující osudy řádových společenství. Kapitoly týkající se vztahu státu a církve a opatření proti mužským i ženským řeholím řadím spíše tematicky než chronologicky. Komplikované vztahy mezi komunistickým státem a katolickou církví sleduji v šesté kapitole až do roku 1989. Snažila jsem se v nejdůležitějších bodech nastínit nástrahy režimu a problémy, se kterými se církevní hierarchie musela

potýkat také po roce 1953, a zmínit události, které se však již jen okrajově dotýkaly života řeholních společenství. Těm je věnována podkapitola 6.3, jejíž stručnost je zapříčiněna rozpracováním konkrétní problematiky v kapitole následující.

Témata hlavního těžiště práce pojednávající o Kongregaci SNPPM jsou řazena chronologicky podle významnějších soustředovacích míst, kam se musely sestry přestěhovat. Protože byla kongregace v 50. letech několikrát rozdělována a sestry přemísťovány i v rámci jednotlivých komunit, není možné věnovat každému jejich působišti samostatnou kapitolu. Snažila jsem se proto vybrat místa, která poznamenala život sester a kongregace nejvíce. Nejrozsáhlejší jsou kapitoly věnované Filipovu, obsahující informace platné také pro další soustředovací střediska, a pak také Králíkám, kde strávily sestry v největším počtu zdaleka nejdelší časové období.

Na závěr připojuji krátký životopis sestry Marie (dále jen s. M.) Milady Doubravky Plotěné. Se sestrou Doubravkou jsem měla možnost se jednou setkat, bohužel však v roce 2008 zemřela. Podařilo se mi poměrně ojediněle (neboť málokde lze najít kompletní jmenné seznamy sester) vysledovat v archivních pramenech stěžejní informace týkající se jejího života a působiště komunit, kterými prošla. Sepsat její životní příběh (či příběh jiné sestry) bylo obtížné z toho důvodu, že kongregace vždy vystupovala jako celek, nevyzdvihovala například zásluhy jednotlivých sester, o jejichž osudech zde najdeme pouze zmínky.

Při bádání bylo nutné seznámit se hlouběji s řeholním životem, pochopit organizační strukturu kongregace a především osvojit si církevní terminologii. S tím mi sestry velice pomáhaly a ochotně mi zodpovídaly všechny mé otázky, za což jim velice děkuji. Díky tomu si může čtenář vytvořit základní představu o tom, jak funguje řeholní společenství a co obnáší život v něm, což jsou věci, podle mého názoru, ne úplně známé.

Citace jsou v textu označeny kurzívou a ohraničeny uvozovkami. Do jejich znění nebylo nijak zasahováno.

1. Kritika pramenů a literatury

1.1 Kritika pramenů

Hlavním předpokladem pro sepsání předložené práce bylo prostudování velkého množství archivního materiálu z několika archivů v České republice. Spisy a materiály ke studiu církevního dění 50. let v Československu jsou k dispozici v Národním archivu Praha. Pro studium zvoleného tématu byly nejdůležitější fondy Státního úřadu pro věci církevní (SÚC) a Ministerstva školství a kultury (MŠK), potažmo Ministerstva kultury (MK),⁷ které převzalo správu církevních záležitostí po zrušení SÚC v roce 1956. Archivovány jsou zde mj. všechny spisy dokumentující opatření proti církvím a sektám, návrhy opatření, jejich změny a kopie a všechna oznámení o jejich zaslání, z čehož je patrné, že kartony jsou velmi obsažné. Pro zvolené téma byly nejpřínosnější karton č. 48 obsahující spisy ONV Broumov, karton č. 83, v němž jsou materiály rozdělené místně podle jednotlivých klášterů, zde byly využity informace o klášteře v Hejnicích, dále situační zprávy z Jiřetína pod Jedlovou z kartonu č. 84 a v neposlední řadě karton č. 41. K fondu MŠK není k dispozici inventář. Tak, jak je zpřístupněný, obsahuje složky týkající se období od roku 1956 do roku 1966. Pro další období není fond bohužel ještě zpracován, a tudíž není přístupný. Sestrám NPPM jsou věnovány dvě složky - složka č. 161 obsahuje jmenné seznamy sester z let 1977 až 1988 a složka č. 169 dokumenty o jednáních s generálními představenými, zahraničních cestách, konání generálních kapitul, zprávy o kontrolách, o jejich přemísťování, seznamy zaměstnankyň i chovanek. Čísla složek v souboru jsou dočasná a po zpracování fondu budou změněna. Důležité informace byly čerpány také z fondu MŠK-C, složka 30, v níž je možné nalézt informace o Kongregaci sester NPPM od roku 1956 do 80. let.

⁷ Po roce 1948 fungovalo v ČSR Ministerstvo informací a Ministerstvo školství, věd a umění. V roce 1953 bylo zřízeno samostatné Ministerstvo kultury, které bylo v roce 1956 sloučeno s resortem školství a vzniklo tak Ministerstvo školství a kultury. To fungovalo do roku 1967, kdy bylo zřízeno Ministerstvo kultury a informací. To bylo ovšem v roce 1969 nahrazeno opět Ministerstvem kultury. <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=1839> – staženo dne 6. dubna 2008.

Kopie mnoha dokumentů je možné najít ve fondech KNV Liberec ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích a ONV Rumburk ve Státním okresním archivu v Děčíně. Ve fondu KNV Liberec, církevní oddělení se nachází pět kartonů (441 – 445) věnovaných klášterům a řeholnicím. V kartonu č. 442 nalezneme kromě seznamů sester ve velké míře také jejich kádrové posudky ilustrující věrně atmosféru doby. Dále jsou v těchto pramenech většinou situační zprávy ze soustředovacích středisek a hodnocení klášterů. Ty ostatně nalezneme znovu ve fondu ONV Rumburk v kartonech KT-56 – KT-57. Zde byly řešeny více také záležitosti ohledně majetkového vyrovnání apod. Nejprínosnější byly opět situační zprávy ze soustředovacích klášterů, ale i ze závodních internátů průmyslových podniků z kartonu KT-57, z nichž je možné vyčíst detailnější informace o běžném životě v těchto zařízeních. Nutný je v případě takovýchto situačních zpráv kritický přístup, dokumenty totiž obsahují nepravdivé či pokroucené informace. Jako příklad můžeme uvést v mnoha situačních zprávách se opakující tvrzení, že by některé sestry rády vystoupily z řádu nebo spolupracovaly, ale bojí se, že budou od ostatních šikanovány, či že je (nepříjemná a jednotvárná) práce v továrně baví a zajímá. Dále zde najdeme tvrzení, že sestry jsou v soustředovacích kláštorech se vším spokojeny. Opak se však dozvíme z několika málo dopisů, které byly zabaveny nebo se nacházejí v archivech sester. Mnohdy se referentky vyjadřovaly v situačních zprávách hrubě, jak ukazuje následující příklad: „*Dle mého úsudku jsou nejvíce zaujaty tyto osoby: Provinc. sestra Stoklásková, řeholní sestra jménem Terezita z býv. kláštera v Přerově /z této vzlást jest cítit nenávisť k našemu zřízení/bývalá představená z Uher. Brodu, a býv.představ.ze Štenberka./můj osobní názor jest ten nechat tyto výše uvedené baby zavřít/“* (neupravováno).⁸

Jiného charakteru jsou prameny uložené v Archivu bezpečnostních složek Kanice. Ve fondu KS – MV Liberec, v kartonu s označením AF MV B 4-5 1949-1955 je možné prostudovat materiály týkající se IK Hejnice z pohledu StB. Karton obsahuje mnoho situačních zpráv zmocněnkyně, posudků na sestry, odposlechových záznamů, informace o návštěvách, zamítnutých setkáních apod., dále stížnosti na strážmistry, korespondenci mezi správou kláštera a Krajskou správou StB v Liberci apod. Také tyto materiály velice

⁸ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, KT – 57, i. č. 288, Situační zpráva z 19. ledna 1951.

pomohou k pochopení běžného chodu internačního kláštera. Opět je nutné k nim přistupovat kriticky, protože i tyto zprávy z IK Hejnice jsou plné nepřesností, což komplikuje bádání, především pokud jde o jména. Obecně lze konstatovat, že státní zaměstnanci se jen velice obtížně orientovali v problematice řádů a kongregací, nedokázali rozlišovat mezi jednotlivými řeholemi, mezi jmény občanskými a řeholními apod.

Nezastupitelným zdrojem pramenů je samozřejmě archiv Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie uložený v jejím mateřinci v Olomouci. Nejdůležitější jsou strojopisné vzpomínky sester *Budete mi svědky* a *Z exilu sester Neposkvrněného početí Panny Marie Filipov, Jiřetín* a pečlivě vedené kongregační kroniky z let 1945 – 1989. Ukazují čtenáři každodenní život v soustředěných kláštorech, ale popisují také dramatické události přestěhování, zatčení představených apod.

Psaní kronik má většinou na starosti sestra, která vykonává funkci sekretářky kongregace. Pro každý rok je vyhrazena samostatná kniha doplněná přílohami, obrázky, novinovými články apod. V kronikách jsou zaznamenávány nejen události důležité pro kongregaci, jako např. generální kapituly a jejich výsledky, přesuny sester a základní informace o jednotlivých sestrách – nemoci, úmrtí, zastávané funkce apod., ale také informace o důležitých celocírkevních událostech, domácí politický a kulturní vývoj, světové události i např. zajímavosti a novinové články o přírodních úkazech a pohromách nebo kosmonautice. Mimo jiné lze díky pravidelnému zaznamenávání početního stavu sester rok po roce velice přehledně sledovat postupné snižování počtu členek kongregace. Také ke kronikám bylo nutné přistupovat kriticky. Musela jsem počítat s tím, že sestry se jednak snažily nestěžovat si a pominout některá negativa situace a jednak, že se bály, že by tyto písemnosti, stejně jako všechny kongregační záležitosti, mohly být kontrolovány. Nebylo tedy možné do nich zaznamenávat něco „politicky nevhodného“. Z těchto kronik jsem byla nucena vycházet především při zpracování období po roce 1960, kdy větší množství archivních materiálů již není k dispozici. To s sebou ovšem nese problém v nevyváženosti pohledu sester versus státní agendy. Samozřejmě neexistuje kronika z internačního kláštera Hejnice, kde byly internované sestry pod neustálou přísnou kontrolou

zmocněnkyně StB,⁹ a také nebyla bohužel nalezena kronika z nemocnice v Přerově, v níž měla kongregace komunitu až do roku 1960.

V archivu SNPPM jsem našla také velice zajímavý fotografický materiál, který jsem ve své práci s laskavým svolením matky představené sestry Vojtěchy mohla použít. Nejstarší alba, která jsou z 50. let, dokumentují všední život sester v domově důchodců v Moravské Třebové a nejvíce fotografií je k dispozici samozřejmě z dlouhého pobytu v klášteře v Králíkách. Zde jsou zobrazeny nejen všední práce a starosti i radosti sester, ale hlavně opravy kláštera prováděné od roku 1973, v nichž se potom pokračovalo ve spolupráci s místním rodákem panem Jentschkem a redemptoristy až do roku 2002. Ve dvou zvláštních albech jsou průběžně zakládány fotografie všech členek od založení kongregace po současnost.

1.2 Kritika literatury

Literatury, která se zabývá církevními dějinami v Československu po druhé světové válce, v posledních letech přibývá a toto téma začíná získávat zaslouženou pozornost. Já jsem vycházela především z práce Karla Kaplana *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*,¹⁰ kde najdeme všechny důležité informace o boji mezi státní mocí a církevní hierarchií v uvedeném období ještě před tím, než se režimu podařilo církev zcela zlomit. Alespoň okrajově se autor zabývá všemi církevně politickými problémy tohoto období, z čehož vyplývá, že rozsáhlost problematiky nedovoluje věnovat se jednotlivým dílčím tématům podrobněji. Práce obsahuje také jako přílohy nejdůležitější dobové dokumenty.

Velice zajímavými pracemi jsou dva díly knihy *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*¹¹ a jejich následné

⁹ V ostatních soustředovacích střediscích patřila zmocněnkyně k úředníkům SÚC, ale v Hejnicích to byla opravdu členka StB.

¹⁰ Karel KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno 1993.

¹¹ Václav VAŠKO, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, I. a II. díl, Praha 1990.

třídílné přepracování *Dům na skále*.¹² Jejím autorem je Václav Vaško, mimo jiné přímý účastník událostí, o kterých píše, zatčený za „protistátní činnost“ v roce 1951 a vězněný mnoho let v lágrech na Jáchymovsku a na Mírově. Svůj životní příběh zpracoval v životopise nazvaném *Ne vším jsem byl rád*,¹³ který mi pomohl přiblížit myšlení pronásledovaných katolíků. Jak v *Neumlčené*, tak v knihách *Dům na skále* se snaží dotknout všech významných momentů, které formovaly poválečné církevní dějiny v Československu.

Stěžejní literaturou pro perzekuci řeholí, jak mužských, tak ženských, jsou však v české historiografii práce Vojtěcha Vlčka *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*¹⁴ a sborník jím editovaný *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*.¹⁵ První z uvedených knih je přehledem, ve kterém badatel najde kromě úvodu do problematiky charakteristiku všech mužských řádů a kongregací v Československu v roce 1949, informace o všech politických procesech s řeholníky, osudy jednotlivých řádů, stručné shrnutí situace v každém z centralizačních klášterů a také cenné srovnání s vývojem v ostatních zemích východní Evropy. Problematiku ženských řádů zde neopomíjí úplně, ale věnuje jí jen jednu stručnou kapitolu a částečně se jí zabývá v kapitole o akci „B“.

Na vzniku sborníku z Konference vyšších představených ženských řeholí v ČR pořádané 1. října 2003 se podílelo kromě Vojtěcha Vlčka a Petra Tesaře dalších dvacet tři autorek – příslušnic různých řádů a kongregací, které stručně popisují minulost svých řeholních společenství za komunistické éry. Příspěvek o Kongregaci SNPPM, který sepsala s. M. Magdalena Němcová, se po stručném uvedení do historie kongregace zabývá především léty 1950-1960. Autorka v něm vychází zejména z *Dějin Kongregace SNPPM III. řádu sv. Františka*.¹⁶ Tato nepublikovaná práce má dva díly, v archivu SNPPM v Olomouci jsme však našly bohužel pouze její torzo, které končí rokem 1959.

¹² Tentýž, *Dům na skále 1. Církev zkoušená 1945 – začátek 1950*, Kostelní Vydří 2004; *Dům na skále 2. Církev bojující 1950 – květen 1960*, Kostelní Vydří 2007; *Dům na skále 3. Církev vězněná 1950 – 1960*, Kostelní Vydří 2007.

¹³ Tentýž, *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří, 1999.

¹⁴ Vojtěch VLČEK, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004.

¹⁵ Tentýž (ed.), *Ženské řehole za komunismu 1948–1989*, Olomouc 2005.

¹⁶ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Dějiny Kongregace sester Neposkrvněného početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi, II. díl, Období velkých zkoušek, Rok 1948–1989*, nepublikováno.

To znamená, že o králickém pobytu sester jsem se zde nedočetla a pro následující období jsem se musela držet pouze stručných zmínek ve zmíněném sborníku. Zajímavým zjištěním je, že ani v ostatních příspěvcích o jiných řádech a kongregacích nenajdeme mnoho informací o období po roce 1960.

Pro popsání obecných poměrů ve vztahu komunistického státu a katolické církve jsem využila především práci Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše *Katolická církev v Československu 1945-1989*.¹⁷ Tato práce ovšem v mnoha případech vychází z výše jmenovaných, mnou prostudovaných titulů. S tímto obdobím je nerozlučně spjata osobnost kardinála Františka Tomáška. Jeho životopis nabízí například kolektiv autorů Jan Hartmann, Bohumil Svoboda a Václav Vaško pod názvem *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*.¹⁸

¹⁷ Stanislav BALÍK, Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno 2007.

¹⁸ Jan HARTMANN, Bohumil SVOBODA, Václav VAŠKO, *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*, Praha 1994.

2. Vztah mezi státem a církví po únoru 1948

Krátce po druhé světové válce se vlády v Československu zmocnila Komunistická strana Československa. Jejím cílem bylo ovládnout všechny oblasti života ve státě a každý, kdo se tomu protivil, byl perzekuován nebo likvidován. Tak se začal přioštrovat i vztah moci s církvemi, především tou nepočetnější - katolickou. Vše ale samozřejmě zapadalo do rámce mezinárodních událostí. V září 1947 na schůzi Informačního byra komunistických stran v polské Szklarské Porebě označil přední sovětský ideolog A. A. Ždanov¹⁹ katolickou církev za významného spojence USA a světového imperialismu.²⁰ Na následném summitu Informbyra v červnu 1948 v Bukurešti získali českoslovenští komunisté podporu svého plánu „zreformovat“ katolickou církev tak, aby se z ní stala církev národní, odtržená od Říma a kontrolovaná KSČ.²¹

Vztah katolické církve a státu v letech 1945-1948 by se dal charakterizovat vzájemným respektováním, KSČ si nemohla dovolit proti církvi otevřeně bojovat, nechtěla-li ztratit voliče.²² Změna přišla po únoru 1948, kdy se KSČ chopila moci. Představovala si, že si církev podřídí a učiní z ní svůj mocenský nástroj. Snažila se o úplné vyloučení vlivu církve na občanský život. Jejím záměrem bylo vnést rozpory mezi hierarchií a nižší klérus, ale také rozdělit biskupský sbor. Jejím cílem mělo být vytvoření národní církve (jako její základ měla posloužit československá církev, která vznikla po první světové válce v roce 1922²³), která by byla izolována od hierarchie a hlavně od Vatikánu. Tyto snahy se ale s úspěchem nesetkaly.²⁴

¹⁹ Andrej Alexandrovič Ždanov (1896 – 1948), druhý tajemník ÚV VKS(b), přímo odpovědný za masové represe v 30. letech. Od roku 1946 byl pověřen řízením sovětské kulturní politiky, má na svědomí ideologické pogromy na literaturu, film, divadlo a hudbu v letech 1946 – 1948 a pronásledování nezávislých umělců. Ždanovova kulturní doktrína, zvaná ždanovismus, negativně ovlivnila uměleckou produkci v celém sovětském bloku až do konce 50. let. Alexandr JAKOVLEV, *Rusko plné křížů. Od vpádu do pádu bolševismu*, Brno 2008, s. 25.

²⁰ V. VLČEK, *Perzekuce mužských řádů*, s. 26.

²¹ V. VAŠKO, *Dům na skále I. Církev zkoušená*, s. 57.

²² V roce 1921 se hlásilo 80% obyvatel ČSR k řecko- či římskokatolické církvi. V roce 1950 jich bylo stále ještě 76,4%, což znamená 8,9 milionů z celkových 12 milionů obyvatel. K. KAPLAN, *Stát a církev*, s. 5.

²³ Více ke vzniku čsl. církve viz Pavel MAREK, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno 2005.

²⁴ K. KAPLAN, *Stát a církev*, s. 48–49; V. VAŠKO, *Dům na skále I. Církev zkoušená*, s. 77–81.

Neúspěšný byl i pokus o zneužití Katolické akce, původně kanonicky zřízeného hnutí, které mělo sloužit ke včleňování laiků do církevní služby. Dne 10. června 1949 však vznikla církví neschválená vládní Katolická akce, která měla za pomoci tzv. „pokrokových kněží“ (tedy kněží ochotných spolupracovat s režimem) vrazit klín mezi biskupy, klérus a věřící.²⁵ „Pokrokových kněží“ však bylo málo, neměli autoritu mezi duchovními a na některé z nich byly uvaleny církevní tresty. Podle oběžníku biskupského sboru kněžím měla být účast na KA stíhána církevními tresty, a tak se duchovní, kteří podepsali účast, začali hromadně odhlašovat.²⁶ Proti Katolické akci se rázně postavili i biskupové Štěpán Trochta a Josef Hlouch, které režim považoval za nejpovolnější ke spolupráci.

Od května 1948 probíhala také jednání mezi zástupci státu v čele s ministrem spravedlnosti Alexejem Čepičkou a zástupci církve vedenými biskupem Trochtou. Přizváni byli také jako „znalci“ církevních poměrů a konzultanti kolaborující kněží Josef Plojhar²⁷ a Josef Beneš. Hned od počátku jednání bylo zřejmé, že katolická církev není jednotná. Začaly se v ní tvořit dva názorové proudy prosazující odlišný postup při jednání se státní mocí – arcibiskup Beran zastával stanovisko, že není možné komunistům ustupovat, a tvrdě odmítal všechny kompromisy. Proto se také neúčastnil jednání osobně, ale vyslal na ně pouze jako svého zástupce sekretáře Mons. Jana Boukala. Naproti tomu právě biskup Trochta byl toho názoru, že neústupností si církev zapříčiní tvrdší zásahy moci, a pokoušel se vést jednání k nějakému

²⁵ Jiří Rajmund TRETERA O. P., *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950*, in: Jiří HANUŠ, Jan STRÍBRNÝ (ed.), *Stát a církev v roce 1950*, Brno 2000, s. 25–26.

²⁶ K. KAPLAN, *Stát a církev*, s. 77–79.

²⁷ P. Josef Plojhar (1902–1981), v roce 1925 byl vysvěcen na kněze. Před válkou vstoupil do Československé strany lidové, ze které byl v roce 1948 vyloučen kvůli spolupráci s KSČ. Za války ho nacisté věznili v koncentračních táborech. Jeho jméno se záhy stalo synonymem pro kolaboraci s komunistickým režimem. Arcibiskup Beran jej za jeho účast ve vysoké politice v roce 1948 suspendoval a exkomunikoval. Na straně vlády se jako expert účastnil jednání s Československou biskupskou konferencí. V letech 1948–1968 byl ministrem zdravotnictví a poslancem Národního shromáždění za ČSL (funkce přijal proti výslovnému zákazu biskupů). Stál také v čele komunistických „katolických“ organizací Hnutí vlasteneckých kněží, Celostátní výbor katolického duchovenstva a Mírové hnutí katolického duchovenstva (MHKD). Konec jeho politické kariéry přinesl rok 1968. Normalizačním politikům bylo jasné, že je pro ně kvůli své pověsti nepoužitelný. Zemřel v roce 1981, kardinál Tomášek ho přes veškerý nátlak vládnoucí moci odmítl pohřbit. S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 149–151.

kompromisu. Oba proudy však usilovaly o to, aby se církev nezdiskreditovala a vyšla ze situace pokud možno se ctí.²⁸

Pokud se však máme dotknout toho, čím vládní politika poškodila katolickou církev nejvíce, pak musíme přiblížit tzv. církevní zákony ze dne 14. října 1949, jimiž se církev dostala plně do područí státu. Prvním z nich byl zákon č. 217/1949 Sb. o zřízení Státního úřadu pro věci církevní (SÚC), který převzal administrativu církví. Podřízenými složkami SÚC se stala církevní oddělení na krajské a okresní úrovni, v jejichž čele stáli církevní tajemníci (KCT, OCT). Ti sledovali náboženský život obyvatel a informovali o něm své nadřízené v měsíčních situačních zprávách. Obsahem těchto zpráv byly informace o návštěvnosti kostelů, účasti při náboženských obřadech, svátcích a slavnostech, o výuce náboženství na školách či o duchovních i jiných aktivitách kněží a věřících katolíků. Církevní tajemníci dále psali podrobné kádrové posudky duchovních všech církví, profesorů a učitelů teologických učilišť, seminářů a fakult, v nichž byly shromážděny veškeré informace o jejich osobním životě. Druhým zákonem byl zákon č. 218/1949 Sb. o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společenství státem. V § 7 tohoto zákona se mluví o tom, že k duchovenské, kazatelské a podobné činnosti bude zapotřebí státního souhlasu.²⁹ Pod tento zákon spadala také úprava platů kněží, kteří by se jejich přijetím stali fakticky státními zaměstnanci. Vláda dále spoléhala na to, že hmotný zájem duchovní názorově rozdělí. Proto bylo hlavní snahou biskupů zabránit rozštěpení kněží na ty, kteří plat přijmou, a na ty, kteří nepřijmou. Biskupové nemohli znění zákonů ovlivnit, šlo o rozhodnutí moci a neuposlechnutí mohlo být klasifikováno jako trestný čin.³⁰ Plat nevrátil žádný duchovní, ale žádný ordinář o něj nepožádal ani jej nepřijal.³¹

Dne 7. prosince 1949 následovalo přijetí zákona č. 265/1949 Sb. o právu rodinném, jímž byl zaveden povinný civilní sňatek, a zákona č. 268/1949 Sb. o odnětí vedení matrik církví. Dále probíhalo zavírání církevních škol a fakult³²,

²⁸ V. VAŠKO, *Dům na skále I. Církev zkoušená*, s. 77-81.

²⁹ J. R. TRETERA O. P., *Nová právní situace*, in: J. HANUŠ, J. STŘÍBRNÝ (ed.), *Stát a církev*, s. 27.

³⁰ K. KAPLAN, *Stát a církev*, s. 96.

³¹ Tamtéž, s. 108–109.

³² K teologické fakultě v Litoměřicích více viz Vojtěch NOVOTNÝ, *Katolická teologická fakulta 1939-1990. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha

v roce 1953 se na základních školách stala výuka náboženství nepovinnou.³³ V roce 1950 byla násilně zrušena řeckokatolická církev, ke které se hlásilo více než 300 000 věřících. Tito byli donuceni přejít k pravoslaví. Řeckokatolický biskup Pavel Gojdič i pomocný biskup Vasil Hopko byli internováni a duchovní, kteří se „nesjednotili“, perzekuováni.³⁴

Ukázkou krajní nezákonnosti byly procesy a monstrprocesy s duchovními a řeholníky konstruované podle sovětského vzoru již od října 1948, internace arcibiskupa a biskupů a soudní stíhání některých z nich. Největší štvavá kampaň byla vedena proti arcibiskupovi Beranovi.³⁵ Komunisté však nepředpokládali, že bude mít na věřící opačný účinek. Arcibiskup Beran se stal symbolem odporu proti režimu a národním hrdinou stejně, jako když se po válce vrátil z koncentračního tábora v Dachau. V neděli 19. června 1949, na svátek Božího Těla, sloužil Beran mši v katedrále sv. Víta. Přítomno bylo několik tisíc věřících, ale do dómu byli vpuštěni převážně soudruzi označení špendlíky s barevnými hlavičkami, kteří měli za úkol přerušit mši výkřiky a protesty. Byla to do té doby největší komunistická provokace. Po mši však odcházel arcibiskup doprovázen povzbudivým voláním věřících, kterým byl znemožněn přístup do chrámu. Když přijel do svého paláce, očekávalo ho zde již několik příslušníků SNB, kteří mu „byli dáni k dispozici“, aby jej „ochránili před věřícími, kteří mu vyčítají, že brání dohodě se státní mocí“. Bylo mu doporučeno, aby nevycházel z paláce, a když, tak v doprovodu příslušníků. Arcibiskup řekl, že v takovém případě vycházet nebude. Fakticky tento stav znamenal domácí vězení, které pak trvalo šestnáct let. Formálně byl ale arcibiskup svobodný.³⁶

Zajímavé je podívat se na průběh zásahu StB optikou dobové literatury: „...reakční novináři ze západu ... poslali nedočkavě už v sobotu barvitá vyličení Beranova zatčení v chrámu svatého Víta při nedělním kázání, poslali i

2007.

³³ J. R. TRETERA O. P., *Nová právní situace*, in: J. HANUŠ, J. STŘÍBRNÝ (ed.), *Stát a církev*, s. 27–28.

³⁴ Zdeněk BOHÁČ, *Násilné zrušení řeckokatolické církve na počátku 50. let v Československu*, tamtéž, s. 91.

³⁵ O Josefu Beranovi více viz Stanislava VODIČKOVÁ, *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*, Brno 2009; Jaroslav V. POLC, Bohumil SVOBODA, *Kardinál Josef Beran*, Praha 2008.

³⁶ V. VAŠKO, *Dům na skále I. Církev zkoušená*, s. 147–150.

komentáře o nové vlně protináboženského teroru a teď z toho nic nebylo, kromě ostudy. ...

Jediné, co tyto cizí žurnalisty u nás utěšovalo, že třeba přece jenom k zatčení dojde.

To byla také naděje Verolinova³⁷ i Beranova.

A skutečně: Za chvíli nato, co přijel Beran do svého arcibiskupského paláce, přišlo několik mužů SNB. Beran je přijal překvapivě laskavě. Těšil se přímo, jak bude z něho mučedník, o němž bude celý svět hovořit. Avšak mužové SNB neměli v ruce ani zatýkací rozkaz, ani ho neoslovili formulkou, kterou očekával: „Jménem zákona...“

„Pane arcibiskupe, jsme vám k dispozici. Chceme zaručit vaši bezpečnost,“ slyšel místo toho. A jeden z mužů ukázal na rozrušený zástup lidí, který se blížil od Hradu k arcibiskupovu paláci. ... Netrvalo dlouho a zástup se po výzvě rozhlasového vozu Sboru národní bezpečnosti rozešel. Brzy nato odešli i mužové SNB. Berana nechali v jeho paláci...

Na západě však už byl mučedníkem. Hlásaly to tučné titulky, tvrdil to cizí rozhlas. ...

Nemohlo být větší urážky českého národa, tvrdil-li Vatikán, že jediným pravým vlastencem je arcibiskup Beran. Vždyť právě Beran s rozmyslem svobodu národa zaprodával, vždyť právě on byl vatikánským agentem, který ochotně prováděl plány na podmanění našeho lidu – on byl zrádcem národa a jeho tradic a ne lid, který ho včas odhalil. ...

Když zklamaly jeho výpočty o zatčení, pokoušel se Beran o jakýsi náhradní plán. Prohlásil se prostě sám za vězně. Ministrovi vnitra Václavu Noskovi napsal dopis, v němž mu oznámil, že neopustí palác, dokud nebude Katolická akce rozpuštěna a dokud se mu nedostane plného zadostiučinění v

³⁷ Msgre. Gennaro Verolino, od roku 1948 papežský nuncius v ČSR. Komunistická vláda ho označila jako personu non grata.

*tom, že budou okamžitě zastaveny Katolické noviny a Věstník katolického duchovenstva.*³⁸

*Obrátil se ovšem na špatnou adresu, neboť v Československu je svoboda přesvědčení a ministr vnitra nemůže nijak nutit k rozpuštění náboženskou organizaci, která nevystupuje proti státu, naopak se snaží zprostředkovat dohodu mezi církví a republikou.*³⁹

³⁸ Oficiální tiskoviny vydávané ministerstvem školství proti vůli biskupů. Veškerý náboženský tisk byl zakázán.

³⁹ Alois SVOBODA, Anna TUČKOVÁ, Věra SVOBODOVÁ, *Spiknutí proti republice*, Praha 1949, s. 249-251. Na této ukázce je jasně patrný podíl médií, která přinášela překroucené informace, na obrazu církve, který vytvářela KSČ. Společnost se s ním setkávala nejen v denním tisku, ale například také v podobě propagačních brožur (např. k akci „K“ Jindřich NEULS, Miroslav DVOŘÁK, *Co se skrývalo za zdmi klášterů*, Praha 1950). Z toho vyplývá, že v procesu upevňování moci hrála média (a to i zvuková, protože procesy byly přenášeny v rádiu) významnou roli. Utvářela názory lidí a formovala je k obrazu oficiální ideologie.

3. Zásahy proti řeholím

Trnem v oku vládnoucí moci byly církevní řády a kongregace,⁴⁰ jejichž členové mohli díky životu v komunitách a autonomii v církvi – jsou podřízeni přímo papeži - zaujmout jednotnější postoj. Nebezpečné byly pro KSČ i jejich kontakty se zahraničím a velký vliv na obyvatelstvo a oblíbenost. Kromě toho vadila komunistům také jejich vnější odlišnost, tedy to, že nosili řádový oděv. Proto byl zásah proti nim plánován souběžně se zásahem proti biskupům a kněžím. Dne 22. srpna 1949 schválil ÚV KSČ návrh na zabrání mužských klášterů a soustředění řeholníků, známý jako akce „K“ (kláštery). Po zlikvidování vlivu řeholníků na veřejnost přistoupil SÚC k částečnému soustředění řeholnic, které se snažil izolovat od obyvatel. Konečným cílem měla být likvidace řádů, jak mužských, tak ženských.⁴¹ Tento do detailů promyšlený plán pod názvem akce „B“⁴² byl schválen 10. března 1953, přestože v této době již považovala KSČ situaci řeholí za stabilizovanou. Díky vnějším událostem i vnitropolitické situaci ale nakonec k jeho uskutečnění nedošlo.

Akci „K“ předcházela vykonstruovaná monstrproces s řeholníky známý jako „A. Machalka a spol.“, který se uskutečnil ve dnech 31. března až 5. dubna 1950. Hlavním cílem procesu bylo odhalit údajnou nepřátelskou činnost řádů a poukázat na ni. Proces měl být zároveň obhajobou chystaného zákroku proti mužským řádům.

Obžalováno bylo deset nejreakčnějších představitelů řádů vytipovaných StB, vlastně elita českého řeholního kléru - opat premonstrátského kláštera v Nové Říši Augustin Machalka, opat premonstrátského kláštera v Želivi Vít Bohumil Tajovský, provinciál české provincie jezuitů ThDr. František Šilhan,

⁴⁰ Jako řády označujeme ta společenství, která vznikla před 16. stoletím, jako kongregace pak ta, která vznikla později. Mirjam HRUDNÍKOVÁ, *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří 1997, s. 311.

⁴¹ V. VLČEK, *Perzekuce mužských řeholí 1948–1950*, in: J. HANUŠ, J. STŘÍBRNÝ (ed.), *Stát a církev*, s. 50–55; S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 153–154.

⁴² Národní archiv Praha, fond SÚC 1949–1956, kart. 4, inv. č. 53, nedatovaný Výnos Státního úřadu pro věci církevní o likvidaci církevních řádů a kongregací, Výpis z porady kolegia SÚC ze dne 15. října 1952; Národní archiv Praha, fond SÚC 1949–1956, kart. 82, inv. č. 108. V dokumentu nazvaném Argumentace pro řeholnice (nedatováno, zřejmě z roku 1953) bylo připraveno vysvětlení a odůvodnění zásahů proti řeholním komunitám, které jsou, jak se zde dočteme „...něco, co již neodpovídá současné době, jako něco co se přežilo, co ztratilo důvod svého bytí.“ a další.

jezuita Adolf Kajpr, jezuita František Mikulášek, františkán PhDr. Jan Evangelista Urban, teolog, dominikán ThDr. Silvestr Maria Josef Brait, teolog a spisovatel, redemptorista řeckokatolík (biritualista – kněz dvojího ritu) ThDr. Ján Ivan Mastyliak, teolog a spisovatel, redemptorista Jan Blesík a premonstrát Stanislav Barták. Někteří z nich museli podstoupit kruté mučení a dlouhé nesmyslné výslechy. Všichni obžalovaní byli označeni za vatikánské špiony a církevní komise ÚV KSČ se usnesla, že v procesu nepůjde „*jen o zjištění viny jednotlivých obžalovaných, ale o odhalení nepřátelské a protistátní politiky Vatikánu, vysoké hierarchie u nás, klášterů a řádů*“.⁴³ V průběhu soudního procesu obžalovaní odvolávali výpovědi vynucené Státní bezpečností při výsleších. Soud to však nebral v úvahu. Téměř všichni byli obviněni z trestného činu velezrady a špionáže, shromažďování protistátních letáků a zbraní, kritiky režimu a dalších „zločinů“. Stanislav Barták byl odsouzen za neoznámení trestného činu (a díky tomu, že vypovídal proti svému opatovi Machalkovi) pouze ke dvěma letům odnětí svobody. Výše trestů ostatních odsouzených se pohybovala od devíti let až po trest doživotí (pro P. Mastyliaka). Soudní rehabilitace byla uznána až v roce 1990, dočkali se jí pouze opat Vít Tajovský a P. František Mikulášek.⁴⁴

⁴³ Církevní komise ÚV KSČ, s. 419n podle: V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 37-41.

⁴⁴ V. VLČEK, *Perzekuce mužských řádů*, s. 62–68. Podrobnější informace k procesu také viz s. 276–281; V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 37-52.

3.1 Průběh akce „K“

„Na řády se nemůžeme dívat jako na pasivní odpůrce, izolované od společnosti, ale jako na střediska protistátní činnosti.“⁴⁵ Tento názor členů tzv. církevní šestky⁴⁶ vystihuje a v očích KSČ zřejmě odůvodňoval zákroky, které byly na počátku 50. let podniknuty proti činnosti řeholních společenství.

Snahou státní moci bylo snížit počet klášterů, zúžit materiální základnu řeholí, regulovat jejich činnost a přerušit jejich styky se zahraničím. Se zahájením akce se čekalo na ukončení procesu „A. Machalka a spol.“, ve kterém byly řády účelově zkompromitovány.

Akce „K“, nazývaná také jako „bartolomějská noc“, byla provedena ve dvou etapách. První etapa proběhla v noci z 13. na 14. dubna 1950 a byla zaměřena proti sedmi nejpočetnějším řádům, které byly zároveň považované za nejreakčnější, tedy proti salesiánům, redemptoristům, jezuitům, františkánům, premonstrátům, těšitelům a německým rytířům. StB v doprovodu církevních tajemníků obsadila kláštery (někde do nich musela vniknout násilím) a probudila řeholníky, kteří si museli sbalit nejn nutnější věci. Přistavenými autobusy pak byli odvezeni do předem určených centralizačních středisek. Díky dlouhodobé evidenci, kterou si SÚC vedl, byli zajištěni i ti řeholníci, kteří se momentálně nacházeli mimo klášter. Na původních místech zůstali pouze staří a nemocní členové řádů, objekty byly střeženy. Druhá etapa akce proběhla v noci z 27. na 28. dubna 1950 podobně u zbylých řádů, události již byly očekávány. Správa klášterních budov byla převedena na SÚC.⁴⁷

V rámci akce „K“ bylo v celém Československu centralizováno 2376 řeholníků a zabráno 429 řeholních domů.⁴⁸ Jediný řád, který akce „K“

⁴⁵ K. KAPLAN, *Stát a církev*, s. 119.

⁴⁶ Tamtéž, s. 69. Církevní šestka vznikla v březnu 1949 jako pomocný orgán ÚV KSČ, který měl provádět novou linii církevní politiky. Ta byla založena na přesvědčení, že konflikt s církví je neodvratný, a proto byly ze strany KSČ zahájeny přípravy k tomuto střetu. V čele církevní šestky stál tehdejší ministr spravedlnosti a předseda SÚC Alexej Čepička. Více o něm viz Jiří PERNES, Jaroslav POSPÍŠIL, Antonín LUKÁŠ, *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008.

⁴⁷ Tamtéž, s. 69; V. VLČEK, *Perzekuce mužských řeholí 1948 – 1950*, in: J. HANUŠ, J. STRÍBRNÝ (ed.), *Stát a církev*, s. 55-60; V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 52-55.

⁴⁸ V. VLČEK, *Perzekuce mužských řádů*, s. 73-75. Uvádět konkrétní počty je velice problematické. V archivních materiálech, ale i jiné odborné literatuře se lze totiž setkat také s nemálo odlišnými údaji. Například v knize K. KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 120 se uvádí stejný počet řeholníků, ale pouze 219 zabraných domů. S. Balík a J. Hanuš v knize *Katolická církev v Československu 1945-1989* uvádějí 2420 soustředěných řeholníků z 220 domů.

nepostihla, byli milosrdní bratři. Důvodem byla stejně jako při zásahu proti řeholním sestrám skutečnost, že to byli zkušení ošetřovatelé nepostradatelní v nemocnicích.

Na území Čech a Moravy bylo vybráno pět centralizačních klášterů – pro salesiány to byl Osek, pro redemptoristy Králíky, pro jezuity Bohosudov, pro františkány Hejnice a pro premonstráty, těšitele a německé rytíře Broumov. Mimo to byl také ustanoven pro představené řádů a nejreakčnější řeholníky klášter internační v Želivi. Soustředovací střediska byla vybrána v pohraničí, které bylo po válce osídleno novým obyvatelstvem. To nemělo k daným oblastem hlubší vztah, a tak byla omezena možnost styku řeholníků s veřejností. Navíc se jednalo o velice slabě religiózní kraje – ústecký a liberecký kraj patřily dlouhodobě k těm nejméně religiózním. Předpokládalo se tedy, že ateistické obyvatelstvo nebude nijak proti centralizaci kněží protestovat a nebude se jich zastávat.⁴⁹ Kněží a řeholníci se do centralizačních klášterů dostali bez obvinění, bez soudů a bez možnosti obhajoby. Internace nejen že nebyla zdůvodněna, ale nebyla ani časově omezena. Nikdo z těchto lidí nevěděl, zda tu bude držen dva měsíce nebo deset let.

Objekty byly hlídány ozbrojenými složkami a velitelem kláštera byl příslušník StB. Denní režim byl více než podobný vězeňskému: ráno a večer sčítací nástupy, zpočátku zákaz psaní dopisů, zákaz opuštění vymezeného prostoru, nucená těžká manuální práce, samozřejmě neplacená. Výjimečné bylo povolení návštěvy nebo písemného kontaktu s blízkými (ten se ale mnohdy dařilo udržovat nelegálně). Důraz byl kladen na „politickou převýchovu“ internovaných – v každém středisku byla knihovna vybavená schválenou literaturou, byly promítány filmy, konaly se politické přednášky, kulturní večery apod. Řeholníci byli zaměstnáni ve výrobě či v zemědělství od 8:30 do 12:30 a od 14:00 do 18:00. V těchto podmínkách bylo zarážející, že v době volna, pokud nebyla bramborová či jiná brigáda, bylo povoleno v neděli sloužit mši svatou (ovšem jedním z pokrokových kněží – to ale nebylo dodržováno,

Tyto nepřesnosti vychází z často nekompletních seznamů, kterých se ve fondech SÚC, KNV aj. nachází desítky. Tyto dokumenty jsou často nedatované a kvůli častým přesunům řeholníků nejsme schopni vytvořit ucelenou statistiku, která by odpovídala skutečnosti. Vzhledem k rozsáhlému výzkumu V. Vlčka lze předpokládat, že se jeho výsledky nejvíce blíží skutečnosti.

⁴⁹ Tamtéž, s. 61; tamtéž, s. 57.

protože takových lidí nebylo mnoho), vlastnit breviř či Písmo svaté a také přístupu do kostela či kaple v areálu kláštera někde nebylo bráněno.⁵⁰

Na Slovensku akce „K“ zasáhla 16 řeholí, zabráno bylo 75 řeholních domů a zbaveno svobody 1136 řeholníků. Zde bylo vybráno šest CK (Podolinec, Šaštín, Svätý Beňadik, Jasov, Mučeníky, Kostolná) a dva IK (Pezinok, Bács).⁵¹ V celém Československu bylo v průběhu obou etap akce soustředěno 2376 řeholníků.⁵² Většina ze 429 řádových budov byla poskytnuta k užívání armádě a ministerstvu vnitra. Na účet Náboženské matice přibýlo z řádových účtů 19 milionů korun. Národní knihovna a státní vědecké knihovny a archivy převzaly přes 1 200 000 knih. Dalším státním kulturním institucím připadly řádové umělecké předměty.⁵³ Z toho je patrné, že akce K měla kromě politického i hospodářský rozměr. Stát se na ní totiž významně obohatil, nehledě na zisk uměleckých děl nevyčísitelné hodnoty.

Řeholníci se snažili i v těžkých podmínkách centralizačních klášterů vzdělávat se, dokončovali studia filozofie a teologie, pokud byli internováni spolu se svými profesory, konaly se tajné obřady apod. Mladí řeholníci však byli z velké části posíláni na přeškolování do kláštera v Hájku u Kladna či v České Kamenici. V případě neúspěchu je čekaly nucené práce na stavbě Klíčavské přehrady nedaleko Kladna. Zde jich s civilními zaměstnanci pracovalo kolem tisíce. Výhodou tu byl volnější režim, ovšem vykoupený těžkou prací a nevyhovujícím ubytováním. Tento tábor byl zrušen po dokončení přehrady v roce 1955. Řeholníci, kteří byli povinni vojenskou službou, byli zařazováni do jednotek PTP.⁵⁴

Zlomovým rokem ve vývoji církevní politiky KSČ byl rok 1953. Ministerstvo vnitra bylo připraveno vydat výnos o likvidaci mužských i ženských řeholí a kongregací podle zákona č. 68/51 Sb. o organizacích, v němž se počítalo s přechodem členů řeholních společenství do civilního života a s odložením řeholního šatu. Po smrti Stalina a Gottwalda se však mezinárodní a

⁵⁰ V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 57-60; V. VAŠKO, *Neumlčená*. II. díl, s. 164-165.

⁵¹ V. VLČEK, *Perzekuce mužských řádů*, s. 73-75.

⁵² Přesné počty se pramen od pramene liší. Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108. Zpráva o likvidaci mužských řádů, nedatováno.

⁵³ V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 57-60.

⁵⁴ Tamtéž, s. 60-66.

v důsledku toho i domácí politická atmosféra změnila. Ještě v červnu probíhalo kádrování řeholnic a rozbíjení jejich komunit na menší skupinky, ale v červenci bylo zřejmé, že připravovaná akce „B“ bude odložena. Dne 1. prosince 1953 vydal SÚC návrh pouze na reorganizaci IK a CK.⁵⁵ Již v roce 1950 byli mladší centralizovaní řeholníci povoláni do vojenské služby, další postupně propuštěni do civilního života, ti nejpokrokovější do duchovní správy, přestárlí do starobince v Moravcích.

Tak byly soustředovací kláštery rušeny a uvolňovány. Vedle IK v Želivi a IK pro představené ženských řádů v Hejnicích byl posledním z CK klášter v Králíkách fungující jako centralizační až do roku 1956. Samozřejmým důsledkem neodůvodněné a nikým nevysvětlené internace řeholníků byl vzrůstající odpor vůči režimu nejen u řeholníků, ale např. i u jejich příbuzných. Samotná existence IK působila na veřejnost nepříznivě. V kláštrech byl také prostor vzájemně se utvrzovat ve svých postojích. Tomu chtěl SÚC zabránit, proto navrhl reorganizovat CK a IK na normální kláštery, odvolat dozor SNB a jmenovat zmocněnce SÚC, který bude dohlížet na řádný chod kláštera. Řeholníci měli pracovat ve výrobě nebo v zemědělství, měli mít osobní volnost, i když styk s vnějším světem byl omezován. Samozřejmě nemělo být možné přijímat do řádů nové členy.⁵⁶

Po zrušení CK a IK se část řeholníků zapojila do diecézní duchovní správy, výjimečně někteří odešli do civilu. Akce „K“ sice narušila řádová společenství, přetrhla jejich tradici a vývoj, ale vnitřně řeholníky nezlomila. Přes všechny pokusy o převýchovu se komunistickému režimu je ve větší míře nepodařilo přetavit nebo přeškolit.

⁵⁵ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 4, inv. č. 53, Návrh na reorganizaci internačních a centralizačních klášterů ze dne 1. prosince 1953.

⁵⁶ Tamtéž, Návrh na zrušení internace řeholníků a řeholnic ze dne 13. září 1954.

3.2 Opatření proti ženským řeholím

Hlavní pozornost vládnoucí moci se tedy soustředila na mužské řády, jejichž příslušníky považovala za špatný vzor pro diecézní klérus. Ženským řeholím nevěnovala na přelomu 40. a 50. let příliš pozornosti. Řádové sestry byly nepostradatelné v sociální a zdravotní sféře, a tak se k nim ústřední orgány moci chovaly relativně vstřícně. Po úspěchu akce „K“ se však začala radikalizovat i opatření proti nim. Navíc se o klášterní budovy sester zajímala armáda. Proto bylo rozhodnuto, že budou řeholnice také soustředěny. Akce „Ř“ (řeholnice) měla však na rozdíl od akce „K“ proběhnout postupně a pokud možno dobrovolně, s ohledem na pracovní využití sester. Cílem byla, jak již bylo řečeno, jejich úplná izolace od společnosti.⁵⁷

Přesné počty řeholnic se pramen od pramene liší, ale podle přehledů SÚC žilo v polovině roku 1950 na území ČSR 11 261 řeholnic v 776 domech, z nichž 4 073 bylo „přebytečných“, tudíž určených k soustředění.⁵⁸ Opět si odporují počty sester uváděných v jednotlivých zdrojích, ale k nejpočetnějším kongregacím patřily v této době Kongregace Milosrdných sester svatého Kříže – přes až 1800 členek,⁵⁹ Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, poznamenaná odsunem německých sester v poválečných letech, Kongregace Školských sester de Notre Dame – kolem 1000 členek a další.⁶⁰ Mezi nejmenší řeholní rodiny, které v ČSR působily, patřily klarisky, karmelitky, služebnice Panny Marie, rafaelky, alžbětinky a další kongregace, které sdružovaly zhruba od 10 do 50 členek.⁶¹ Tyto řehole většinou doplácely na svůj nízký početní stav tak, že byly zaměňovány či omylem připojovány k jiným kongregacím. Komunisté rozhodně neznali jejich oficiální přesné názvy

⁵⁷ K. KAPLAN, *Stát a církev*, s. 121-122.

⁵⁸ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108. Zpráva o soustřeďování ženských řádů, nedatováno.

⁵⁹ Zde jsou rozdíly v počtech uváděných státem a kongregací poměrně velké. SÚC uvádí 1198 sester: Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108. Přehled počtu řeholnic a řeholních domů po reorganizaci, nedatováno. Oproti tomu podle s. Pavly Křivánkové působilo v roce 1950 v ČSR 1846 sester: S. Pavla KŘIVÁNKOVÁ, *Kongregace Milosrdných sester svatého Kříže*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 234.

⁶⁰ V prvním případě uvádí SÚC 1042 členek, v druhém případě 907, oproti tomu kongregační prameny, které bych v tomto případě upřednostnila, uvádí 602 členek. Nepřesnosti v údajích SÚC vznikaly také díky tomu, že státní orgány nerozuměly přesně situaci řeholí, spojovaly v dokumentech informace o několika řeholích či zaměňovaly názvy. Kongregační statistiky uvádí většinou vyšší čísla. Tamtéž, S. Bernadetta Kristýna FOJTÍKOVÁ, *Kongregace Školských sester de Notre Dame*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 334.

⁶¹ Tamtéž.

a cítili se oprávněnější zabírat domy a vystěhovávat jejich obyvatelky, kterých zde bylo málo. Ve světle tohoto srovnání je možné zařadit Kongregaci sester NPPM mezi menší řeholní společenství, ale rozhodně ne zanedbatelné. Na začátku 50. let patřilo do jejich řad kolem 150 členek.⁶²

Státní zásah byl v počáteční fázi zaměřen především proti řeholím se školským a výchovným zaměřením, mezi které Kongregace sester NPPM také patřila. Ženské kláštery nebyly přepadeny Státní bezpečností, ale představené řeholí byly v září 1950 předvolány do Prahy na SÚC. Zde jim bylo sděleno, že musejí okamžitě uvolnit svoje řeholní domy, které stát zabírá pro jiné účely. SÚC argumentoval tím, že jsou potřebné pro školy a sociální ústavy, většinu z nich však později získaly armáda a ministerstvo vnitra.⁶³ Počty uvolněných objektů se v pramenech liší stejně jako počty řeholnic. Podle P. Tesaře bylo v první a druhé fázi stěhování zabráno kolem 270 kongregačních domů, podle K. Kaplana to bylo 349 budov.⁶⁴ Kongregace sester NPPM způsobem přišla o pět filiálék.

Jako soustředovací střediska byly vybrány ze stejných důvodů jako při centralizování řeholníků opět některé kláštery v pohraničí. Akce „Ř“ byla rozsahem mnohem větší než akce „K“ a probíhala ve třech etapách od července do prosince 1950. První etapa, která probíhala od srpna do října 1950, měla za cíl soustředit ženské řehole do co nejméně objektů v politicky výhodných oblastech. V druhé etapě od listopadu do prosince 1950 byla patrná snaha o snížení vnitřní disciplíny jednotlivých institutů a ovládnutí jejich vedení. Ve třetí etapě, která proběhla od ledna do března 1951, mělo dojít k redukci nemocnic a sociálních zařízení s řeholním personálem.⁶⁵ Součástí zásahu bylo také propuštění novic⁶⁶ (přijímání nových členek bylo stejně jako u

⁶² Tamtéž; Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, kroniky sester NPPM.

⁶³ V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 143-144.

⁶⁴ Petr TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 25-26; K. KAPLAN, *Stát a církev*, s. 121-122.

⁶⁵ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108. Zpráva o soustředování ženských řádů, nedatováno.

⁶⁶ Novicky jsou ženy, které se připravují na vstup do společenství a na složení řeholních slibů, jsou prozatímními členkami kongregace či řádu. Noviciát trvá nejméně jeden rok, nejvýše dva roky. Díky „mexickým fakultám“, které přivezl na konci roku 1948 biskup Trochta z Říma a které představovaly různé úlevy z Kodexu církevního práva za účelem zajištění kontinuity církve, složily již dříve mnohé čekatelky řeholní sliby předčasně. Naopak vlivem poměrů některé noviciáty trvaly i několik let. M. HRUDNÍKOVÁ, *Řeholní život*, s. 314; V. VAŠKO, *Dům na skále 1. Církev zkoušená*, s. 93-95.

mužských řeholí nemožné), které byly donuceny odejít ke svým rodičům a příbuzným. Několik sester odešlo do civilu, čímž se mohly vyhnout nucenému soustředění, a německé sestry byly z velké většiny odsunuty. Tím se počet řeholnic nepatrně snížil.

Asi 1 400 sester bylo po menších skupinkách rozmístěno do závodních internátů a zařazeno do výroby v lehkém průmyslu, ponejvíce v textilních továrnách. Zde pracovaly ve zdraví škodlivém prostředí, v prachu a nadměrném teple, a přestože to bylo při práci u strojů velice nebezpečné, stále odmítaly svléknout řeholní roucho, svůj symbol pospolitosti a přináležitosti k řeholnímu společenství. Ke snahám donutit sestry roucho svléknout patřilo mnohdy také to, že v továrnách dostávaly ty nejnebezpečnější práce. Počítalo se s tím, že kdyby se jedné něco při práci stalo, ostatní by roucho svlékly ochotněji.⁶⁷

Nevyřešeným problémem pro KSČ zůstávalo 5 600 řeholnic, které působily v nemocnicích jako ošetřovatelky a za které nebylo náhrady.⁶⁸ Sestry byly oblíbené pro svou vstřícnost, pracovitost, obětavost a pečlivost a lékaři se snažili si je udržet také kvůli jejich kvalifikovanosti. Komunistické moci však vadilo, že v nemocnicích mohly téměř volně šířit víru mezi lékaři, zdravotními sestrami a především mezi pacienty, ale také to, že zde vytvářely kompaktní celky a komunity. Díky obecnému nedostatku pracovních sil ve zdravotnictví a v sociální sféře však zůstaly řeholnice v těchto oblastech zaměstnány poměrně dlouho. Výměna za laický personál byla dokončena až v roce 1962.⁶⁹

Celá tato akce byla organizačně velice náročná. Jak vyplývá z materiálů SÚC, řeholnice byly výkonnější než civilní zaměstnankyně (které nepracovaly ve dvanácti-hodinových směnách, ale pouze v osmihodinových), což znamenalo, že při nahrazování se muselo počítat s počtem civilních ošetřovatelek asi o třetinu vyšším. Musely být uspořádány přípravné kurzy pro budoucí zdravotní sestry, v ideálním případě zahájené na začátku roku 1955, aby bylo možné výměnu urychlit. Odhad nákladů ministerstva zdravotnictví na tyto kurzy však činil 6,2 milionů Kčs, proto byla délka těchto kurzů rozložena

⁶⁷ P. TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 25-27.

⁶⁸ Tamtéž. Údaj zahrnuje i sestry působící na Slovensku.

⁶⁹ Tamtéž, s. 38-40.

na několik let.⁷⁰ Výměna měla mimo jiné postihnout také školská zařízení. Během let 1955-1956 měly být potom sestry odstraněny také z výroby, kde mohly rovněž ovlivňovat dělníky.

Organizaci stěhování měl na starosti Náboženský fond a nutno říci, že to byla akce velice chaotická. Nepřesnosti v místech určení řeholnic vedly k tomu, že byly sestry stěhovány do již přeplněných budov apod. Složitou otázkou bylo majetkové vyrovnaní s řeholemi. V mnoha případech nedaly představené souhlas k zabránění budov. To však nebylo zohledněno a byla na nich vynucena dohoda o pronájmu. Bylo dovoleno, aby si sestry většinu movitého majetku vzaly s sebou do soustřed'ovacích klášterů. Stejně jako v případě mužských řeholí přešel „majetek nesloužící účelům řehole“ do správy Náboženského fondu. Část majetku byla převzata novými nájemci, kteří měli povinnost jej zaplatit, opět ale Náboženskému fondu. Zabavené zařízení z klášterů mělo být podle pokynů SÚC posíláno do skladu, který byl zřízen ve františkánském klášteře v Kadani. Oběžníkem z 13. července 1950 byli KCT a OCT upozorněni, že aby se zabránilo národohospodářským škodám, nemají do skladu zasílat starý a poškozený inventář, ale pouze hodnotné a zánovní předměty, jako psací, počítačí a rozmnožovací stroje, zánovní nábytek, textilie všeho druhu, dalekohledy, fotoaparáty, pračky, ždímačky, náčiní a nářadí, hudební nástroje atd. Pokud o zařízení klášterů neměl zájem nějaký nový uživatel, bylo rozprodáváno n. p. Bazar, Antikva či Sběrné suroviny. Peníze z prodeje „nepoužívaného“ řeholního majetku směřovaly na konto Náboženské matice nebo Náboženského fondu. Některé vklady byly převzaty státem; celková částka se v tomto případě vyšplhala na 3,2 milionu Kčs.⁷¹

Řádové a kongregační domy sice formálně nadále patřily sestrám, ale v důsledku zákona o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společenství státem byly spravovány Náboženskou maticí a podle očekávání byly v období let 1957-1959 vyvlastněny. Náboženská matice uzavřela

⁷⁰ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108; kart. 4, inv. č. 53, Návrh na opatření vůči řádům ze dne 7. ledna 1953.

⁷¹ P. TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 264-265; SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, KT-56, i. č. 287, Oběžník všem krajským a okresním církevním tajemníkům z 24. listopadu 1950; Oběžník všem krajským a okresním církevním tajemníkům v jejichž obvodech jsou vyklizované kláštery z 13. července 1950; SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 443, i. č. 303.

darovací smlouvy na kongregační domy s novými uživateli bez vědomí původních majitelů a všechny následné protesty představených byly zamítnuty. Nájemné nebylo sestrám nikdy vyplaceno. Hodnota nemovitého majetku ženských řeholí činila asi 475 milionů Kčs.⁷² Jak již bylo řečeno, zpočátku bylo zabránění nemovitostí odůvodňováno tím, že pro ně bude nalezeno lepší a efektivnější využití, měly sloužit vzdělávacím a zdravotním účelům. Většina jich však byla přidělena do užívání ministerstvu národní obrany a ministerstvu národní bezpečnosti nebo KNV, stejně tak domy sester NPPM ve Šternberku, Přerově, Olomouci a Brně.⁷³

Jistě nejnepříjemnějšími aspekty boje státu proti řeholím byla všudypřítomná politická agitace, státní dozor, stálá nejistota a napětí. Dále nátlak, aby sestry vystoupily z řádu, a snahy rozbít komunity a získat je ke spolupráci. Dělníkům byly dokonce slibovány peněžité odměny, pokud se jim podaří některou ze sester svést. V červnu 1952 byly představené řádů a kongregací soustředěny v IK Hejnice. Z kongregace SNPPM tento zásah postihl generální představenou Leonii Stokláskovou,⁷⁴ bývalou generální představenou Pavlínu Černoškovou, která měla velké zásluhy za rozvoj kongregace a vypracování prvních Konstitucí,⁷⁵ a Václavu Knappovou, později také Cecilii Stretavskou a Josefu Kolářovou. Cíl byl jednoznačný: ochromit komunity a snížit kázeň sester. Vedení řeholí se musely ujmout členky generálních rad.⁷⁶ Zásah však nesplnil očekávání a SÚC již v roce 1954 uznal, že se touto internací ničeho nedocílilo. Sestry byly opět postupně propouštěny, přičemž poslední z nich klášter opouštěly v roce 1956.⁷⁷

⁷² P. TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 264-265; V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 143-144.

⁷³ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108, Seznam vyklizených ženských klášterů přidělených vládní dislokační komisí novému uživateli (do 23. 12. 1950); fond MK-C-SPVC, kart. 169, dopis představené M. Jakubkové školskému odboru KNV ze dne 5. srpna 1968.

⁷⁴ Odvezena byla 28. června, kdy s ní také bylo zahájeno trestní vyšetřování, propuštěna byla až v lednu 1955, poté byla určena do charitního ústavu v Moravské Třebové.

⁷⁵ Konstituce jsou základním dokumentem kongregace. Jsou to stanovy, které jsou schváleny papežem.

⁷⁶ S. M. NĚMCOVÁ, *Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 255-257.

⁷⁷ P. TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: tamtéž, s. 30-33.

Součástí perzekuce byla kromě výše zmíněných skutečností omezení jako např. povinnost nahlašovat návštěvy a zahraniční cesty a žádat o jejich povolení okresního a krajského církevního tajemníka a na dobu delší než jeden rok nebo na trvalé přesídlení bylo nutné povolení SÚC. Dále musela generální představená žádat o souhlas ke konání generální kapituly⁷⁸, jejíž výsledky musely být postoupeny ke schválení České katolické charitě (dále jen ČKCH)⁷⁹. Pokud byly politicky nevyhovující, ČKCH dosadila do funkcí řeholnice, které byly podle jejích kritérií vhodnější.⁸⁰ Problémem do budoucna nejpalčivějším se stal zákaz přijímání dorostu. Díky němu se totiž stále snižoval počet členek řeholí. Starší přirozeně umíraly a na jejich místo nikdo nepřicházel. Některé komunity se tak ocitly na pokraji zániku.

Nenávistnou a agresivní součástí boje proti řeholnicím byla štvavá, pomlouvačná kampaň, která popírala opodstatněnost existence řeholí, znevažovala jejich záslužnou práci v nemocnicích a měla zasít mezi veřejností nedůvěru v řády. Sestry byly obviňovány z kolaborace s nacisty, z týrání svěřených dětí, vražd pacientů a podobných absurdností. Největší dopad měly mít zřejmě nenávistné články, které se objevovaly v denním tisku. Pro ilustraci uvádím pouze jeden příklad za všechny – článek s názvem „Zlo zlořádu a neřádu“ ze zlínských novin Svít: *„O bití sirotek nebyla v Bojkovicích [klášter sester dominikánek, pozn. autora] nouze – fackování, bití klackem, namočeným provazem, řemenem přes holá chodidla, až se děti pomočily, a po takovém bití následovaly celodenní hladovky ve sklepě nebo na půdách kláštera, aby se děti naučily bázni boží. A ještě otřesnější bylo svědectví, jakou měly děti stravu. Hlavní (jídlo) byl suchý chléb a voda, hubené obědy, a to jak ve válce, tak i po*

⁷⁸ Generální kapitula je pro řeholi jedna z nejdůležitějších událostí. Koná se obvykle jednou za šest let a sejde se při ní generální rada jako nejvyšší orgán řehole, která volí novou matku představenou, její zástupkyni, místní představené, sekretářku a ekonomku. V období komunismu však nebyla šestiletá perioda dodržována.

⁷⁹ Česká katolická charita byl oficiálně nepolitický spolek, který zastřešoval, sjednocoval a organizoval charitní (tzn. doplňkovou sociální a zdravotní) péči v ČSSR, která je konaná v duchu křesťanské lásky. Pořádal přednášky, konference, exercicie a kurzy, školil charitní pracovníky, vydával odborné časopisy a publikace. Původně ji ve všech diecézích vedli biskupové. Dne 3. února 1949 byly Ministerstvem vnitra schváleny nové stanovy Ústředí ČKCH. Od této doby museli v jejím čele stát lidé „politicky spolehliví“. Do dalších let se činnost organizace omezila na péči o lidi přestárlé a práce neschopné (včetně členů řeholí a kněží) a tělesně a duševně vadné a dále na zdravotní péči, rekreaci pro duchovní a řeholnice, školení svých zaměstnanců, řeholnic a civilních zaměstnanců ústavů a publikační činnost. Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 4, inv. č. 53, Stanovy České katolické charity, Nová náplň a organizace katolické Charity.

⁸⁰ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 4, inv. č. 53; fond MK-C-SPVC, kart. 169, dopis Josefa Trávníčka, vedoucího sociálního odboru ČKCH ze dne 29. listopadu 1965.

ni. Čokoláda, bonbóny se nosily ve válce dětem Němce Lechnera, rodině Dr. Maštaliře i Dr. Bunži, na faru a dalším rodinám elity a místní honory.“⁸¹

V tisku se však objevovaly zejména zprávy z poloviny vylhané nebo překroucené, které se snažily veřejnost přesvědčit, že režim sestrám vychází vstříc v každém ohledu a nabízí jim život lepší než je ten klášterní: „*Také na jeptišky, které potřebovaly nahradit síly, spotřebované ošetřováním nemocných, lidová demokracie pamatovala. Tatáž lidová demokracie, kterou Vatikan denně osočoval z pronásledování náboženství, otevřela péčí Charity ve Štěkni u Strakonice rekreační středisko, o němž si brzy nadšeně vyprávěly řeholnice v nemocnicích. Štěkeň se stala opravdovým dobrodiním. Některé ze sester se po prvé ve svém životě dostaly na dovolenou. Byly zde sestry z nemocnic, které dvacet let nevkročily do lesa, dvacet let neopustily místo svého pracoviště.*

Dříve se o jejich rekreaci nikdo nestaral. Ani jeden biskup nebo arcibiskup nenabídl milosrdným sestrám některé ze svých letních sídel, ani jeden neoceníl jejich vyčerpávající práci. ...

Sestry sem přicházejí unavené, vyčerpané. Tak unavené, že první dny jen spí. A pak se začínou věnovat radostem Štěkně. Mladší hrají odbíjenou, ping-pong a chodí se koupat. Chodí do lesa na jahody, na borůvky, na hříby. Po dvou nebo třech nedělích odjíždějí. Nerady. Přesvědčily se, že lze žít za lepších podmínek a přece v bázni Boží. A píší nadšené dopisy ministru Plojharovi, jehož ministerstvo se o rekreační středisko řeholnic po hospodářské stránce stará. Není divu, že rekreantky ze Štěkně mají kladný poměr k režimu...“⁸²

⁸¹ Svit 5. 9. 1957, s. 3 podle: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 64.

⁸² A. SVOBODA, A. TUČKOVÁ, V. SVOBODOVÁ, *Spiknutí proti republice*, s. 234.

3.3 Akce „B“

Rozhodnutí o zastavení činnosti řádů bylo připraveno k 1. červenci 1953 a jeho provedením byly pověřeny SÚC a ministerstvo vnitra. Sestry měly být vyzvány k odchodu do civilu, a to na základě neexistence právních norem, které by umožňovaly instituci řeholí.⁸³ Svléknout řeholní roucho a zapojit se do světského života měly nejpozději do 30. září 1953. SÚC byl přesvědčen, že řeholnice dobrovolně zůstanou i nadále na svých místech v nemocnicích a továrnách, zvláště pokud se zdůrazní jejich finanční ohodnocení a výhody zaměstnaneckého sociálního zajištění. Vzhledem k tomu, že sestry od počátku odmítaly pobírat mzdu a pokud k tomu byly přinuceny, odevzdávaly ji představené, lze považovat tento předpoklad za chybný. Odchod řeholnic z jejich stávajících pracovních pozic by způsobil nezanedbatelný chaos a zřejmě přímo ohrozil provoz většiny zařízení, protože především nemocnice stále ještě neměly dostatek odborných pracovních sil, kterými by je nahradily. Sestry na mnoha místech působily například jako instrumentárky na operačních sálech, vedly lékárny a měly na starosti další specifické a odborné činnosti.⁸⁴

Přes to všechno již byla akce „B“ podrobně naplánována, včetně instrukcí OCT a KCT, registrace řeholníků u referátu práce, převzetí řeholníků i řeholnic jako civilních zaměstnanců, platů a záloh na platy pro řeholnice bez prostředků, zajištění civilních oděvů, převzetí centralizačních a internačních klášterů ministerstvem národní bezpečnosti atd. Bylo již také určeno, který referent zodpovídá za jakou část akce, jak se mají řešit situace, pokud budou sestry odmítat svléknout roucho, kam budou přemístěni vzdorující jedinci, apod. Počítalo se opět s izolováním představených a reakčních řeholnic.

V charitních domovech a ústavech ministerstva školství, věd a umění měl být zásah proveden v 8 hodin ráno, v závodních internátech a nemocnicích potom podle toho, jak začínaly směny. SÚC zorganizoval přesvědčovací brigády „spolehlivých“ soudruhů, kteří dostali za úkol vše vysvětlit jak sestrám, tak civilním pracovníkům. S jedinou úlevou se počítalo pro staré

⁸³ P. TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 31-32.

⁸⁴ SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 442, i. č. 302, Zpráva pro byro KV KSČ ku dni 7. 5. 1953 o zastavení činnosti řádů a kongregací.

řeholnice, které by mohly dožít v ústraní charitních domovů. Důraz byl kladen na humánnost likvidace řádů, v žádném případě nemělo být přistoupeno k vyhrožování. Ovšem odpor by znamenal internaci, popřípadě vězení. Stejně instrukce platily také pro Slovenský úrad pre veci cirkevné (SLOVÚC).⁸⁵

Přestože zásah měl být až do vyhlášení přísně utajen, řeholní komunity měly o akci základní informace a sestry se připravovaly také na to, že k datu 1. července budou donuceny svléknout řeholní roucho a přejít do civilu. V některých internátech byly 30. června sbaleny a připraveny odcestovat. Podle průzkumů SÚC i hlášení církevních tajemníků se dalo předpokládat, že mnoho komunit se bude bránit a činit potíže. Naprosto se nedalo počítat s tím, že by sestry dobrovolně zůstaly pracovat v závodech, ve kterých byly zaměstnány. Mnoho jich bylo rozhodnuto utéci k rodičům či příbuzným.⁸⁶ Řeholnice německé národnosti měly být v rámci akce „B“ vysídleny do Německa.

Kromě nastíněné nálady mezi sestrami se v době příprav akce „B“ stala překážkou mezinárodní politická situace, která se změnila natolik,⁸⁷ že tento postup byl shledán jako příliš direktivní a akce byla nakonec pozastavena. Důležitým aspektem byla také neklidná situace způsobená právě provedenou měnovou reformou. Odvolání akce však neznamenalo rezignaci režimu na řešení problému řeholí. Zůstal plán vytlačit řeholnice z veřejného života (většina řeholníků již byla buď internována v centralizačních klášterech, v jednotkách PTP nebo ve vězení), neboť jak již bylo řečeno, velký počet z nich dosud působil v nemocnicích a domovech důchodců, kde mohly působit na širokou veřejnost.

Proto vydal SÚC v červenci roku 1954 nové směrnice, které určovaly postup vůči sestrám – do konce roku 1955 měl být jejich počet snížen o 40% (tzn. 3000 až 3500 osob). Závodní internáty propustily 1000 až 1200 řeholnic. Ostatní nemohly uvolnit, protože za ně neměly náhradu. Sestry byly vyzývány, aby svlékly řeholní šat a odešly do civilu. Těm, které by se takto rozhodly, by

⁸⁵ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 6, inv. č. 61, Akce „B“ - realizace, 18. června 1953.

⁸⁶ Tamtéž, kart. 41, inv. č. 102, KNV Liberec – Situační zpráva za měsíc červen 1953.

⁸⁷ Po smrti sovětského diktátora Stalina a prezidenta ČSR Klementa Gottwalda v březnu 1953 se politická situace v SSSR a tím pádem i ve východním bloku a v ČSR začala měnit. K zastavení akce „B“ přispěly také revolty v Německu a Maďarsku.

bylo umožněno zůstat v nemocnicích jako ošetřovatelky. Ale sestry tuto variantu tvrdě odmítaly. Ukázalo se, že se řeholního roucha dobrovolně nevzdají, a tak jim bylo ze strachu před solidárními protestními akcemi veřejnosti povoleno, aby nastoupily do charitních domovů. Zde se většina z nich starala o přestárlé, postižené a nevléčitelně nemocné pacienty a přestěhovaly se sem i staré řeholnice v konečném počtu asi 700, které potřebovaly samy péči. Tím byl zamezen jejich kontakt s veřejností a zároveň bylo možno vykonávat nad nimi dohled.⁸⁸

⁸⁸ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 4, inv. č. 53, Zpráva o provádění usnesení politického byra ÚV KSČ ze dne 12. července 1954 o částečném rozpuštění ženských řádů.

3.4 Soudní procesy s řeholnicemi

Vrcholem represí, kterými stíhala státní moc řeholní sestry, se staly zinscenované soudní procesy v 50. letech. Měly vést k zastrašení sester a jejich podrobení do té míry, aby pasivně a bez odporu přijímaly nařízení státních úřadů. Důležitá byla také snaha o ochromení komunit tím, že byly vězněny většinou řádové představené.⁸⁹

Mezi nejčastějšími důvody k odsouzení řeholnic nalezneme např. pomoc pronásledovaným kněžím, řeholníkům a laikům (poskytnutí noclehu, jídla, zprostředkování kontaktů apod.), pomoc internovaným biskupům, rozkrádání národního majetku (to znamená například zajištění léků a jídla pro perzekuované), ilegální pokračování v řeholní činnosti, odesílání zpráv do zahraničí, rozšiřování tajných tiskovin náboženského charakteru, snaha zachránit majetek řehole před znárodněním, výroky „protistátního“ charakteru na veřejnosti (hlavně při výuce ve školách), projevení politického odporu (především odmítnutí účasti na volbách a poslouchání vatikánského rozhlasu) či tajná práce s mládeží. Soudních procesů s řádovými sestrami proběhlo v českých zemích několik desítek, odsuzující rozsudek v 50. letech vylechlo 120 – 150 sester z různých řádů, nejvíce boromejek. Vězněny byly ve vězeních v Pardubicích, Praze, Písku, Opavě, Novém Jičíně a Želiezovcích. Po propuštění se nesměly vrátit do zdravotnictví. Většinou jim byly přiděleny dělnické profese v průmyslu.⁹⁰

Zřejmě nejznámějším je příběh sestry Zdenky Cecilie Schelingové (1916 – 1955) ze slovenské provincie Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže. Před svým zatčením působila jako ošetřovatelka ve Státní nemocnici v Bratislavě. Dne 17. června 1952 ji Státní soud v Bratislavě odsoudil k trestu odnětí svobody na dvanáct let za velezradu. Té se podle něj dopustila napomáháním k útěku do zahraničí knězi Štefanu Košťiaľovi, když namíchala příslušníku StB, který jej hlídal, do čaje uspávací prostředek.⁹¹ Za tento svůj nesmírně odvážný čin se musela podrobit krutému mučení (bití obuškem do bezvědomí či držení hlavy pod vodou), při kterém bylo její odpovědi na otázky vyšetřovatelů pouze

⁸⁹ V. VLČEK, *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 62.

⁹⁰ Tamtéž, s. 66.

⁹¹ Štefan Košťiaľ byl znovu dopaden o měsíc později a odsouzen k trestu 19 letům odnětí svobody. V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 167.

mlčení. Poté absolvovala tříletý pobyt v různých věznicích (Rimavská Sobota, Brno, Pardubice, Praha – Pankrác). Propuštěna byla sestra Zdenka 16. dubna 1955 pro svůj vážný zdravotní stav. Na následky mučení zemřela o tři měsíce později, dne 31. července 1955, ve věku pouhých 39 let. Dne 14. září 2003 ji prohlásil papež Jan Pavel II. jako mučednici pro víru za blahoslavenou.⁹²

Dalším poměrně známým je případ generální představené Milosrdných sester sv. Karla Boromejského Bohumily Žofie Langrové, zatčené v lednu 1952. Byla odsouzena v červnu 1952 v procesu nazvaném „Mádr a spol.“⁹³ v Brně k trestu odnětí svobody na dvacet let pro zločin vyzvědačství a velezrady. Jednalo se o první řeholnici, která byla uvězněna, a také dostala nejvyšší trest. Jejím proviněním bylo, že pomáhala pronásledovaným kněžím, mj. také Oto Mádrovi,⁹⁴ poskytovala jim ubytování, stravu i finanční výpomoc. Další obvinění se týkalo údajné špionáže pro Vatikán, zpronevěření peněz a dalších věcí. Propuštěna byla až v květnu 1960 při velké amnestii.⁹⁵

V návaznosti na její případ byly zatčeny a uvězněny další sestry boromejky (Chrysostoma Tyralíková, Vojtěcha Hasmandová, Edigna Bílková a další), které byly obviněny z plnění a distribuce instrukcí Bohumily Žofie Langrové, špionáže, pomoci pronásledovaným kněžím atd. Dalších 22 sester boromejek bylo souzeno v procesech „Bradna a spol.“, „Pivnička a spol.“, „Juřík a spol.“, „A. Jarolímek a spol.“ či v samostatných procesech.⁹⁶

Druhou kongregací nejvíce zasaženou soudními procesy byly Milosrdné sestry III. řádu sv. Františka pod ochranou Svaté Rodiny v Brně. Vedení kongregace čítající šest sester bylo v březnu 1959 odsouzeno pro trestný čin

⁹² Tamtéž, s. 166-168; S. Pavla KŘIVÁNKOVÁ, *Kongregace Milosrdných sester svatého Kříže*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 237.

⁹³ Podrobně viz V. VAŠKO, *Dům na skále 3. Církev vězněná*, s. 82-96.

⁹⁴ P. Oto Mádr (1917 – 2011), v roce 1942 vysvěcen na kněze, jeden z předních českých teologů, autor textu *Slovo o této době*. Dne 13. června 1952 byl odsouzen k odnětí svobody na doživotí. Propuštěn byl v roce 1966 a poté zastával různé dělnické pozice. Až do roku 1989 se věnoval organizaci katolického samizdatu a tajných teologických přednášek. V roce 1991 mu papež Jan Pavel II. udělil titul čestného papežského preláta. V roce 1997 mu byl prezidentem Václavem Havlem propůjčen řád T. G. Masaryka III. třídy. V. VLČEK, *Oto Mádr: Tma a hlad buď utvrdí, nebo zlomí*, in: *Katolický týdeník* 09, 2006, <http://www.katydz.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=4398> - staženo dne 2. června 2011.

⁹⁵ V. VLČEK, *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 71; S. M. Assumpta SCHILDBERGEROVÁ, *Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského*, in: tamtéž, s. 221.

⁹⁶ Tamtéž, s. 67-70.

rozvracení republiky, ilegální pokračování života kongregace, vytvoření ilegálního fondu apod. Celkově bylo odsouzeno 20 milosrdných sester. Dostaly trest odnětí svobody v rozsahu od jednoho roku do čtyř let.⁹⁷

Řeholní rodinou s třetím nejvyšším počtem odsouzených řeholnic byly Sestry Apoštolátu sv. Františka (urbanky), jichž bylo odsouzeno celkem osmnáct. V lednu 1950 odložily tyto sestry dobrovolně řeholní roucho, nastoupily do Červeného kříže a pracovaly jako pečovatelky a ošetřovatelky v nemocnicích. V řeholním životě však nadále ilegálně pokračovaly. V letech 1952 a 1956 byly odsouzeny první sestry Apoštolátu, ale hlavní zátah provedla StB až v roce 1958. V červnu tohoto roku byla zatčena představená Matka Bohdanka Marie Cedrychová a v červenci dalších šest sester, které se podílely na správě Apoštolátu. Odsouzeny byly za ilegální pokračování v řádovém životě, šíření „protistátních“ náboženských tiskovin a šíření přednášek a dopisů Dr. Jana Urbana (zakladatele Apoštolátu) v září 1958 k odnětí svobody v rozmezí od jednoho roku až pět let. Propuštěny byly taktéž na amnestii v květnu 1960. I po propuštění však byly sestry neustále sledovány Státní bezpečností.⁹⁸

V průběhu 50. let se uskutečnily desítky dalších procesů a málokterá řeholní rodina jimi nebyla zasažena. Řeholnice byly souzeny v procesech spolu s pomocníky biskupů (v procesu „A. Jarolímek a spol.“ v září 1953 bylo odsouzeno sedm boromejek) a s kněžími (v červnu 1953 bylo v procesu „Bradna a spol.“ odsouzeno také pět boromejek a na přelomu října a listopadu 1952 v procesu „Bárta a spol.“ jedna řeholnice), jak již bylo zmíněno, či v samostatných procesech (v září 1954 proběhl proces „Koryčanská a spol.“, ve kterém byly odsouzeny tři sestry z Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže, a dále v procesu „Šrutová a spol.“ tři a v procesu „Macháčková a spol.“ čtyři schönstattské sestry, v srpnu a září 1957 proběhly dva procesy s liptálskými Sestrami sv. Cyrila a Metoděje, v nichž bylo odsouzeno sedm sester).⁹⁹

⁹⁷ Tamtéž, s. 82-84.

⁹⁸ Tamtéž, s. 85-88; S. Jana Alena BUDILOVÁ, *Sestry Apoštolátu sv. Františka*, in: tamtéž, s. 422-426.

⁹⁹ Dále viz tamtéž, s. 67-90.

Přestože počet procesů s řeholnicemi byl vysoký, z celkového počtu řeholnic v Československu jich byly odsouzeny asi 2 – 3%.¹⁰⁰ Ve vazbách a ve věznicích se s nimi však jednalo stejně krutě jako s muži, což dokazuje případ sestry Zdenky Schelingové. Je obdivuhodné, jak statečně dokázaly snášet tvrdé podmínky, násilí a ponižování a (až na výjimky) odolávat pokušení vystoupit z řádu či podepsat spolupráci s StB. Samozřejmě i po propuštění jim dohled a pronásledování StB ztrpčoval život. A pokud byly odsouzeny a vězněny asi 2 - 3% řeholnic, mimosoudní perzekucí, útlakem, šikanou a pronásledováním pak postihovala státní moc všechny ostatní.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 91.

4. Perzekuce Kongregace SNPPM

Pro strukturu kongregace je jednou z nejdůležitějších událostí generální kapitula, na níž se volí vedení kongregace. Poslední volba generální rady před státními zásahy proti řeholím a různými přesuny proběhla 28. a 29. března 1948 v Přerově. Ve funkci generální představené vystřídala s. M. Václavu Knapovou s. M. Leonie Stoklásková¹⁰¹, generální vikářkou pak byla zvolena s. M. Pavlína Černošková. Poté nebylo sedmnáct let možné řádnou generální kapitolu svolat, a tak mohla být další v pořadí konána až v prosinci 1965.

Na ní byla generální představenou zvolena s. M. Marcela Jakubková a generální vikářkou s. M. Alžběta Rašková.¹⁰² Konání každé kapituly muselo být oznámeno ředitelství ČKCH, které zaslalo doporučující dopis na Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury (SPVC MK) a zažádalo o povolení.¹⁰³ Generální představená musela nahlásit přesné datum konání a zaslat seznam sester, které se kapituly budou účastnit.¹⁰⁴

Jak již bylo řečeno, Kongregace SNPPM měla na konci 40. let mateřinec v Přerově a další komunity ve Šternberku, Sv. Hostýnu, Moravské Třebové, Uherském Brodu, Olomouci, Brně a Tartu (Estonsko).¹⁰⁵ V Přerově se uskutečnila 12. července 1950 poslední oblačka – obřad obléknutí kongregačního oděvu a žádosti o přijetí do kongregace. Z pěti kandidátek však již za dva měsíce musely čtyři oděv svléknout a navrátit se stejně jako novicky do civilního života k rodičům. Jako důvod uváděla státní moc to, že se neví, co sestry čeká v budoucnu. Představené za ně proto údajně v této situaci nemohly převzít zodpovědnost.¹⁰⁶ Na 11. září 1950 byla matka Leonie pozvána do Prahy na SÚC, kde jí bylo sděleno, že sestry z kongregačních domů v Přerově, Sv. Hostýnu a Šternberku mají být vystěhovány.

¹⁰¹ Ve funkci do ledna 1955, kdy ji vystřídala s. M. Elfrieda Klugová. Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, Kronika Moravská Třebová 1945 – 1955, s. 26.

¹⁰² Národní archiv Praha, fond MK-C-SPVC, kart. 169, dopis J. Trávníčka ČKCH z 25. listopadu 1965.

¹⁰³ Tamtéž, korespondence mezi Kongregací SNPPM, ČKCH a SPVC MK, seznamy sester.

¹⁰⁴ Kronika SNPPM, 1965, s. 9-10.

¹⁰⁵ S. M. NĚMCOVÁ, *Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 243-245.

¹⁰⁶ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Budete mi svědky*, 1970, strojopis, s. 2.

Kongregace SNPPM byla řazena mezi reakčnější řády, se kterými se státním orgánům těžko spolupracovalo. Matka Leonie a dále také bývalá představená, matka Marie Čížová byly opakovaně hodnoceny jako reakční a bylo zřejmě především jejich zásluhou, že sestry NPPM většinou nechodily k volbám, nepodepisovaly závazky, gratulační listy Stalinovi a podobné dokumenty, odmítaly pracovat v neděli a ve svátky a ignorovaly veškeré pokusy referentek o převýchovu.¹⁰⁷

Stejně jako v případě dalších kongregací bylo u sester NPPM usilováno o roztrhání komunit a oddělení řadových sester od představených. To se podařilo, ale předpokládaného cíle, tedy dobrovolné spolupráce sester a jejich vystupování z řádů, dosaženo nebylo. V místech, kam byly přestěhovány, si sestry musely samy najít práci, což bylo pro stát výhodné. Řeholnice finančně nezatěžovaly státní pokladnu, protože byly soběstačné. Nabízený plat, který jim byl ministerstvem zdravotnictví od 1. ledna 1952 stanoven ve stejné výši jako laickým ošetřovatelkám, na pokyn představených odmítaly a trvaly na tzv. vestiáři.¹⁰⁸ Když byly přinuceny pobírat řádnou mzdu, odevzdávaly ji matce představené.

Na následujících stránkách jsem se snažila popsat průběh a okolnosti přesunů sester NPPM, perzekuční opatření, která proti nim státní moc podnikla a to, jakým způsobem se s těmito skutečnostmi sestry vyrovnávaly.

¹⁰⁷ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, KT – 57, i. č. 288, Situační zpráva z 3. května 1952.

¹⁰⁸ Vestiářem se rozumí částka, kterou sestry pobíraly k pokrytí svých nejnnutnějších potřeb. Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108, Zpráva o soustředování ženských řádů, nedatováno.

4.1 Filipov

Po centralizaci řeholníků začala státní moc různými způsoby rozvíjet nátlak na řeholní sestry. Do jejich řádových domů chodily různé komise a kontroly,¹⁰⁹ které je obtěžovaly svými požadavky a prohlídkami, sestry byly omezovány tím, že některé místnosti musely propůjčit veřejným institucím. Stále byly ujišťovány, že ženské kláštery se stěhovat nebudou, ale bylo evidentní, že těmto tvrzením nelze věřit.

Podle nařízení adresovaného představené kláštera v Přerově Ludmile Knapové se odtud musely sestry vystěhovat 13. září 1950 spolu se sestrami NPPM ze Sv. Hostýna. Celá akce, která byla opět zdůvodňována nedostatkem ubytovacích kapacit a prostor pro veřejné instituce, proběhla za přítomnosti velkého množství lidí a značného pobouření veřejnosti. Přesun neměl narušit řeholní život sester a neměl se dotýkat jejich majetkových práv, movitý majetek si mohly vzít s sebou. Z řeholních domů měli noví uživatelé platit kongregaci nájemné. To ovšem ve skutečnosti sestry nikdy nedostaly.¹¹⁰ Naopak musely platit Náboženskému fondu (jako správci majetkové podstaty řádů a kongregací) nájemné ve Filipově. V nájemní smlouvě, kterou byly donuceny podepsat, Náboženský fond odmítl převzít jakékoli náklady spojené s případnými opravami. Za škody vzniklé neprovedením těchto oprav však odpovídal nájemce, tedy kongregace. Ta si musela samozřejmě vyžádat k veškerým opravám souhlas Náboženského fondu a také byla povinna umožnit jeho zástupcům a zástupcům SÚC kdykoli prohlídku objektu.¹¹¹

Přestěhování proběhlo pod dohledem církevní zmocněnkyně a příslušníků SNB. Jako místo exilu byl sestrám NPPM, ale i dalším řeholním společenstvím určen bývalý redemptoristický klášter ve Filipově v severních Čechách. Tato oblast byla vybrána proto, že to byl kraj považovaný za velmi slabě religiózní, s nízkým počtem duchovních i věřících. V klášteře je uvítaly sestry z Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje z Brna. Ty zde byly

¹⁰⁹ Aby si mohli pečlivě prohlédnout prostory kláštera, vetřeli se např. do mateřince v Přerově a do kláštera ve Šternberku v září 1950 pracovníci církevních oddělení jako kontrola z elektrárenských podniků pod záminkou, že musí spočítat žárovky či zkontrolovat elektrické vedení. Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Vzpomínky na odchod z mateřince do Filipova*, strojepis, s. 2.

¹¹⁰ *Budete mi svědky*, s. 3-5.

¹¹¹ SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 443, i. č. 303, formulář Smlouvy nájemní.

ubytovány i s postiženými dětmi již od července 1950 a začátky v novém domově sestrám značně ulehčily.¹¹²

Také ve Šternberku se sestry začaly balit hned, jak přišla 11. září 1950 v 17 hodin delegace s přípisem. Zde však nastala komplikace – přes noc onemocněly krávy a sestry byly obviněny, že je otrávily. Tento incident byl záminkou pro zhoršení jednání se sestrami, které od té chvíle nesměly vycházet, přijímat návštěvy ani příbuzných, ani se rozloučit s lidmi. Také když sestry ze Šternberka odjížděly, zely ulice prázdnotou. Do Filipova přijely 14. září.¹¹³

Další filiálkou, kterou musely sestry opustit, byl Uherský Brod. Kongregační dům zde sloužil od svého založení v roce 1867 jako domov pro sirotky. V létě 1950 se ale začalo proslýchat, že děti budou přestěhovány a dům přestavěn na starobinec. Sestry o tom byly oficiálně informovány. K 1. září měly děti sbalené věci, aby se mohly přestěhovat. Žádná auta však pro ně nepřišla. Datum jejich odjezdu bylo měněno až do 25. září, kdy se opakoval stejný scénář jako v jiných domech o pár dní dříve. Církevní referentka spolu se zmocněnkyní SÚC přišla sestrám oznámit, že budou také přestěhovány do Filipova. Padla i obligátní nabídka, že pokud chce některá ze sester zůstat, může nastoupit do státních služeb v civilu, což všechny sestry striktně odmítly.¹¹⁴ Od chvíle, kdy jim bylo přestěhování oznámeno, byly sestry pod neustálým dohledem. Dokonce i v noci v klášteře hlídkovaly Lidové milice. Sestry se nesměly stýkat ani s civilním obyvatelstvem.

Jako den odjezdu bylo stanoveno 27. září. Po mši svaté, která se konala ve čtyři hodiny ráno, byly sestry donuceny nastoupit do autobusu a odjet. Dětem bylo zakázáno se s nimi rozloučit, lidí bylo v ulicích málo, protože všichni počítali s tím, že sestry odjedou v šest ráno. Krátká přestávka byla povolena pouze u spolusester v Moravské Třebové. Do Filipova dojely autobusy z tohoto nejvzdálenějšího konventu za tmy.¹¹⁵

¹¹² *Vzpomínky na odchod z mateřince do Filipova*, s. 2-6.

¹¹³ *Budete mi svědky*, s. 24-25.

¹¹⁴ *Tamtéž*, s. 25-27.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 27-31.

Stejný scénář se opakoval tentýž den také v komunitách v Brně a v Olomouci. Kongregační domy byly sestrám zabaveny bez náhrady a slib, že nebude narušen jejich řeholní život a majetková práva, samozřejmě také dodržen nebyl.¹¹⁶

Ve velkém redemptoristickém klášteře ve Filipově o 43 místnostech bylo soustředěno kolem sta sester NPPM. To, že kongregace mohla být pohromadě, bylo asi jediné pozitivum, které situace přinášela. Ostatní sestry pocházely z několika dalších řeholí, žily zde ve vzájemné shodě, lásce a úctě navzdory tomu, že se je referentky snažily proti sobě poštvat. Zajímavé je, že přestože se referentka snažila o omezení poutního provozu, nebyl klášter jako poutní místo uzavřen a návštěvníci tak měli možnost, ovšem v omezené míře, setkat se se sestrami. Z tohoto důvodu bylo například pro zmocněnkyni velmi obtížné kontrolovat poštu, která sestrám přicházela nedovolenými cestami.

Klášter byl při příchodu sester vyrabován a poničen, a to přesto, že když odcházeli řeholníci, byl ve vzorném pořádku. Pobyt se dal lehce srovnávat s vězením. Sestry spaly na zemi v provizorních místnostech se zamřížovanými okny, nebylo zde čím topit. Sestry měly zakázané návštěvy a u vchodu do kláštera měla pokoj zmocněnkyně. V této funkci pověřenkyně SÚC se střídaly Věnceslava Růžicková a Jaroslava Štěpánková, které měly na starosti také klášter v Jířetíně pod Jedlovou a internát Velvety ve Varnsdorfu. Zmocněnkyně měla v každém klášteře pravomoci vrchní představené všech řeholí a z této pozice kontrolovala a zakazovala odchody, prohlížela pokoje, korespondenci i osobní věci sester, měla na starosti jejich převýchovu a přeškolení. To spočívalo v organizování politických přednášek, návštěv žen z ČSSŽ či kulturních akcí, dále dohlížela na to, aby její svěřenkyně měly přehled o denním tisku, připravovala jim propagandistické filmy, pokoušela se o individuální rozhovory o politice s jednotlivými sestrami a jinak zasahovala do jejich života. Každý měsíc psala hlášení vedení SÚC o vývoji situace v klášteře. V nich byly obsaženy informace o tom, jak se sestry chovají, které jsou nepřátelské režimu a které by byly ochotné ke spolupráci, co která prohlásila, dále kdo klášter navštívil apod. Je důležité připomenout, že tyto

¹¹⁶ Tamtéž, s. 6-8.

zprávy naprosto nejsou objektivní a vyskytuje se v nich mnoho polopravd a lží, které jsou vyvráceny ve vzpomínkách sester.¹¹⁷

Dalším omezením volného pohybu sester bylo již zmíněné nařízení SÚC, podle kterého musela sestra, pokud se vzdalovala z kláštera na více než 24 hodin, požádat o svolení okresního církevního tajemníka, který dále zjišťoval důvody odchodu. Pokud odjížděla na delší dobu, musela žádat s předstihem krajského církevního tajemníka a pokud na dobu delší než jeden rok, SÚC. V soustředěovacích klášterech bylo také nutné vést evidenci návštěv. Některé sestry, především ty starší a nemocné, nesly takové podmínky opravdu těžce.¹¹⁸

Přerovskému spirituálovi P. Martinovi Bogárovi, který byl sestrám duchovním správcem,¹¹⁹ bylo po různých průtazích povoleno, aby za sestrami NPPM přijel do Filipova. Sloužil zde mše svaté a dával zpovědi. Protože ho však referentka Štěpánková hodnotila jako reakčního a podezřívala ho ze styku s podezřelými osobami německé národnosti, snažila se o jeho přesunutí a o to, aby byl do kláštera dosazen nějaký pokrokovější kněz. Povedlo se jí to v září 1951, kdy byl P. Bogár převezen do Domova pro přestárlé kněze na Moravci. Sestry si vynutily dosazení jiného zpovědníka pod pohrůzkou, že pokud jim nebude vyhověno, nebudou pracovat. Náboženský život zde byl ale jinak podle vzpomínek sester pestrý a krásný. Sestry se ve volném čase, kterého neměly mnoho, mohly věnovat církevní hudbě a zpěvu a pořádaly církevní slavnosti.¹²⁰

Protože se šířily informace, že sestry opustily své domovy dobrovolně – bylo jim přece nabídnuto, že když svléknou řeholní roucho, mohou zůstat – sepsaly sestry NPPM ve Filipově formální protest proti přesídlení. V něm mj. zdůraznily například ohledně situace v Uherském Brodu, že: „... *Ačkoli všechno v ústavě bylo majetkem kongregace, byly jsme donuceny všechny věci, kterých používal dětský domov, zanechat nově správě. Z kuchyně a z prádelny nám nebylo dovoleno vzít ani jeden stroj, ačkoliv na ně stát nepřispěl ani*

¹¹⁷ SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, KT-56, i. č. 287, KT-57, i. č. 288; SOA Litoměřice, fond KNV Liberec.

¹¹⁸ Tamtéž; SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, KT-57, i. č. 288, Situační zprávy zmocněnkyně kláštera ve Filipově, 1951.

¹¹⁹ Duchovní správce není členem řádu. Je to kněz, který slouží mše, dává exercicie, svátosti a zpovědi, Sestry o něj pečují (praní, žehlení, ...). Toto označení se dnes již nepoužívá.

¹²⁰ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Z exilu sester Neposkvrněného početí Panny Marie Filipov, Jiřetín*, Králíky, 1967, nepublikováno, s. 11-21; SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 444, i. č. 303, situační zprávy.

malou subvencí. V ústavě jsme musely zanechat několik kusů dobytka, krmiva a j. věcí a dosud nám nic nebylo proplaceno, třebaže jsme měly splněný kontingent nad 100 %. - Z čeho máme žít, když nám byly všechny možnosti obživy vzaty a sestry jsou většinou přestárlé? ... Stěžujeme si tedy na protiprávní vystěhování, na omezování osobní svobody a majetkového práva na některé movité věci. Přesídlení našich sester nemůže být považováno za dobrovolné; stalo se pod nátlakem. V přípise o přesídlení není odůvodněno, podle kterého zákona jsme byly přesídleny.“¹²¹

Zaměstnání si sestry musely najít samy. Nejprve pracovaly na polích Státního statku Jiříkov, kde trhaly len a sbíraly brambory a řepu. Firmy Centroflor z Dolní Poustevny a Floratex ze Šluknova jim nabídly domácí práci – sestry pro ně vyráběly umělé květiny, různé figurky a ozdobné předměty. Brzy však byla firma Centroflor místními orgány KSČ donucena oznámit jim, že pro ně nebude mít tolik práce, aby pokryla pracovní síly celého kláštera, a nabídla práci pouze sestrám nemocným.¹²² K těmto opatřením se přistupovalo proto, aby se snáze narušily uzavřené klášterní komunity. Sestry musely chodit do továren, kde se předpokládalo, že budou chtít díky kontaktu s dělníky spíše vystupovat z řadů. Tento předpoklad se ovšem nevyplnil.

Další továrnou, která sestrám nabídla zaměstnání, byla Flanela v Jiříkově, kde se šily modráky. Cesta do práce jim v tomto případě trvala hodinu pěšky.¹²³ Někdy docházelo ke kuriózním situacím. Sestry byly velice pilné a ukázněné, díky čemuž se jejich jména ocitala na „desce cti“. To bylo ovšem politicky nežádoucí, a tak musely být opět přemístěny do jiného podniku.¹²⁴

Osm nejmladších sester (mladších třiceti let) bylo 30. června 1951 opět velmi narychlo odvezeno do Varnsdorfu, kde pracovaly se sestrami z dalších čtyř řadů v punčochárně Elite. Zde nebyly životní podmínky o nic lepší než ve Filipově. Spalo se v budově bývalého soudu. Ve vedlejším objektu byly

¹²¹ *Vzpomínky na odchod z mateřince do Filipova*, s. 9; Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 104, i. č. 131, Odvolání z přesídlení, 4. října 1950, neupravováno.

¹²² SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 441, i. č. 302, Zpráva zmocněnkyně S. K. pro kraj Liberec V. Růžičkové, 28. ledna 1951.

¹²³ Z vyprávění sestry M. Milady Doubravky Plotěné ze dne 1. května 2007, Brno, přepis v archivu autorky; S. M. NĚMCOVÁ, *Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie*, in: V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 249-250; *Z exilu sester*, s. 24-28.

¹²⁴ Tamtéž.

vězněny ženy továrníků a kulaků,¹²⁵ které pracovaly stejně jako sestry v továrně Elite. Do kostela mohly chodit pouze v doprovodu zmocněnkyně, po práci musely absolvovat politická školení a trpět snahy zmocněnkyně o jejich převýchovu. Návštěvy rodičů a příbuzných probíhaly za přítomnosti zmocněnkyně, řeholní návštěvy nebyly vůbec vpouštěny do objektu kláštera. Většina komunit měla určenou jednu sestru jako tajnou neoficiální představenou, zde jí byla Cecilie Stretavská. Další stěhování je odsud čekalo v únoru 1952, tentokrát do Horního Maršova v Krkonoších, kde vykonávaly nepříjemnou práci v přádelně lnu.¹²⁶

Dne 22. listopadu 1951 byla matka představená Leonie Stoklásková povolána opět na SÚC, kde jí bylo oznámeno rozhodnutí, že klášter ve Filipově bude zrušen a že se sestry musí vystěhovat. Třicet nejstarších sester bylo tedy odtud opět narychlo přestěhováno do Jiřetína pod Jedlovou horou, šestnáct mladších nemocných a neschopných tovární práce do centralizačního kláštera v Broumově.¹²⁷ Na žádost kongregace bylo jedenácti starým a nemocným sestrám povoleno odjet do kongregačního ústavu pro přestárlé v Moravské Třebové.

Jako poslední bylo z Filipova přesunuto třicet jedna sester, které pracovaly ve Flanele, a to do internátu v Jiříkově.¹²⁸ Klášter kromě kostela poté převzalo do užívání ministerstvo národní bezpečnosti.¹²⁹ Z Jiříkova se sestry opět stěhovaly ani ne po roce - dne 12. července 1952 musely odjet do Ústí nad Orlicí, kde byly ubytovány v internátu na Dukle a zaměstnány v závodu Utex, bavlnářské závody n. p. v Kerharticích jako přadleny. Zde došlo stejně jako na mnoha dalších místech ke konfliktům mezi sestrami a vedením závodu. Důvodem byla skutečnost, že sestry odmítaly chodit do zaměstnání ve svátek Tří králů, ve svátek Božího těla, Petra a Pavla, Neposkvrněného Početí Panny Marie, Všech svatých a v případě, že neděle bude ustanovena jako pracovní

¹²⁵ Kulaci byli soukromí zemědělci pronásledováni proto, že odmítali vstoupit do Jednotných zemědělských družstev (JZD). V rámci násilné kolektivizace a ovládnutí venkova bylo v období od srpna 1950 do března 1951 odsouzeno na 50 000 soukromých zemědělců. Součástí akce „kulak“ bylo také zabránění jejich majetku a přesídlení tří až čtyř tisíc rodin. Více viz např. Miloslav RŮŽIČKA, *Výhnanci. Akce „kulak“*. Zločin proti lidskosti!, Havlíčkův Brod 2008.

¹²⁶ Tamtéž; SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, KT – 57, i. č. 288, Situační zpráva z 26. 12. 1952; *Z exilu sester*, s. 35-37.

¹²⁷ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 105, inv. č. 131, Zpráva KNV Liberec SÚC.

¹²⁸ *Budete mi svědky*, s. 12-13.

¹²⁹ SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 444, i. č. 303, Úřední záznam z 18. září 1952.

den. Navrhovaly, že si vše napracují, přesto jim vedení nebylo ochotné vyhovět.

Dne 4. května 1953 následovala další změna působiště, tentokrát to byl Liberec. Dvacet pět sester, včetně bývalé představené s. M. Marie Čížové, bylo zaměstnáno v Textilaně, vlnářských závodech.¹³⁰ Sem měly být přijaty do pracovního poměru také sestry z Horního Maršova. Když však přijely, Textilana je odmítla přijmout. Po pětítýdenním pobytu zde jim tedy bylo povoleno odjet do charitního ústavu v Moravské Třebové. V liberecké komunitě tak zůstalo 20 sester. Také zde se snažily udržovat své uzavřené společenství, bojkotovaly přehledy denního tisku i kulturní akce nebo brigády. V březnu 1954 byly v Textilaně zavedeny noční směny, kterým se sestry samozřejmě musely podřídít bez ohledu na zhoršený zdravotní stav některých z nich, především těch starších. Ulehčením byl pro sestry konec dozoru ze strany SÚC. V červnu 1954 se s nimi přišla rozloučit referentka Bílková s odůvodněním, že továrna potřebuje její práci jinde, a od té doby „liberecké“ sestry překvapivě pod žádný státní dozor nespádaly.

Ve většině továren byl také znát vliv přítomnosti řeholnic. Nedůvěřivé chování dělníků se po krátkém čase změnilo v sympatie k milým a vždy dobře naladěným sestrám. Nejdůležitějším jevem bylo to, že dělníci, kteří dříve ochotně pracovali také v neděli, nyní nedělní práci odmítali. Zde je na místě podotknout, že vedení Textilany nenutilo sestry pracovat ve svátky jako vedení Utexu. Bylo ovšem samozřejmostí, že si sestry musely chybějící dny napracovat.¹³¹

Další změny přišly se začátkem roku 1955. Některé sestry se sníženou pracovní schopností byly propuštěny do charitního domova v Moravské Třebové, ale ostatní sestry požádaly o rozvázání pracovního poměru až v březnu 1957 na pokyn generální představené matky Pavlíně Černoškové. Propuštění posledních z nich však bylo dosaženo až pět měsíců po podání žádosti. Odůvodňováno to bylo tím, že sestry, které pracují u strojů, nemá kdo

¹³⁰ *Budete mi svědky*, s. 16-17; Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 66, inv. č. 103, Situační zprávy ONV, církevní oddělení v Ústí nad Orlicí z let 1952-1954.

¹³¹ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Kronika sester NPPM t.č. v Liberci*, nedatováno, nestránkováno.

nahradit. V červenci se přistěhovalo do internátu mnoho nových dívek, protože továrna udělala velký nábor na Moravě a na Slovensku, a tak byly sestry konečně uvolněny. Deset z nich odjelo do Charitního domova pro řeholnice v Broumově a dvě do charitního domova v Jiřetíně pod Jedlovou horou, kde byla většina přestárých sester kongregace.¹³² Dost absurdní je skutečnost, že ve všech internátech, ve kterých sestry nuceně pobývaly, musely platit nájemné, ovšem nájemné ze zabavených kongregačních domů nikdy nedostaly.

4.2 Jiřetín pod Jedlovou

Dne 29. listopadu 1951 bylo 30 přestárých sester NPPM, mezi nimi i ctih. matka Pavlína Černošková a ctih. matka Václava Knapová, přestěhováno do Jiřetína pod Jedlovou. Ubytovány byly spolu se třemi karmelitkami a dvěma klariskami v budově, ve které měly sestry Kongregace Dcer Božské lásky, původní obyvatelky kláštera, sirotčinec.¹³³ Tento klášter byl v roce 1950 shledán jako naprosto neúčelný, protože v obci byla státní mateřská škola, při které bylo možné zřídit dětský útulek. Místní NV prosazoval zřídit v budově státní školu, ale to se nakonec neuskutečnilo. Dne 25. září 1950 byl sirotčinec zrušen, stejně jako všechny ostatní kláštery Dcer Božské lásky a byl předán civilní správě. V klášteře byl zřízen Charitní domov pro řeholnice.¹³⁴

Místní představenou sester NPPM byla s. Marie Karmela Dvořáková až do srpna 1957, kdy ji vystřídala s. Marie Gabriela Čížová. Od 28. prosince 1951 zde byl ustaven Charitní zaopatřovací ústav pro řeholní sestry. V jeho čele stála správkyně Věnceslava Růžičková, které byla matka představená podřízená a která schvalovala či zakazovala civilní návštěvy a pohyb řeholnic mimo klášter. Největším problémem, nejen zde, ale ve všech střediscích, kde

¹³² Tamtéž.

¹³³ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, složka Korespondence, dopis ze dne 10. prosince 1951.

¹³⁴ SOKA Děčín, fond ONV Rumburk, KT – 56, i. č. 287;

<http://www.kongregacefdc.cz/list07t3.htm> – staženo dne 23. května 2011.

byly sestry centralizovány, byl nedostatek místa. Nemohoucí sestry si také dělaly starosti s tím, kdo je bude živit.¹³⁵

V noci 29. března 1952 přijelo do kláštera v Jiřetíně z vězení z Hradce u Opavy dvacet sester řádu německých rytířů a tři anglické panny. Dvě z nich byly mladé a nemocné, a tak byly hned odvezeny do sanatoria pro plicní nemoci v Chlumci. Během první poloviny roku přibyly potom ještě dvě slabomyslné sestry voršilky a i potom se složení sester stále měnilo.¹³⁶

Další rána dopadla na řeholní rodinu v Jiřetíně 28. června 1952, den před svátkem ctih. matky Pavlíny Černoškové. Odpoledne přijela auta, z nich vystoupilo šest až osm mužů v čele s církevním tajemníkem a bez jakéhokoli předchozího upozornění a aniž by měla možnost sbalit si alespoň základní osobní věci, byla ctih. matka Pavlína donucena nastoupit. Sestry protestovaly, protože byla nemocná a také se snažily zjistit, kam ji vezou. Nakonec odpověď dostaly – internační klášter v Hejnicích u Liberce. Léky a prádlo musely sestry ctih. matce Pavlíně poslat dodatečně. Muži odvezli zároveň také sestry M. Hermelandu, Milonu a Ervinu z Kongregace Dcer Božské lásky a postupně přicházely informace o zatčení také dalších představených.¹³⁷ I toto byla jedna z metod, kterou státní moc používala k terorizování sester – žádná si nemohla být jistá, jestli druhý den bude na stejném místě. Naopak byly šířeny poplašné zprávy o stěhování, a když měly sestry vše sbaleno, autobusy a nákladní auta nepřijížděla.

Na začátku roku 1953 bylo v Jiřetíně 92 sester z několika řádů, z toho 69 důchodkyň. Ale již na začátku března přibylo 14 vincentek z Kroměříže.¹³⁸ Většina sester tedy byla práce neschopná, ale snažily se vypomáhat, kde mohly – v kuchyni, při úklidu, na poli, na zahradě. Dvě mladší sestry byly zaměstnány v ústavní výrobě při obrubování prostěradel. Ze situačních zpráv zmocněnkyně J. Štěpánkové vyplývá, že některé sestry z jiných řádů (Dcery Božské lásky, vincentky Satmar, dominikánky, křížové sestry a premonstrátky) pracovaly pro

¹³⁵ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Ke kronice komunity v Jiřetíně*, s 4-6.

¹³⁶ Tamtéž, s. 7-8.

¹³⁷ Tamtéž, s. 11.

¹³⁸ Tamtéž, s. 18-19.

n. p. Velveta ve Varnsdorfu.¹³⁹ Některé měly práci doma, jiné za prací dojížděly. Zajištění jejich dopravy však bylo dlouho nevyřešeným problémem.

Po Vánocích 1955 se začalo množit mnoho pomluv (např. že sestry schovávají v klášteře vysílačku apod.) a umocňovat averze obyvatel obce k těmto „nepřátelským žvlům“ do té míry, že jim bylo na ulici na potkání nadáváno. Tyto nálady samozřejmě podporovali jak zástupci SÚC a ČKCH, tak místní funkcionáři KSČ, kteří se zasazovali o vystěhování sester od ledna 1955. Především však vyvolalo rozhořčení obyvatel to, že většina ze sester údajně při volbách do Národního shromáždění v roce 1954 vhodila do volební urny toaletní papír vystřižený ve velikosti kandidátky, což ovšem nebyla pravda. Takový papír vhodil pouze jeden volič a zřejmě to nebyla řeholnice. Většina sester ale volila prostřednictvím bílých lístků, a to bylo hlavním důvodem návrhu ČKCH vystěhovat je k 31. březnu 1955 z Jiřetína a přestěhovat sem přestálé civilní osoby. Bylo navrhováno, aby byly sestry buď propuštěny k příbuzným, rozděleny do normálních charitních ústavů nebo umístěny do hejnického kláštera, který měl být v té době již volný. V budově jiřetínského kláštera měla být zřízena osmiletá střední škola.¹⁴⁰

4.3 Broumov

Do Broumova přijely sestry NPPM 30. listopadu 1951. Referentkou zde byla Anastazie Oberreistrová (od 31. července potom Marie Divoká), ale odpovědnost za vedení domu zde měly Školské sestry, kterých zde bylo soustředěno již v roce 1950 kolem 200 z třiceti filiálek. Jejich představená s. Marcelína Mazancová srdečně přivítala nově příchozí. K obývání jim byl určen byt v Růžovém domě, který náležel ke klášteru. Nacházely se zde příslušnice jedenácti řádů a kongregací v počtu kolem 400 sester a řeholníci ze sedmi řádů.¹⁴¹ Není překvapující, že zde chyběla jednota. Podle postoje k režimu se

¹³⁹ SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, i. č. 288, KT – 57, Situační zprávy n. p. Velveta Varnsdorf z let 1952 – 1954.

¹⁴⁰ SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 442, i. č. 302; *Z exilu sester*, s. 132-139.

¹⁴¹ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Kronika Broumov 1951 - 1961*, s. 1.

zde vytvořily, viděno očima zmocněnkyně, dva tábory – Školské sestry s ním poměrně dobře vycházely a také premonstrátky byly hodnoceny jako hodné a ochotné sestřičky. Naproti tomu voršilky, dominikánky, karmelitánky, sestry sv. Kříže i sestry NPPM se držely stranou, do práce šly, až když jim to bylo nadiktováno, a i jinak se snažily vzdorovat.¹⁴² To se ale během dvou let změnilo. Postoje sester se projeví na začátku roku 1954, kdy byla pořádána sbírka na Koreu.¹⁴³ Školské sestry, jejichž zdejší komunita však v této době již byla rozbita, přešly do ostré opozice. Nejvíce se požadavkům režimu přizpůsobovaly Šedé sestry, které byly do kláštera přivezeny v roce 1953. Ty se angažovaly v této akci nejvíce. Přispěly také alžbětinky, dominikánky II. řádu, rytířky a premonstrátky. Naopak vůbec na sbírku nepřispěly dominikánky III. řádu, karmelitky, voršilky, sestry Sv. Kříže, sestry NPPM a Školské sestry. Podobný výsledek ukázala účast sester u voleb v květnu 1954, jichž se některé sestry nezúčastnily vůbec, a v listopadu 1954, kdy nevolily alespoň manifestačně. Na obou stranách však způsobilo velký rozruch zatčení dominikánky III. řádu Malvíny Černé 25. února 1954.¹⁴⁴

Velkým problémem byla finanční situace komunit, protože většina sester nebyla schopna těžší práce a i zde se musely zaopatřit samy. Většinou si sehnaly různé ruční práce, které si od nich objednávaly zaměstnanci místních obchodů. Některé pracovaly v ústavní výrobě při šití prádla a konfekce, jiné zase v Chrámové službě při pečení hostií (zde kolem 70 sester) a vyšívání parament (bohoslužebná roucha). Jako vyšíváčky pracovaly i tři sestry NPPM, ale když byla práce přeměněna na úkolovou, byly zapsány pouze dvě, aby byly schopné úkol splnit. Všechny sestry se také účastnily brigád v zemědělství a vypomáhaly při žnových pracích.¹⁴⁵

¹⁴² Tamtéž, složka Korespondence, dopis ze dne 13. prosince 1951.

¹⁴³ V letech 1950 – 1953 proběhl v rámci studené války válečný konflikt mezi severní a jižní částí Korejského poloostrova o ovládnutí celé země. Severní Korea byla podporována Sovětským svazem a Mao Ce-tungovou Čínskou lidovou republikou, Jižní Korea Spojenými státy americkými. Dne 27. července byla uzavřena smlouva o příměří a skončily vojenské operace. Mírová smlouva nebyla podepsána dodnes. Více viz např. Vladimír NÁLEVKA, *Stalinova hra o Zemi jitřní svěžesti. Korejská válka 1950 – 1953*, Praha 2009.

¹⁴⁴ Národní archiv Praha, fond SÚC, kart. 48, i. č. 103, Situační zpráva ONV v Broumově za leden 1954, 29. 1. 1954, Situační zpráva ONV v Broumově za únor 1954, 26. 2. 1954; Národní archiv Praha, fond SÚC, kart. 48, i. č. 103, Situační zpráva ONV v Broumově za listopad 1954, 30. 11. 1954.

¹⁴⁵ *Kronika Broumov 1951 - 1961*, s. 4, *Budete mi svědky*, s. 19.

Stejně jako v mnoha dalších soustředovacích domech, také v Broumově musely sestry přes všechna ujištění církevních tajemníků o tom, jak jim záleží na jejich pohodlí a zaopatření, žít v neutěšených podmínkách. Péče o památky a církevní objekty nebyla pro vládnoucí moc zdaleka prioritou, a tak byl stav kláštera již v roce 1952 katastrofální: „*V klášteře je nutně třeba dokončit elektrikářské práce, dráty jsou vedeny po zdi, proud se vybíjí do zdi, sestry platí velké obnosy za proud, který neprosvítí. Minulý týden došlo k výbuchu v jedné místnosti, shořely dráty až spadl lustr a podobných případů již bylo mnoho. Dále je potřebné zajistiti na jaro přeložení střechy. Stropy jsou promáčené, prohnílé, jest zde nebezpečí sesutí.*“¹⁴⁶ K tomuto strádání se pojilo mnoho dalších problémů – pro staré sestry bylo obtížné překonávat několikrát denně mnoho schodů, nemluvě o tom, že si samy musely nařezat a nasekat dřevo na zátop.¹⁴⁷

K neustálým rozporům mezi sestrami a církevními tajemníky docházelo kvůli požadavku sester dodržovat nedělní a sváteční pracovní klid. Církevních svátků, které byly ustanoveny jako pracovní dny, bylo sedm. Občas připadly některé z nich na neděli, jednalo se tedy o pouhých několik dní, které si sestry byly ochotné napracovat. Reakcí na to, že sestry nedělní a sváteční klid dodržovaly, bylo od prosince 1951 znemožnění návštěv, čímž byl znemožněn nejen kontakt se sestrami z ostatních komunit, ale i s příbuznými.¹⁴⁸ Písemný styk byl omezován, dopisy otevírány a kontrolovány. Pokud se některá sestra projevila jen trochu „reakčně“ a dovolila si odporovat rozhodnutí referentky kláštera či církevního tajemníka, bylo nejobvyklejším trestem další stěhování do jiného prostředí a k jiným sestrám. Vše ovšem probíhalo v součinnosti s ministerstvem lehkého průmyslu a se souhlasem vedení podniků, kterým byly sestry přidělovány jako pracovní síly.

Po opakovaných stížnostech referentky na sestry došlo v polovině června 1953 k přesunutí sester, které pracovaly v továrnách, do továrních internátů. Dalších sto sester bylo přinuceno nastoupit do šlechtitelských stanic v

¹⁴⁶ Situační zpráva ONV v Broumově za leden 1952, 5. 2. 1952, Národní archiv Praha, fond SÚC, kart. 48, i. č. 103.

¹⁴⁷ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, složka Korespondence, dopis ze dne 1. 1. 1952.

¹⁴⁸ Národní archiv Praha, fond SÚC, kart. 48, i. č. 103, Situační zpráva ONV v Broumově za leden 1953, 28. 1. 1953; *Kronika Broumov 1951 - 1961*, s. 3-4.

Dobřenicích u Hradce Králové a ve Vlčicích u Trutnova. Šlo většinou o Školské sestry, které, jak již bylo řečeno, v Broumově tvořily největší komunitu. Jejich matka představená Mazancová se snažila v každé skupině určit vedoucí sestru, jež měla udržovat kázeň ostatních. Tímto jednáním se dostávala do sporu také s referentkou a církevním tajemníkem. Z jejich strany proto padl návrh na její přeložení.¹⁴⁹ V klášteře měl tento přesun za následek, že Školské sestry již neměly početní převahu a tudíž musely odstoupit z vedení domu. Jejich povinnosti převzaly sestry Křížové, dominikánky a sestry NPPM. Jejich místa však nezůstala uvolněná dlouho – již v polovině srpna sem bylo přivezeno 80 Šedých sester i s generální představenou a začátkem listopadu ještě alžbětinky.¹⁵⁰

Matka Pavlína Černošková, která byla převezena do Broumova z Oseka, udržovala písemný styk s biskupem Vojtaššákem¹⁵¹, který byl umístěný v domově důchodců v Děčíně. To se stalo příčinou vyšetřování příslušníků StB v červnu 1958. Ukázalo se totiž, že mu matka Pavlína zapůjčila knihu „Duše veškerého apoštolátu“. Po sepsání protokolu však případ umlkl.¹⁵²

Dne 12. února 1959 svolala správa kláštera všechny představené řádů do kanceláře a následovala domovní prohlídka u sester dominikánek II. a III. řádu, sv. Kříže a NPPM. Byl zde hledán písemný materiál protistátního charakteru a zabaveny některé písemnosti. Z Kongregace sester NPPM předvolali k čtyřhodinovému výslechu s. M. Magdalenu Novotnou. Vyšetřovatelé se při výslechu však opět snažili především přemluvit sestru k odchodu z kongregace.¹⁵³ Po této události se režim v broumovském klášteře přiostrhoval. Druhá prohlídka následovala zřejmě na udání již 20. února 1960. U jedné z

¹⁴⁹ Národní archiv Praha, fond SÚC, kart. 48, i. č. 103, Situační zpráva ONV v Broumově za červen 1953, 6. 7. 1953.

¹⁵⁰ *Kronika Broumov 1951 - 1961*, s. 3-4.

¹⁵¹ Ján Vojtaššák (1877 – 1965), na kněze vysvěcen v roce 1901, poté se stal kapitulní vikářem a rektorem semináře při Spišské kapitule. Konsekrace na biskupa proběhla v roce 1920. Již v letech 1945 a 1947 byl krátce bezdůvodně vězněn. Komunistický režim ho označil jako jednoho z nejnebezpečnějších odpůrců. Od 3. června 1950 byl internován ve své rezidenci, dne 15. ledna 1951 odsouzen ve vykonstruovaném procesu „Buzalka a spol.“. Jeho trestem za údajnou velezradu bylo odnětí svobody na 24 let. Předtím ale prošel čtyřměsíční vazbou, ve které byl podrobován krutému mučení. V roce 1956 musel být kvůli špatnému zdravotnímu stavu propuštěn, v roce 1963 mu byl prominut zbytek trestu. Ke konci života byl vykázán ze Slovenska. Více o něm viz *Spišský biskup Ján Vojtaššák, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie, Studia Theologica Scepusiensia VI*, Spišské Podhradie 2003.

¹⁵² *Kronika Broumov 1951 - 1961*, s. 3.

¹⁵³ Tamtéž, s. 2-3.

premonstrátek byl při ní zabaven cyklostylovaný svazek otázek a odpovědí ke knize „Z duchovního života“. Sestra M. Terezita Hrušková, jedna ze sester NPPM, která jí knihu zapůjčila, se kvůli tomu musela podrobit vyšetřování a čelit obvinění z „nepřátelství k lidově demokratickému zřízení“. Cyklostylování bylo zakázáno, ale celá záležitost byla, jak se stalo v této době zvykem, zveličena. Po mnoha několikahodinových výsleších byla sestra M. Terezita odsouzena k sedmi měsícům odnětí svobody bezpodmínečně. Přestože se v této době podat odvolání příliš nevyplácelo, protože délka trestu byla v těchto případech spíše zvyšována, kongregace odvolání podala a soud změnil trest sestry M. Terezity na podmíněčný. Několik týdnů potom byla amnestována. Zabavené knihy samozřejmě propadly státu.

Odjezd posledních 23 sester z Broumova do Králík se po různých průtazích uskutečnil 29. září 1961.¹⁵⁴

4.4 Moravská Třebová

Sestrám NPPM byl za války přidělen v Moravské Třebové domov důchodců,¹⁵⁵ ve kterém pracovaly až téměř do poloviny 80. let. Početní stavy chovanců domova se po válce nejprve zvýšily, protože některé staré a nemocné osoby německé národnosti dostaly povolení zůstat v zemi, ale až do roku 1948 se opět snižovaly v důsledku jejich postupného odsunu. Sestry vedly dále při klášteře dětskou školku, díky které mohly chodit do zaměstnání mladé ženy, a vyučovaly jazykům a hudbě. V klášteře se konaly exercicie (duchovní cvičení) a další akce. K pracovní náplni sester patřila starost o pole, která náležela ke klášteru i pronajatá, a o hospodářství s dobyt看kem. Dále měly v pronájmu klášterní zahradu františkánů, se kterými byly v častém kontaktu. V polovině dubna 1950 tak byly svědky jejich vystěhování v rámci akce „K“ a přeměnění kláštera na internát mládeže Kovoslužby.¹⁵⁶

¹⁵⁴ *Kronika Broumov 1951 - 1961*, s. 1-2; *Budete mi svědky*, s. 19-22.

¹⁵⁵ Oficiální název Chudobinec byl změněn na Sociální ústav sester NPPM.

¹⁵⁶ *Kronika Moravská Třebová*, s. 5-10.

O půl roku později se před branami domova důchodců střídaly sestry NPPM téměř ze všech komunit, které se chtěly rozloučit, protože opouštěly Moravu a odjížděly do soustředovacího kláštera ve Filipově. Z celé kongregace nebyly přemístěny pouze sestry z Moravské Třebové a ze Státní okresní nemocnice v Přerově, protože SÚC za ně neměl náhradní pracovní síly. Samozřejmostí ovšem bylo, že domov důchodců měl civilního správce.¹⁵⁷ Přesuny se podepsaly na konventu SNPPM v Moravské Třebové více pouze v listopadu 1951. V této době byl zrušen klášter ve Filipově a komunita rozdělena. Kongregaci se podařilo dosáhnout toho, aby se jedenáct přestárých sester odtud odstěhovalo právě do domova důchodců v Moravské Třebové.¹⁵⁸

V souladu se státní církevní politikou a také téměř současně se založením městských jeslí byla v roce 1951 zrušena dětská školka, kterou sestry vedly.¹⁵⁹ Děti představovaly podle komunistů nejrizikovější skupinu, kterou příslušníci řeholí nesměli ovlivňovat. Ze stejného důvodu bylo řádovým sestrám a bratrům také zakázáno vyučovat náboženství.

Celé období začátku 50. let bylo pro sestry komunity v Moravské Třebové poznamenáno strachem, co s nimi bude, zda se budou někam stěhovat apod. Na konci června 1953 pronikla i sem utajovaná informace o plánované akci „B“ a k 1. červenci byly sestry sbalené a připravené na jakýkoli přesun, včetně odevzdání domova důchodců, kanceláře a kuchyně. Stejně jako na mnoha jiných místech však noc proběhla nerušeně a později se sestry dozvěděly, že byla akce na poslední chvíli odvolána.¹⁶⁰

Dne 26. ledna 1955 byly sestry v Moravské Třebové překvapeny příjezdem generální představené Leonie Stokláskové, kterou mezi posledními propustili z IK Hejnice. Matka Leonie rezignovala na vedení kongregace a po léčebném pobytu v lázních byla přeložena do Jiřetína pod Jedlovou.¹⁶¹

Nejzávažnější změnu za celou komunistickou éru znamenalo pro sestry NPPM v Moravské Třebové přestěhování do kláštera na Hoře Matky Boží v

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 10-11.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 13; *Budete mi svědky*, s. 12-13.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 14.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 19; K. KAPLAN, *Stát a církev*, s. 154.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 26.

Králíkách na podzim roku 1960. Lze konstatovat, že s koncem 50. let skončila nejhorší opatření, která proti řeholím KSC podnikla. Nyní si vytyčila za cíl izolovat je od společnosti a zabránit jim v apoštolátní činnosti. Ovšem terorizování v podobě častých stěhování, nejistoty, co bude s řeholemi do budoucna, nejhorších nátlaků na sestry, aby vystoupily z řádů či odloučení vedení řádů od komunit, již obnoveno nebylo. V Králíkách byla soustředěna celá Kongregace SNPPM a žila si zde poměrně klidným, i když ne zcela svobodným životem. Z Moravské Třebové odjely do Králík 12. října 1960 nejprve staré a nemocné sestry se sestrami – ošetřovatelkami. Jejich místa v domově důchodců obsadili obyvatelé obce Koclířov a jeho kapacita se navýšila na 196 míst. Jako personál zde zůstalo 34 sester, během října přibýly dvě další, včetně generální vikářky s. M. Gabriely Čížové, která byla pověřena vedením kongregace.¹⁶² Měla pravomoc generální představené, kterou za daných politických okolností nebylo možné volit. Dne 7. prosince 1959 jí byla symbolicky ustanovena Neposkvrněná Panna Marie.¹⁶³

Pokud se snad zmírnily tlaky, kterým musely řeholnice čelit, stále aktuální byla otázka majetková. Hospodářství v ústavu bylo během podzimu 1960 zlikvidováno. V ústavu probíhaly pod dozorem civilního správce velké přestavby, na jejichž provádění sestry zřejmě neměly žádný vliv. Dne 9. června 1961 nabídla Náboženská matice „dobrovolně a neodvolatelně“ veškerý nemovitý majetek kongregace v Moravské Třebové československému státu.¹⁶⁴ Jeho cena dosahovala téměř pěti milionů Kčs. Nabídka byla přijata a převedení proběhlo k 1. říjnu 1961, majetek byl dán do správy Ústavu sociální péče Domova důchodců v Moravské Třebové.¹⁶⁵

¹⁶² Domácí kronika sester Neposkvrněného početí Panny Marie v Moravské Třebové za rok od 12. října 1960 do 31. XII. 1961, s. 4; Kronika SNPPM 1961, s. 1.

¹⁶³ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Dějiny Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi*, II. díl, s. 228, nepublikováno.

¹⁶⁴ Toto se samozřejmě postupně týkalo i ostatních kongregačních domů, nejen majetků v Moravské Třebové. Náboženská matice byla podle § 5 zákona 217/1949 Sb., § 2 písm. a) a b) vládního nařízení č. 228/149 a § 10 zákona 218/1949 Sb. O hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem správkyní majetkových podstat řeholí. Nebyla však pověřena vlastnictvím těchto majetků, a proto rozdávala majetkové podstaty neprávem. S. M. NĚMCOVÁ, *Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie*, in: V. VLČEK, (ed.), *Ženské řehole*, s. 265.

¹⁶⁵ Domácí kronika sester, s. 2, 7.

5. Internační klášter Hejnice

Centralizací řeholnic státní moc stále ještě nedosáhla ochromení fungování ženských řeholních společenstev. Dalším krokem k tomuto cíli tedy bylo odloučení představených a nejreakčnějších sester od řádů, což požadovaly především zmocněnkyně soustředovacích středisek i závodních internátů. V situačních zprávách upozorňovaly na to, že se jim se sestrami špatně pracuje, protože jsou pod vlivem představených. Jako místo pro jejich internaci tedy vybral SÚC františkánský klášter v Hejnicích, okres Frýdlant v Čechách. Do kláštera, který ještě 24. června 1952 fungoval jako centralizační klášter pro řeholníky, byly sestry z různých řádů a kongregací v počtu 68 převezeny dne 28. června 1952.

Představené byly narychlo a bez ohlášení zadrženy, většinou přímo na pracovišti, dopraveny osobními automobily k autobusu, který stál v lese mezi Rumburkem a Českou Lípou, a tím teprve odvezeny do Hejnic. Stále bylo dbáno na to, aby se nedostaly na veřejnost informace a zprávy, které by mohly působit pro komunistický režim nepříznivě. V tajné zprávě pro SÚC informoval krajský církevní tajemník, že v okrese Rumburk proběhla celá akce tiše a bez větších problémů. Oproti tomu například v závodním internátu Tanvald, kde měly sestry podezření, že proti nim bude něco podniknuto, bránily představenou vlastními těly půl dne a vyvolaly kolem jejího odvezení velký rozruch. Iniciátorky odporu byly potom navrženy také na internaci v Hejnicích.¹⁶⁶

Pobyt sester byl odůvodňován § 15,¹⁶⁷ ale ony samy nevěděly, co to znamená. Nevysvětlila jim to ani J. Černíková, zmocněnkyně a příslušnice StB, která na ně dohlížela. V září 1952 byla vystřídána J. Hejralovou, ženou zřejmě dost nepříjemnou a k sestrám nepřátelskou. Z měsíčních zpráv, které tato zmocněnkyně podávala ministerstvu vnitra, lze vyčíst její snahu znepříjemnit sestrám co nejvíce jejich nucený pobyt. Stejně jako v ostatních kláštrech, také

¹⁶⁶ Archiv bezpečnostních složek Kanice, fond KS – MV Liberec, AF MV B 4-5 1949-1955, Soustředování řeholnic v I.K. Hejnice – zpráva, 1. července 1952; svědectví Aquiny Čurdové viz Jan HEINZL, *Perzekuce katolické církve na Frýdlantsku 1949-1955. Centralizační a internační klášter Hejnice*, diplomová práce FP TUL 2006, s. 80-81; SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 441, i. č. 302.

¹⁶⁷ Zatím se nepodařilo dohledat, co bylo obsahem zmíněného § 15.

zde musely sestry absolvovat politickou převýchovu. Ve volném čase byly sestry nuceny povinně číst určené knihy socialistické beletrie, proti jejichž výběru často protestovaly, či musely poslouchat rozhlas, který byl pouštěn centrálně. Například v čekárnách u lékaře jim referentka Hejralová četla zprávy z Rudého práva. Tajně se navzájem učily také cizím jazykům, jak to bylo běžnou praxí v mnoha dalších vězeňských zařízeních a táborech.¹⁶⁸

Vedoucím kláštera, který měl na starosti hospodářské záležitosti, byl zmocněnec SÚC V. Buriánek, který neměl se zmocněnkyní StB právě nejlepší vztahy. S tou ostatně špatně vycházely sestry i příslušníci SNB, kteří hlídali objekt, jeho obyvatele i pohyb různých osob v okolí. Někteří z nich znepříjemňovali sestrám pobyt drobnými krádežemi jídla, které dostaly v balících, donášením referentce apod. Ta hlásila sebemenší provinění či neposlušnost řeholnic v písemných zprávách ministerstvu vnitra. Zajímavou osobou byl údržbář kláštera Mikuláš Kaczskovskij, který, přestože byl členem KSČ a podepsal formálně spolupráci s StB, tajně pomáhal sestrám vynášet a doručovat dopisy. Udržoval písemný styk se sestrou Helenou Chromčákovou, která byla v roce 1952 přemístěna z Hejnic do Plzně jako pomocná síla k vyššímu církevnímu hodnostáři. Díky tomu mohl sestrám přinášet dopisy, které byly doručovány na jeho soukromou adresu.¹⁶⁹

Nedlouho po příjezdu bylo několik řeholnic převezeno kvůli svému vážnému zdravotnímu stavu do nemocnice v Semilech, mezi nimi i matka M. Pavlína Černošková a sestra M. Cecilie Stretavská z Kongregace SNPPM. Několik nemocných sester zůstalo v klášteře, kde se o ně staral lékař, který sem pravidelně docházel. Věkový průměr internovaných byl zřejmě poměrně vysoký. Podle dostupných informací se nedařilo zabránit kontaktu sester s pacienty, u kterých byly velice oblíbené. Mnohé pacientky v nemocnicích pomáhaly sestrám uskutečnit zakázané návštěvy či jinak zprostředkovat kontakt s blízkými.

Zpovědníkem sester se stal děkan Augustin Šumbera, který byl nedlouho po jejich příjezdu přemístěn do farnosti Raspenava. Odposlechem bylo totiž

¹⁶⁸ Archiv bezpečnostních složek Kanice, fond KS – MV Liberec, AF MV B 4-5 1949-1955, Záznamy z odposlechů z let 1953 – 1954.

¹⁶⁹ Tamtéž, Zápis o výpovědi s předvedeným: Kačkovským Mikulášem, 13. ledna 1954.

zjištěno, že postupuje podle instrukcí StB, se kterou bude zřejmě ochoten podepsat spolupráci. Ten zde také každý den sloužil mši svatou. V únoru 1953 však byl přeložen, protože docházel do kláštera podnapilý a závažné zprávy nepřinášel. Jeho nástupcem se stal Klement Ruisel, mladý pokrokový kněz, který neměl řeholnice rád, což vedlo k tomu, že se mu sestry u zpovědi nesvěřovaly, a tím pádem tedy nedonášel žádné potřebné „závadné“ informace.¹⁷⁰

Internace zde byla ještě přísnější než v ostatních střediscích. Písemný styk zde směly internované udržovat pouze prostřednictvím korespondenčních lístků. Bylo vyhodnoceno, že tento styk musí být udržován, protože do kláštera chodilo mnoho dopisů, ve kterých se ostatní sestry ptaly, co se děje s jejich představenými, že dlouho nepíší. Veškerá pošta ale samozřejmě procházela cenzurou. Pokud obsahoval příchozí dopis „závadné“ informace, přečetla zmocněnkyně řeholnici pouze „nezávadné“ pasáže.¹⁷¹ Zvláště přísně se zakazovalo popisovat poměry v internačním klášteře. Řeholnice však toto opatření obcházely tak, že si dopředu smluvily různé věty, např. o počasí či zdravotním stavu, které znamenaly tajné informace. Když například připsaly sestry do dopisu „Deo Gratias“ (Díky Bohu), znamenalo to, že příchozí dopis obdržely a četly. Užívání smluvených hesel však zmocněnkyně odhalila. Aby z odposlechu zjistila, co které heslo znamená, musela sestrám několik dopisů propustit. Většina dopisů ovšem adresátkám doručena nebyla. Mnoho dopisů a jiných materiálů zalepených v krabicích balíků také nebylo sestrami nalezeno, protože mezi důmyslné skryše patřila například dvojité dna nebo víka krabic. Balíky byly otevírány a všechny tiskoviny, především s náboženskou tematikou zabavovány. Velice častým trestem za jakékoli maličkosti a pod různými záminkami byl zákaz korespondence. Úplně přerušen musel být kontakt se zahraničím. Zmocněnkyně sestrám neodevzdala ani telegramy s vánočními přáními.

¹⁷⁰ Tamtéž, IK Hejnice – sdělení, 25. února 1953.

¹⁷¹ Jako příklad takové „závažnější“ pasáže, kvůli které byl lístek zadržen, uvádím dopis, který napsala sestře Hoppeové sestra Terezie ze Štěkně: „...*těšíme se na shledání, jednou přece bude, snad dostanete dovolenou na několik dní...*“ a dopis, který napsaly sestře Gelingové novicky z Liblina: „...*jako před třemi roky jsme děkovaly za vše m.[atičce] Bohosud.[ovské] a prosily, by nás Kristus Pán zachoval ve své službě. Stojíme na prahu čtvrtého roku našeho novic.[iátu], snad ji budeme věčně novicky, nechť se děje vůle Boží, své povinnosti se snažíme konat svědomitě, chceme přijímat vše s úsměvem podle roč.[ního] cvičení A. Zelikové*“, Tamtéž, Různé závažnější části zadržených dopisů, které řeholnice obdržely v měsíci březnu, nedatováno.

Styk s veřejností, příbuznými či ostatními sestrami nebyl internovaným povolen. Do oken směřujících do ulice byly kvůli zamezení styku s kolemjdoucími nainstalovány sítě, málo chráněná okna zmocněnkyně zatloukala hřebíky. Později byly povoleny za přítomnosti příslušnice StB několikaminutové návštěvy rodičů, což znamenalo obzvlášť pro rodiny například ze Slovenska velice malou satisfakci za dlouhou cestu. Mnoha dalším příbuzným a známým, kteří vážili do Hejnic cestu, byla návštěva odepřena. Z měsíčních zpráv zmocněnkyně vyplývá, že v případě nějakého provinění byly sestrám zakazovány také procházky po zahradě. I lékařské prohlídky probíhaly přítomnosti zmocněnkyně.

Před příjezdem sester byla do všech prostor kláštera, včetně kaple a zpovědnice, nainstalována odposlouchávací zařízení, která měla StB pomoci usvědčit sestry z protistátní činnosti. Sestry to však tušily a stačilo, aby ztišily hlas a odposlech neplnil svoji funkci. Další možností jak zabránit tomu, aby referentka hovorům rozuměla, bylo také mluvit německy. „Závadné“ rozhovory, i ty, které se týkaly zcela bezvýznamných záležitostí, pak byly přepisovány do velice podrobných měsíčních hlášení pro ministerstvo národní bezpečnosti, ostatní „nezávadné“ ukládány do složek, které byly vedeny o každé řeholnici. Ze záznamů rozhovorů ovšem většinou nelze vyčíst kromě kritiky politické a mezinárodní situace nějaké závažnější informace. Sestry opravdu neměly co skrývat a neposkytovaly tudíž StB záminky k dalším postihům. V osobních složkách byly zaznamenány také osobní údaje sester a zmínky o jejich chování. Pokud byl některé sestře výjimečně povolen odjezd z kláštera (např. k umírajícím rodičům apod.), kontaktoval KCT příslušnou krajskou správu StB a požádal ji o sledování chování řeholnice a následné podání hlášení. Sestry měly zakázáno zmiňovat se někde o tom, v jakých podmínkách nyní žijí. Nejčastěji se stávalo, že vůbec nebyla povolena ani návštěva rodičů. Když se sestra pokoušela argumentovat například tím, že jsou rodiče sami a nemocní, zmocněnkyně ji citově vydírala slovy, že kdyby je měla opravdu ráda, vystoupila by z řádu a žila by s nimi.

V době od příjezdu do 1. srpna 1952 neměly sestry zajištěnou práci a staraly se tedy o zahradu, kuchyň a hospodářské záležitosti kláštera. Od 1. srpna do 15. září 1952 je zaměstnával podnik Textilana, středisko Nové Město

pod Smrkem. Do kláštera dovážel šátky na obrubování a látky na vyšívání. Mzdy byly propláceny hromadně správě kláštera, což samozřejmě znamenalo, že se peníze za tuto práci k sestrám nikdy nedostaly.¹⁷² Jediné peníze, které tak internované dostávaly, byly ty, jež jim posílaly spolusestry pracující v továrnách. Od 23. srpna zaměstnával deset sester také n. p. Set¹⁷³ Hejnice, pro který sestry vyráběly hračky.

Již před hejnickým pobytem požádala o vystoupení z Kongregace sester NPPM sestra Helena Josefa Kolářová. Umožněno jí to bylo 29. června 1952, kdy jí vypršela doba dočasných slibů. Její důvody byly zřejmě zdravotní. Přestože byl na sestry obvykle vykonáván nátlak, aby odcházely do civilu, v tomto případě si velitel StB v Hejnicích vysvětlil její žádost jako záminku pro efektivnější vykonávání protistátní činnosti, protože přesunem sester byly zpřetrhány vazby mezi nimi. Několik měsíců se tedy pokoušel její odchod zdržovat a případ vyšetřoval. Helena Kolářová tedy již nebyla členkou kongregace, a i přesto byla držena v internaci a pracovala v prádelně. Odchod jí byl povolen až v dubnu 1953. Bývalá řeholnice byla v takovém případě povinna poslat do kláštera do jednoho měsíce potvrzení o svém zařazení do výroby.¹⁷⁴

Také zde byly některé řeholnice k 1. červenci 1953 připravené na případný odjezd. Přestože akce „B“ byla odložena na neurčito a ve většině klášterů byly sestry opravdu sbaleny zbytečně, z Hejnic bylo odvezeno v noci 22. června třicet sester, mezi nimi i Leonie Stoklásková, Václava Knappová a Cecilie Stretavská z Kongregace sester NPPM, do kláštera v Oseku u Duchcova. Matka Pavlína Černošková, jejíž zdravotní stav byl velmi vážný,¹⁷⁵ zde zůstala z kongregace sama, což se podepsalo především na jejím psychickém stavu. Odjet do Oseku jí bylo povoleno až 11. září 1953. Jenže 25. září bylo přivezeno z Oseka do Hejnic jedenáct sester, mezi nimi matka M. Leonie Stoklásková a s. M. Václava Knappová, tedy sestry, které mohly o matku Pavlínou pečovat. Matka Pavlína tak byla na vlastní žádost v CK Osek,

¹⁷² Tamtéž, Zápis o návrhu poskytnutí zaměstnanosti pro soustředovací klášter Hejnice, 14. července 1952.

¹⁷³ V pramenech byl nalezen také název „Sed“. Správné znění se zatím nepodařilo dohledat.

¹⁷⁴ Tamtéž, Soustředování řeholnic v I.K. Hejnice – zpráva, 19. července 1952, další měsíční zprávy.

¹⁷⁵ Matka Pavlína měla rakovinu žaludku a potřebovala stálou péči.

ale opět sama. Žádost sestry Knappové o převezení zpět k matce Pavlíně byla shledána jako bezpředmětná, protože ta je prý dobře zabezpečená. Později byla matka Pavlína převezena do Broumova. S. M. Cecilie Stretavská nebyla v této záležitosti zmíněna, zřejmě se nacházela stále v nemocnici v Semilech. Zbývající řeholnice měly po této události také sbaleno a byly připraveny k odjezdu.¹⁷⁶

O tom, že řeholnice v izolaci neztrácely optimismus, svědčí slova písně, kterou si zpívaly a která byla zapsána do hlášení referentkou Hejralovou: „*Proč bychom veselé nebyly když nám P. B. přeje, dává nám na světě Hejnice a po smrti nebe.*“¹⁷⁷

S propouštěním se začalo až na konci roku 1953. Z Kongregace sester NPPM byla jako první propuštěna s. M. Václava Knappová, a to 6. ledna 1954 do Broumova. Z MNB přišel v únoru 1954 pokyn k vytvoření seznamu řeholnic, které nejsou představené a chovají se dobře, aby mohly být propuštěny.¹⁷⁸ Po různých přesunech zůstalo v Hejnicích k 29. březnu 1954 internováno 49 řeholnic, k 30. srpnu 28 řeholnic. Na konci roku 1954 bylo oznámeno, že klášter v Hejnicích má být jakýmsi záložním kláštelem pro případ, že by klášter v Králíkách nebyl uzpůsoben pojmout všechny řeholníky. Z toho ale nakonec sešlo, protože z Králík byla převážná většina řeholníků propuštěna dříve než řeholnice z Hejnic. V této době byly propuštěny tři sestry, které byly ochotné spolupracovat se SÚC¹⁷⁹ a jejichž řády se projevovaly kladně a zúčastnily se voleb. Odposlechem bylo kontrolováno, jakou mají propouštění odezvu mezi ostatními řeholnicemi. Z Kongregace sester NPPM byla jako poslední, až 25. ledna 1955, propuštěna Leonie Stoklásková. Stalo se tak na žádost Charitního ústavu v Moravské Třebové, kam také odešla.¹⁸⁰

K 31. lednu 1955 bylo v Hejnicích drženo stále ještě 24 sester, které nevěděly, co s nimi státní moc zamýšlí a kdy, zda vůbec, se z Hejnic dostanou.

¹⁷⁶ Tamtéž, Přesun řeholnic z IK Hejnice do CK Osek – zpráva, 23. června 1953, Seznam řeholnic určených k odsunu, 20. června 1953, další měsíční zprávy.

¹⁷⁷ Tamtéž, Měsíční hlášení, 31. července 1953; zkratkou P. B. mínila referentka Pána Boha.

¹⁷⁸ Tamtéž, IK Hejnice – Propuštění některých řeholnic, 10. února 1954.

¹⁷⁹ Těžko však odhadnout, co je tím míněno, protože v Hejnicích nebyla „spolupracovat“ ochotná žádná sestra.

¹⁸⁰ Tamtéž, Korespondence mezi Ministerstvem vnitra a III. odborem správy MV, 14. ledna 1955; Materiály propuštěných řeholnic, 25. července 1955.

Ovšem touto nejistotou perzekuovaných se vyznačovalo celé období 50. let. Tři sestry byly propuštěny 24. května 1955, další čtyři potom v červnu, zůstávalo jich zde tedy sedmnáct a StB se již přestávalo vyplácet zaměstnávat k tak malému počtu sester referentku.¹⁸¹ Dne 26. srpna byly zbývající řeholnice odvedeny na procházku, aby mohlo být odmontováno odposlouchávací zařízení. O den později definitivně opustila objekt zmocněnkyně Hejralová.¹⁸²

Internační klášter pro řeholnice v Hejnicích, který byl v provozu od června 1952 do roku 1955, zamýšlela státní moc jako období internačního kláštera pro nejreakčnější řeholníky v Želivi. V obou vládly znatelně horší podmínky než v ostatních soustředěvacích střediscích. V Hejnicích dávala zmocněnkyně StB sestrám pocítit nenávist, kterou k nim choval komunistický režim. Zakazovala sestrám návštěvy rodičů a příbuzných, které už mnohdy stály před budovou, za nejmenší provinění trestala nemožností přijímat i odesílat dopisy, nutila je číst komunistický tisk a poslouchat rozhlas a dělala jim různé naschvály. K jejím povinnostem patřilo psát měsíční hlášení o situaci v klášteře a chování sester a sestavovat zprávy z odposlechů. Odposlechová zařízení měly sestry umístěna přímo v pokojích, v kapli a na mnoha dalších místech v celém objektu. V roce 1954 komunisté uznali, že se internací reakčních sester ničeho nedocílilo a IK byl postupně zrušen.

¹⁸¹ Tamtéž, Měsíční hlášení referentky z 30. května 1955 a hlášení náčelníka III. odboru Jindřicha Vanička ministerstvu vnitra z 10. června 1955.

¹⁸² Tamtéž, Měsíční hlášení referentky z 29. srpna 1955.

6. Vztah státu a církve v letech 1953 – 1989

6.1 Období 1953 - 1968

Přestože došlo v roce 1953 následkem úmrtí J. V. Stalina a posléze také K. Gottwalda ke všeobecnému uvolnění atmosféry v Československu i v celém východním bloku, KSČ nijak nepolevila v boji proti církvím, především proti katolické. Od roku 1950 byli drženi v domácím vězení všichni biskupové. Podmínky internace se blížily téměř vězeňskému režimu. Jediný biskup, který zůstal na svobodě (snad díky svému nepřátelskému chování vůči arcibiskupovi Beranovi), byl Antonín Eltschkner. Ani politické procesy se však biskupům a jejich nejbližším spolupracovníkům nevyhnuly.¹⁸³

Nepomohli si ani ti, kteří složili na začátku roku 1951 slib věrnosti lidově demokratické republice – Štěpán Trochta, Mořic Pícha, Jozef Čársky a Ambróz Lazík.¹⁸⁴ Považují však za nutné zdůraznit, že z předúnorových biskupů se komunistickému režimu nepodařilo zlomit ani jednoho k otevřené kolaboraci.

Biskup Trochta byl 16. ledna 1953 zatčen a následující rok a půl strávil ve vyšetřovací vazbě. Samotný proces byl tajný a Trochta v něm byl odsouzen k trestu odnětí svobody na 25 let. Stal se tak jediným sídelním biskupem, který byl odsouzen k dlouholetému žaláři. Vysoké tresty dostali také jeho nejbližší spolupracovníci - František Rabas 20 let, František Vlček 15 let a Bohumil Landsmann 7 let. Trochta byl propuštěn podmíněčně na květnovou amnestii roku 1960, ale státní moc mu zakázala výkon biskupského úřadu a musel nastoupit do různých dělnických profesí. Svěcení kněží prováděl navzdory riziku tajně. Dne 28. dubna 1969 byl biskup Trochta jmenován „in pectore“, tedy „v srdci“ - neveřejně - kardinálem. Tuto informaci odtajnil papež

¹⁸³ Na začátku 50. let proběhly politické procesy s biskupy nebo pomocníky biskupů: ve dnech 27. listopadu – 2. prosince 1950 „Zela a spol.“, 10. ledna 1951 „Buzalka a spol.“, 19. ledna 1951 „Moštěk a spol.“, 25. ledna 1951 „Pícha a spol.“ a další tři procesy byly zkonstruovány do konce roku 1953. Ke konci roku 1951 byli odsouzeni řeckokatolický biskup Vasil' Hopko a tajný spišský biskup Štefan Barnáš k trestu odnětí svobody na 15 let. V. VAŠKO, *Dům na skále. Církev bojující* 2, s. 436-438.

¹⁸⁴ S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 76-82.

Pavel VI. 5. března 1972. Zemřel v roce 1974 po návštěvě opilého KCT Karla Dlabala, který na něj křičel, nadával mu a vyhrožoval.¹⁸⁵

Dne 29. prosince 1954 odsoudil Krajský soud v Hradci Králové ke třinácti letům vězení také biskupa Karla Otčenáška a biskupové Ladislav Hlad, Ján Chryzostom Korec, Dominik Kaľata a Peter Dubovský byli odsouzeni ještě na počátku šedesátých let.¹⁸⁶

Arcibiskup Beran byl převážen v průběhu 50. let na různá místa, kde sdílel internaci s některými z dalších biskupů. Jeho šestnáctileté domácí vězení skončilo v roce 1965, kdy v Čechách a na Moravě již (po smrti Antonína Eltschknera v únoru 1961) nepůsobil ani jeden biskup se státním souhlasem k výkonu úřadu. Jako faráři v duchovní správě byli činní pouze světící biskupové Kajetán Matoušek a František Tomášek. Dne 22. února 1965 jmenoval papež Pavel VI. arcibiskupa Berana kardinálem. Československá vláda se rozhodla umožnit mu na slavnostní jmenování odjet do Říma, bránila mu však v návratu. Ještě před jeho odjezdem byla vyřešena personální situace v pražské arcidiecézi podle komunistického návrhu. Beran si měl podržet svůj titul, ale za arcidiecézi již neměl nést odpovědnost. Do jejího čela byl vybrán František Tomášek, který poté složil slib věrnosti republice. Po těžkém rozhodování arcibiskup s oběma podmínkami souhlasil a 19. února 1965 odletěl do Říma. V tomto vyhnanství strávil Beran poslední čtyři roky svého života naplněné péčí o československé katolíky v exilu. Když 17. května 1969 zemřel, znemožnila československá vláda převezení jeho těla do republiky. Papež Pavel VI. tedy rozhodl, že bude (zatím jako jediný Čech) pohřben v kryptách chrámu sv. Petra po boku papežů.¹⁸⁷

Neopomenutelným faktorem, který negativně formoval vztahy mezi komunistickým státem a katolickou církví až do roku 1989, bylo sdružení kolaborujících kněží založené ve dnech 4. - 6. července 1950 na velehradské

¹⁸⁵ V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 321-326; více k Štěpánu Trochtovi viz Jaroslav NOVOSAD, *Štěpán Trochta, Svědek „T“*, Praha 2001.

¹⁸⁶ V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*, s. 328-338. Karel Otčenášek byl vysvěcen tajně v roce 1950 královéhradeckým biskupem Mořicem Píchou za použití tzv. mexických fakult (o nich viz výše), u ostatních platí koneckonců totéž. Ladislava Hlada vysvětil tajně biskup Trochta v první polovině roku 1950, Jána Korce v roce 1951 Pavol Mária Hnilica, Korec ještě před svým zatčením roku 1960 konsekroval Dominika Kaľatu a ten potom Petra Dubovského v roce 1961.

¹⁸⁷ S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 89-90.

pouti. Tzv. Velehradský výbor katolického duchovenstva nenechal svým prohlášením nikoho na pochybách, na které straně stojí: „... žádný z dosavadních režimů nám nedával takové možnosti uplatnění Kristova evangelia jako naše lidově demokratické zřízení“.¹⁸⁸ Dne 27. září 1951 proběhl První celostátní sjezd katolického duchovenstva, na němž došlo k přejmenování hnutí na Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva. Jeho předsedou se stal Josef Plojhar, hlavní představitel kolaborantského hnutí. K dalšímu přejmenování, na Mírové hnutí katolického duchovenstva (dále MHKD), došlo v roce 1966. V dramatickém roce 1968 byla jeho historie přerušena, když na výslovné přání Františka Tomáška rezignovala celá jeho česká část, včetně Plojhara.¹⁸⁹

Na činnost MHKD navázalo 31. srpna 1971 Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris (dále SKD PIT). Proti jeho vzniku se stavěli jak biskupové, tak řada kněží. Hlavním organizátorem a ideologem hnutí byl František Hochmann, předsedou byl zvolen olomoucký kapitulní vikář, pozdější biskup Josef Vrana. Předsedou slovenské sekce se stal děkan Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Bratislavě Mikuláš Višňovský. V Programovém prohlášení se SKD PIT snažilo legitimovat se jak v církvi, tak ke komunistické moci. Jeho problémem ovšem bylo, že nemělo schválené stanovy církevní autoritou.¹⁹⁰

Velkou událostí, významnou nejen pro politické vězně z řad církevních, byla amnestie, kterou vyhlásil prezident Antonín Novotný 9. května 1960 k výročí patnácti let od osvobození republiky Rudou armádou. Propuštění se ovšem podmiňovalo pěti lety bezúhonného chování. Podle oficiálních údajů bylo při této příležitosti propuštěno 5601 politických vězňů, 2985 jich však ještě ve vězeních zůstalo. Většina lidí se vracela do civilního života s několikatisícovými dluhy, údajně dlužili státu za ubytování a stravu, které ve vězení dostávali a které nepokryla jejich mzda. Návrat do společnosti byl pro většinu z nich velice těžký, mnohým se rozpadla manželství, děti neznaly své otce a většině vězňů stát na začátku trestu zabavil majetek. V ještě těžší situaci

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 129; J. HANUŠ, *Mezi martyriem a kolaborací*, in: J. HANUŠ, J. STRÍBRNÝ (ed.), *Stát a církev*, s. 117.

¹⁸⁹ S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 129-130.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 131-134.

byli kněží. Někteří neměli vůbec nikoho, mnohým z nich v době výkonu trestu zemřeli rodiče či příbuzní, řeholní komunity byly rozprášeny a do duchovní správy nesměli nastoupit. K tomu všemu se samozřejmě připojoval problém obstarat si práci.

Amnestie v roce 1960 minula většinu z kněží, kteří byli postaveni do čela údajných velezrádných skupin. Otcové Mádr, Bradna, Zvěřina, Šilhan, Ondok, Urban, ale i např. královéhradecký biskup Karel Otčenášek a další byli poté soustředěni ve věznici ve Valdicích.¹⁹¹ Tu opouštěli postupně v rámci dalších amnestií v letech 1962 a 1965.¹⁹²

Přelomovým datem byl potom rok 1968 se všemi dobře známými událostmi, které ovlivnily chod celé země. Také katolická církev se pod vlivem uvolňování poměrů pustila do svojí obnovy. Prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi psali občané, političtí vězni i biskupové listy žádající náboženskou svobodu. Díky změnám se postupně ujali svých úřadů sídelní biskupové Josef Hlouch, Karel Skoupý a Štěpán Trochta, ženské řehole mohly přijímat nové členky, obnovena byla výuka náboženství i řeckokatolická církev. V květnu 1968 vzniklo na Velehradě pod vedením Františka Tomáška sdružení Dílo koncilové obnovy. Toto sdružení si kladlo za cíl zastřešit snahy o zavedení změn, které přinesl II. vatikánský koncil pořádaný od 11. října do 8. prosince 1962.¹⁹³

¹⁹¹ Proces „Mádr a spol.“ proběhl ve dnech 11. - 13. 6. 1952, proces „Bradna a spol.“ 25. června 1953, P. Zvěřina a P. Ondok byl odsouzen v procesu „Bárta a spol.“ 28. října 1952. V procesu „A. Machalka a spol.“ ve dnech 31. března – 5. dubna 1950 byli odsouzeni František Šilhan a Jan Evangelista Urban. V. VAŠKO, *Dům na skále 2. Církev bojující*.

¹⁹² V. VAŠKO, *Dům na skále 3. Církev vězněná*, s. 254-262; S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 40.

¹⁹³ Činnost Díla koncilové obnovy byla zakázána po srpnových událostech. Sdružení fungovalo nelegálně ještě do roku 1970, kdy skončily veškeré jeho aktivity. S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 44-47.

6.2 Období 1968 - 1989

Údobí let 1968 – 1972 znamenalo nejen postupné utužování krátce nabité svobody, ale také nenahraditelné ztráty v podobě úmrtí několika významných osobností. Situaci katolické církve poznamenalo především úmrtí několika biskupů, kteří nastoupili do úřadů v krátkém sledu po sobě těsně po válce. Nejprve to byl slovenský arcibiskup Eduard Néscey, po něm Ambróz Lazík, měsíc po něm Josef Beran. Na konci roku 1969 zemřel také Stanislav Zela, na začátku roku 1972 Karel Skoupý a po něm v červnu Róbert Pobožný a Josef Hlouch. Po smrti biskupa Trochty v dubnu 1974 působil v Československu opět pouze jediný biskup – František Tomášek.¹⁹⁴ Personální situace ve vedení diecézí byla naprosto neúnosná. V čele diecézí stáli kapitulní vikáři (od roku 1983 pak administrátoři) dosazení režimem.¹⁹⁵ Tomu pak odpovídaly následující události.

V průběhu roku 1970 byla obnovena jednání mezi československou vládou a Vatikánem. Po celou dobu jejich trvání byl vedoucím vatikánské delegace arcibiskup Agostino Casaroli, který měl velký podíl na vytváření tzv. Ostpolitik papeže Pavla VI. vůči zemím východního bloku.¹⁹⁶ K vyvrcholení této politiky ústupků došlo na setkáních v Římě na konci roku 1972. Vatikán byl donucen vysvětit čtyři biskupy (za obvyklých okolností však trval na obsazení všech diecézí) – Josefa Vranu jako apoštolského administrátora pro Olomouc, Júlia Gábriše jako apoštolského administrátora trnavské diecéze, Jozefa Ferance jako sídelního biskupa banskobystrického a Jána Pásztoru jako sídelního biskupa nitranského. Tři z těchto biskupů byli kapitulní vikáři, které

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 92-94.

¹⁹⁵ Na místo arcibiskupa Berana nastoupil do čela pražské arcidiecéze v březnu 1951 Antonín Stehlík, první z těchto státem dosazených kolaborantů. Působil zde až do příchodu Františka Tomáška v únoru 1965. V čele litoměřické diecéze stál od 1. května 1952 do Trochtova návratu 1. září 1968 Eduard Oliva, po Trochtově smrti byl do této funkce dosazen Josef Hendrich. V čele královéhradecké diecéze se vystřídali Ladislav Hronek, Václav Javůrek a Karel Jonáš. De iure zde však byl po celou tuto dobu apoštolským administrátorem Karel Otčenášek. Dne 31. března 1952 byl do čela českobudějovické diecéze zvolen vlastenecký kněz Josef Buchta. Po něm následoval Antonín Titman a po smrti Josefa Hloucha Miloslav Trdla a Josef Kavale. Olomouckou arcidiecézi spravoval od roku 1961 Josef Glogar, po jeho smrti v roce 1969 Josef Vrana a po něm František Vymětal. Brněnského biskupa Karla Skoupého nahradil v roce 1953 Josef Kratochvíl, po Skoupého smrti v roce 1972 Ludvík Horký. Tamtéž, s. 83-84.

¹⁹⁶ Politika Vatikánu byla v 50. letech v podstatě nekompromisní, co se týkalo jakýchkoli dohod s komunisty. Konfrontační protikomunistický postup je zřejmý zejména v jednání Pia XII. Mírnější tón zvolil jeho nástupce Jan XXIII. Ovšem až s nástupem Pavla VI., jistě i díky změněné politické situaci, Vatikán dospěl k závěru, že pokud chce církev něčeho dosáhnout, musí jednat a v případě nutnosti i mírně ustupovat.

předtím Vatikán vysvěcovat odmítal. Dva z nich patřili k předním členům SKD PIT a všichni byli před rokem 1968 členy MHKD. Tento výsledek jednání můžeme považovat za největší diplomatickou prohru katolické církve po roce 1948.¹⁹⁷ Naopak úspěchem pak bylo zveřejnění jmenování biskupa Trochty kardinálem 5. března 1972 a po jeho smrti jmenování Františka Tomáška kardinálem 26. dubna 1976 (také „in pectore“, zveřejněno 27. června 1977) a jeho následné vysvěcení na arcibiskupa na konci roku 1977. Definitivní konec vatikánské Ostpolitik pak znamenal nástup papeže s osobní zkušeností s komunistickým režimem, Jana Pavla II. v roce 1978.

Za jednu z nejvýznamnějších osobností 80. let, která spoluvytvářela vztahy mezi katolickou církví a komunistickou mocí, lze považovat právě kardinála Tomáška.¹⁹⁸ Osmdesátiletý biskup, kterého komunisté považovali za nekonfliktního a ochotného podřídit se jejich moci, se začal profilovat v symbol odporu proti režimu a boje za lidská práva. Již záhy po potlačení společenských změn, které přineslo Pražské jaro, se biskup Tomášek postavil proti SKD PIT. V jeho poradním sboru se objevili osobnosti jako P. Josef Zvěřina, P. Oto Mádr nebo později P. Tomáš Halík. Přestože se zpočátku veřejně distancoval od Charty 77, později svůj názor přehodnotil a každoročně přijímal její mluvčí a uděloval jim požehnání.¹⁹⁹

Tento Tomáškův přerod souvisel se zvolením nového papeže Jana Pavla II. a s výraznou změnou postupu vatikánské politiky vůči komunistickým

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 49-51.

¹⁹⁸ František Tomášek (1899-1992). Na kněze jej vysvětil arcibiskup Antonín Cyril Stojan v roce 1922. V letech 1927 – 1934 působil jako katecheta na Olomoucku, v roce 1947 se stal profesorem katechetiky a pedagogiky. O dva roky později ho biskup Josef Matocha tajně vysvětil na biskupa. V červenci 1951 byl Tomášek zatčen a poslán do internačního kláštera v Želiví, kde pracoval v kamenolomu. Propuštěn byl v květnu 1954 a státní moc mu povolila působit jako administrátor ve farnosti v Moravské Huzové. Přímou odtud byl v roce 1965 povolán ke správě pražské arcidiecéze, když arcibiskup Beran nuceně opustil republiku. Jako jediný československý biskup se účastnil II. vatikánského koncilu. V období Pražského jara se zasazoval o to, aby v Československu mohla opět svobodně působit církev, spolupodílel se na vzniku Díla koncilové obnovy a vystoupil proti MHKD. V roce 1977 papež zveřejnil jeho jmenování kardinálem a poté byl jmenován arcibiskupem pražským. V 80. letech ostře kritizoval komunistický režim. V roce 1987 zahájil Desetiletí duchovní obnovy, v listopadu 1989 podpořil prohlášením „*Všemu lidu Československa*“ revoluci a demokratické reformy v zemi. V roce 1990 přivítal na návštěvě Československa papeže Jana Pavla II. V březnu 1991 byl na vlastní žádost zproštěn úřadu pro vysoký věk, na jeho místo nastoupil kardinál Miloslav Vlk. Kardinál Tomášek zemřel 4. srpna 1992, pohřben je v katedrále sv. Víta. Více o něm viz Jan HARTMANN, Bohumil SVOBODA, Václav VAŠKO, *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*, Praha 1994.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 55-71;

zemím. Papež vyjádřil podporu snažení kardinála Tomáška v roce 1982 dekretem *Quidam episcopi*, tedy zákazem sdružení SKD PIT. Kardinál pak vyzýval sdružení k ukončení činnosti ve dvou dopisech. Jeho zamítavý postoj vyvrcholil, když na podzim 1982 odebral církevní schválení Katolickým novinám, tiskovému orgánu SKD PIT. Od poloviny 80. let psal stále častěji dopisy představitelům státu, v nichž upozorňoval na příkoří páchaná na církvi a požadoval nápravu v této věci. Tisíce lidí, kteří se za něj postavily, katolíci, protestanté i nevěřící, ho uznaly jako svého mluvčího a jediného představitele církve.²⁰⁰

Státní moc se snažila znepríjemňovat život kardinálu Tomáškovi obvyklými způsoby – nosil s sebou malé tranzistorové rádio, protože tušil odposlouchávací zařízení na mnoha místech arcibiskupského paláce (což po revoluci jeho důkladná prohlídka potvrdila), na denním pořádku byly četné návštěvy StB v kardinálově nepřítomnosti, nátlaky a vyhrožování ze strany ministerstva kultury, odstranění podobně smýšlejících lidí, včetně jeho poradního sboru, z jeho blízkosti a dokonce také plány na jeho fyzickou likvidaci. Tvrdšímu zásahu proti němu a odebrání státního souhlasu „k výkonu duchovenské činnosti“ bránila komunistům pouze jeho mezinárodní prestiž.²⁰¹

Na konci 80. let přišli Tomáš Halík a Petr Pířha s projektem duchovní obnovy národa, který měl být koncipován jako příprava na připomínku tisícího výročí mučednické smrti sv. Vojtěcha. Každý rok Desetiletí duchovní obnovy byl zasvěcen některému světci a zaměřen na určitou oblast života. Idea měla díky svému ekumenickému rozměru oslovit většinu národa. Kardinál Tomášek vyhlásil první rok tohoto Desetiletí, rok Blahoslavené Anežky České, 15. srpna 1987. Jeho hlavní myšlenka, pod kterou se podepsali všichni čeští i moravští biskupové a ordináři, zněla opět jako výzva k odporu proti komunistickému režimu: „*Bratři a sestry! Vzpřimte se a zdvihněte hlavu, protože se blíží vaše vykoupení, a to všechno proto, že víte, jaký je nyní čas: že vám už nastala hodina, kdy je třeba probrat se ze spánku.*“²⁰² Desetiletí duchovní obnovy však

²⁰⁰ S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 99-101.

²⁰¹ J. HARTMANN, B. SVOBODA, V. VAŠKO, *Kardinál Tomášek*, s. 86-93

²⁰² Tamtéž, s. 115-119.

mělo větší ohlas pouze v prvních dvou letech, události listopadu 1989 jej zatlačily do pozadí.

V této době se velice projevovala tristní situace ohledně obsazení vedení diecézí. V druhé polovině roku 1987 zemřeli biskupové Josef Vrana a Július Gábriš a v celé republice tak působili oficiálně jako biskupové kromě kardinála Tomáška pouze Jozef Feranec a Ján Pásztor. Následovala tedy další jednání mezi československou vládou a Vatikánem, ovšem již v jiné atmosféře než na začátku 70. let. Vatikánu se podařilo prosadit jmenování tří biskupů přijatelných pro církve – Antonína Lišky, Jana Lebedy a Jána Sokola. Obřadu jmenování prvních dvou v Praze se zúčastnily tisíce lidí, přítomni byli řeholníci v řádových oděvech. Na začátku pronesl projev státem neuznávaný biskup Karel Otčenášek a spolusvětitelem byl druhý státem neuznávaný biskup Kajetán Matoušek. Skutečnost, že státem neuznávaní biskupové se aktivně účastnili jmenování, svědčí o tom, že komunistický režim se pomalu, ale jistě hroutil a už neměl sílu těmto veřejným vystoupením nějak zabránit. Další tři diecéze byly obsazeny během roku 1989 biskupy Františkem Vaňákem, Josefem Kouklem a Františkem Tondrou.²⁰³

Poslední událostí, která ukázala slabost komunistického režimu, se stala pouť do Říma při příležitosti svatořečení Anežky Přemyslovny 12. listopadu 1989. Zúčastnilo se jí kromě kardinála Tomáška a všech československých biskupů deset tisíc občanů. Slavnost přenášela v přímém přenosu československá televize, což bylo do nedávné doby naprosto nemyslitelné. Po návratu do Československa podepsal kardinál Tomášek prohlášení „*Všemu lidu Československa*“, jehož autorem byl Oto Mádr a jež přečetl na Václavském náměstí 21. listopadu P. Václav Malý: „... *Ani mně nemůže být cizí osud mého národa a všech obyvatel našeho státu. Nesmím mlčet ve chvíli, kdy jste se sjednotili v mohutném protestu proti bezpráví páchaném na nás po čtyři desetiletí. Není možné mít důvěru v takové vedení státu, které není ochotno mluvit pravdu a zemi s tisíciletou tradicí upírá práva a svobody, považované za normální i ve zcela mladých státech třetího světa.* ...“²⁰⁴ V sobotu 25. listopadu

²⁰³ S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 102-106.

²⁰⁴ Nezkrácená verze prohlášení viz např. J. HARTMANN, B. SVOBODA, V. VAŠKO, *Kardinál Tomášek*, s. 141-142.

se konala v katedrále sv. Víta slavnostní bohoslužba k závěru oslav svatořečení Anežky České, která se stala díky přítomnosti tisíců lidí národní manifestací, dokonce přenášenou televizí. „... *V této důležité hodině zápasu za pravdu a spravedlnost v naší zemi jsem já i katolická církev na straně národa.* ...“ Touto větou kardinál Tomášek rozptýlil jakékoli pochybnosti o podvržení prohlášení „*Všemu lidu Československa*“, které se snažili vyvolat představitelé státu.²⁰⁵

Komunistický režim padl za známých okolností dne 7. prosince 1989.

6.3 Situace řeholí po roce 1960

V listopadu 1959 vyšlo vládní nařízení, podle kterého přešly sociální ústavy ČKCH pod správu Státního úřadu sociálního zabezpečení. ČKCH bylo ponecháno pouze deset ústavů, ve kterých měly být umístěny sestry důchodkyně, které nesměly zůstat ve státních ústavech.²⁰⁶ Tyto charitní domovy pro církevní osoby se staly jedinými místy, kde směly řeholnice působit, protože v roce 1962 byla dokončena výměna řeholního personálu ve státních nemocnicích. V této době byla také patrná snaha soustředit každý řád nebo kongregaci do jednoho domu. Pro Kongregaci SNPPM byl vybrán klášter na Hoře Matky Boží v Králíkách.

Kolem roku 1965 se začaly v plném rozsahu projevovat následky zákazu přijímání novic u ženských řeholí, tedy nedostatek sester schopných práce. Stát ale v sociální oblasti řeholnice stále nutně potřeboval. Dne 26. srpna 1967 tedy došlo mezi ministerstvem kultury a informací a Státním úřadem sociálního zabezpečení k uzavření smlouvy, která vymezovala působnost sester pouze na sociální oblast. Od této chvíle tedy již sestry nebyly zaměstnávány v průmyslu ani v zemědělství.²⁰⁷

²⁰⁵ Tamtéž, s. 139-144.

²⁰⁶ Např. Národní archiv Praha, fond MŠK-C, složka 30, Návrh na převedení zařízení Náboženské matice v Králíkách do správy České katolické Charity jako sociální zařízení pro církevní osoby, 31. října 1960.

²⁰⁷ S. BALÍK, J. HANUŠ, *Katolická církev v Československu*, s. 188-189.

Mezníkem 2. poloviny 20. století je pro historii řeholí opět rok 1968, kdy důsledku celospolečenského uvolnění obnovily řády a kongregace činnost. Řeholnice ustavily již 7. dubna 1968 Konferenci představených řeholních společností, kterou stát uznal jako legitimního nástupce ženských řeholí a zahájil s ní jednání. Jeho výsledkem byla možnost přijmout tzv. staré novicky, tedy ty, které musely řády v roce 1950 opustit. Spolupráci mužských a ženských řeholí vznikl také Sekretariát řeholních společností, který všechny řehole zastupoval. S vydáním rehabilitačního zákona došlo k přezkoumání a rehabilitacím některých nespravedlivě vynesenech rozsudků z 50. let. Ovšem s nástupem normalizace se tento nápravný proces nejen zpomalil, ale některé rehabilitace byly zase zrušeny. Ženské řehole působily volněji do listopadu 1970, kdy musel ukončit svoji činnost Sekretariát řeholních společností. Nově se stala prostředníkem mezi ženskými řeholemi a státem ČKCH. Dne 31. března 1971 byl vydán zákaz přijímat dorost.²⁰⁸

Mezi perzekucemi řeholí v 50. letech a v období let 1968 – 1989 byl určitý rozdíl. Soudy již neposílaly „nepřátele režimu“ do vězení na desetiletí, obvyklou praxí byly spíše několikaměsíční vazby a tresty nebo tresty podmíněčné. Šikana ze strany StB se projevovala domovními prohlídkami a hledáním samizdatové a zahraniční literatury. Řeholníkům – kněžím stát umožnil v mnohem větší míře působit v duchovní správě. Řády tak přežívaly na farách a dále potom v soukromých bytech či rodinných domech, kde se jejich příslušníci snažili žít řeholním životem a vzdělávat se. Tajně řády také přijímaly nové členy, což jim umožnilo doslova přežít do roku 1989.²⁰⁹ Také ženské řády vybudovaly tzv. sorority, tedy komunity tajných sester, které jim umožnily v době, kdy se neustále snižoval počet sester, které nebyly důchodového věku, přežít do roku 1988. Tehdy vydal dne 29. srpna Sekretariát vlády ČSR pro věci církevní pokyn k přijímání nových členek do ženských řeholí. Ty tak mohly legalizovat tajné řeholnice, které při nich působily. Vzápětí poté byla odvolána také všechna omezení, která se na řeholní život

²⁰⁸ Tamtéž, s. 189-190.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 176-177.

vztahovala. Za 40 let vlády komunismu v Československu se snížil počet řeholnic ze 7800 na 2415, tedy na třetinu.²¹⁰

Ani mužské ani ženské řehole nepřestaly po celou dobu komunismu právně existovat.²¹¹

²¹⁰ Tamtéž, s. 190-192.

²¹¹ J. R. TRETERA O. P., *Nová právní situace církví a náboženských společností v roce 1950*, in: J. HANUŠ, J. STRÍBRNÝ (ed.), *Stát a církev*, s. 30-31.

7. Charitní domov pro řeholnice Králíky

Charitní domov pro řeholnice (dále CHDŘ) začal na Hoře Matky Boží fungovat od 10. října 1960. Opět nedobrovolně sem státní moc přemístila staré sestry z Kongregace SNPPM, které předtím žily v Charitním domově pro řeholnice v Moravské Třebové. To, že byla převážná většina členek kongregace soustředěna na jednom místě (zbylé sestry zůstaly zaměstnané v Charitním domově v Moravské Třebové), se dalo chápat jako jediné pozitivum, které tato situace přinášela. Sestry se opět dostaly do pohraničního území, kde žilo obyvatelstvo více ateistické než v ostatních oblastech státu. Odříznutí od společnosti jim zabraňovalo vykonávat apoštolátní činnost, kterou považovaly za svůj nejdůležitější úkol.

Celkový počet sester v nové komunitě byl 62, z toho 46 chovank - důchodkyň a 16 zaměstnankyň. Generální vikářka sestra M. Gabriela Čížová byla v této době v Moravské Třebové a do Králík přišla až 5. listopadu 1963, kdy bylo nařízením MŠK ustanoveno, že generální představené mají sídlit v CHDŘ.²¹²

V červnu 1960 přišlo nařízení, že sestry musí odevzdávat státu stravné 360 Kčs měsíčně. Důchodkyně však dostávaly od sociálního zabezpečení důchod pouze 190 Kčs, takže rozdíl za ně musela kongregace doplácet, což pro ni bylo velkým finančním zatížením. Některé sestry důchodkyně, které byly schopné vykonávat lehčí práce, se snažily vypomáhat výrobou parament a růženců a zabývaly se dalšími ručními pracemi. Odvolání, které podaly sestry v Moravské Třebové, bylo zamítnuto.²¹³

Velké znepríjemnění života sester představovalo odposlouchávání telefonních hovorů, návštěvy příslušníků StB, neustálý pocit, že jsou sledovány. V kostele se oficiálně směla sloužit pouze mše svatá. Nepřicházelo však v úvahu organizování přednášek, koncertů či jakýchkoli jiných akcí. Vedoucím CHDŘ byla civilní osoba odpovídající politickým požadavkům doby. Zpočátku tuto funkci zastával Karel Bezvoda, v krátkém období od roku

²¹² Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, Kronika SNPPM 1960, s. 1-2.

²¹³ *Kronika Broumov 1951 - 1961*, s. 4; Kronika SNPPM 1964, s. 4-5.

1963 do roku 1968 pak Josef Kysilka. V říjnu 1975 ho vystřídal Miroslav Štolc z Javorníku a od roku 1985 jím byl Oldřich Bouška z Králík.²¹⁴

Od vedoucího docházely na MK pravidelně zprávy o situaci v CHDŘ (nejvíce jich najdeme z předvolebních období), seznamy sester, jejich kádrové posudky a především informace o představených a jejich postoji k režimu.²¹⁵ Dále měl vedoucí na starosti např. závazkové listy,²¹⁶ vyřizování požadavků a stížností obyvatelek domova a hlavně dozor nad nimi. Určoval denní režim, schvaloval jídelní lístek, veškerá pošta sester prošla nejprve jeho rukama. Pokud chtěla sestra pobývat mimo CHDŘ v době po uzavírací hodině, potřebovala také jeho povolení a musela zapsat na vrátnici, kdy kam odchází a kdy se vrátí. Povolení pro delší pobyt mimo CHDŘ, například návštěvu příbuzných, si mohla sestra vyžádat na maximálně čtyři týdny v roce, na delší dobu musela žádat ředitelství ČKCH. Mimo absolvování této administrativy musela za svou nepřítomnost platit denní příspěvek. Také přijímání návštěv (ve stanovené dny, ve stanovenou hodinu, v místnosti k tomu určené) podléhalo vůli vedoucího. Každý příchozí se musel zapsat na vrátnici do knihy návštěv, kam musel uvést délku návštěvy, která ale nesměla přesahovat jeden týden.²¹⁷

Do roku 1968 byl silně omezován styk sester s veřejností. Klášter byl hlídán orgány StB a lidé se báli na Horu Matky Boží vůbec chodit, protože tato skutečnost se okamžitě ocitla v jejich kádrovém posudku. Králicko bylo po válce a odsunu Němců stejně jako většina pohraničních oblastí z velké části ateistické. Kromě toho lidé nebyli příliš informováni o životě řeholních společenství, své vykonala také zmiňovaná komunistická proticírkevní kampaň. Tyto skutečnosti do velké míry zhoršovaly a znepríjemňovaly postavení sester.²¹⁸

Přestěhování a úpravu ubikací v celkové částce 55 000 Kčs hradila kongregace. Ta také přispívala na provoz klášterního objektu „až do vyčerpání

²¹⁴ Kronika SNPPM, 1975, s. 3-4; Kronika SNPPM, 1985, s. 11; Národní archiv Praha, fond MŠK-C, složka 30; fond MK-C-SPVC, kart. 169.

²¹⁵ Národní archiv Praha, fond MK-C-SPVC, kart. 169, např. posudek: Anna Rašková – sestra Alžběta.

²¹⁶ Tamtéž, Závazkový list. Socialistické závazky na rok 1982, Závazkový list na počest voleb do zastupitelských sborů všech stupňů 6.-7. 6. 1981.

²¹⁷ Tamtéž, Domácí řád pro CHDŘ z 31. 3. 1978. Vedoucí domova doprovázel sestry např. i na nákup. Z vyprávění s. M. Doubravky Plotěné.

²¹⁸ Z vyprávění sestry M. Milady Doubravky Plotěné.

finančních rezerv“, jak vyplývá z plánu přípravy a realizace celé akce.²¹⁹ Většina řeholníků, kteří stále pracovali v hospodářství náležejícím ke klášteru, odtud ale odešla až v srpnu a kvůli žňovým pracím zde zůstalo vše tak, jak to opustili. Řeholníci se nemohli v období deseti let, které zde nuceně strávili, věnovat opravám areálu a ten chátral. Sestry našly vše zdevastované, budovy byly zanedbané také vlivem podnebí. Po tak dlouhém období, kdy byl klášterní areál ponechán vlastnímu osudu, bylo nutné opravit téměř vše - střechy, věže, fasády, podlahy, okna, zábradlí. Bylo potřeba vyměnit potrubí a zavést novou vodní instalaci, vybudovat prádelny, zavést ústřední topení, zakoupit výtah, pračky.²²⁰

Od 1. října 1961 zřídila přímo v klášteře dílnu firma Orban Červená Voda, která zaměstnávala 16 sester při čištění plátna. Zaměstnání sestry nutně potřebovaly, protože většinu oprav, které nuceně organizovaly, musely hradit z kongregačních či ústavních prostředků. Většina sester však již byla v důchodovém věku, a tak mohly vykonávat pouze lehčí práce, jako byla například výroba parament a růženců. Snažily se vypomáhat i dalšími ručními pracemi.²²¹

Velké finanční zatížení znamenalo pro kongregaci nařízení, podle něhož musela za každou sestru – důchodkyni odvádět státu 360 Kčs za měsíc. Od sociálního zabezpečení dostávaly řeholnice důchod 190 Kčs a doplatek do 360 Kčs musela uhradit ústřední pokladna.²²²

²¹⁹ Národní archiv Praha, fond MŠK-C, složka 30.

²²⁰ Kronika SNPPM 1960, s. 1-3.

²²¹ Kronika SNPPM, 1961, s. 4.

²²² Kronika SNPPM, 1964, s. 4-5.

7.1 Naděje roku 1968 a normalizační zklamání

Významným byl na Hoře Matky Boží stejně jako v celé republice rok 1968. Uvolnění se projevilo dočasným obnovením noviciátu a především otevřením poutního kostela pro veřejnost dne 1. května. Při té příležitosti byla konána velká slavnost. Účastnilo se jí mnoho hudebníků, dokonce krojovaná valašská kapela. Kostel byl vyzdoben květinami a věnci a přítomni byli nejen všichni obyvatelé Králík, ale také dalších asi 4 500 poutníků. Ráno v 9.30 byla sloužena první mše svatá pro poutníky a v 14.30 provedl P. Václav Javůrek, kapitulní vikář,²²³ vlastní akt otevření kostela. Při jeho uvítacím kázání stáli lidé, kteří se do kostela ani nevešli, na ambitech a na nádvoří. Uctění milostného obrazu Panny Marie Králické políbením trvalo díky množství poutníků hodinu.²²⁴

Jiný názor měl na tuto událost ale králický kronikář. Jeho zápis působí dnes až úsměvně: *„Politické dezorientace v roce 1968 využily nábožensky založené živly v Králíkách a za obratného vedení ze strany církevních kruhů si vynutily na kolísavém městském národním výboru, aby zahájil jednání o znovuzpřístupnění kostela na Hedeči pro veřejnost. Slavnostní otevření se konalo 1. května odpoledne za několikatisícové účasti davu zagitovaného z celé republiky výzvou čtenou ve všech kostelích. Samozřejmě se hned vybíralo a sešlo se na darech při této slavnosti asi devět až deset tisíc korun. Peněz nebude použito na zmírnění bídy v bojujícím Vietnamu ani jinde ve světě.“*²²⁵ V roce 1968 potom navštívilo kostel kolem 35 000 poutníků, mezi nimiž bylo také mnoho cizinců. Sestrám přibyla nová, ale milá povinnost zajišťovat pro návštěvníky průvodcovství. Ochotně jim vysvětlovaly historii poutního místa, ale staraly se také o pohostinství.²²⁶

I přestože se politické poměry v Československu po roce 1969 opět normalizovaly, vládl zde i v následujících letech čilý poutní ruch. Po otevření kostela vznikl kostelní sbor z laických zpěváků, dětské kroužky, které pořádaly pro děti různé akce,²²⁷ a dále sobotní a nedělní katecheze pro dospělé. K

²²³ Kapitulní vikář je zástupcem biskupa, v tomto případě královéhradeckého.

²²⁴ Kronika SNPPM, 1968, s. 12-13.

²²⁵ Kronika města Králíky, K III, s. 389, Městské muzeum Králíky.

²²⁶ Kronika SNPPM, 1968, s. 12-13; Kronika SNPPM, 1969, s. 8-9.

²²⁷ Jednalo se například o mikulášské a vánoční besídky.

apoštolátní činnosti zde patřilo vedení skupinky dětí z Dolní Hedeče, některé z nich chodily do kláštera na náboženskou výuku. V červnu 1969 proběhlo také první svaté přijímání, kterého se zúčastnilo 26 dětí.²²⁸

Po neúspěšném pokusu o „socialismus s lidskou tváří“ signalizoval brzké navrácení poměrů k situaci 50. let zákaz slavnosti, která měla být uspořádána k příležitosti díkůvzdání mládeže za pomoc Boha v uplynulém školním roce. Vyučovat náboženství směly jen osoby, které měly státní souhlas, a k těm příslušníci řeholí nepatřili. Omezena byla také docházka na nedělní mši svatou.²²⁹

S nastupujícím obdobím normalizace došlo k čistkám v SPVC MK a ČKCH, což mělo za následek ukončení práce na legalizaci řeholního života. V listopadu 1970 musel ukončit činnost Sekretariát představených řeholních společností a 14. června 1971 stát definitivně odmítl právní existenci řádů a kongregací. Naděje na společné soužití státu a církve se opět na dlouhou dobu rozplynuly.²³⁰ Dne 17. února 1971 byla předvolána do Prahy na ministerstvo kultury i generální představená Kongregace SNPPM M. Jakubková, kde jí bylo oznámeno, že se již nesmí přijímat dorost a dále, že má odvolat sestry z far a pečovatelských služeb. Takto se snažil stát o opětovné omezování apoštolátu. V následujících letech bylo šíření víry znemožněno úplně. Nařízení bylo kongregací splněno a představená Jakubková byla shledána „*přízpusobivou s realistickým pohledem na situaci*“.²³¹

Jednou z prvních radostných událostí roku 1972 byla pro Kongregaci SNPPM profese, která se konala po mnoha letech. Profese je jednou z nejdůležitějších okamžiků v životě řeholnice, protože je to obřad, při němž skládá tři sliby poslušnosti, chudoby a čistoty. Ty jsou buď dočasné a po určité době se obnovují, nebo věčné. V únoru roku 1972 je tedy v Králíkách složily tři novicky, které posléze rozšířily komunitu v Moravské Třebové.²³²

Životní podmínky v oblasti Králicka byly velmi těžké. Nutno zmínit, že klášter se nachází v nadmořské výšce přes 700 m n. m. Zimy jsou zde dlouhé a

²²⁸ Kronika SNPPM, 1969, s. 16 a 27.

²²⁹ Kronika SNPPM, 1970, s. 9.

²³⁰ P. TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 50-52.

²³¹ Kronika SNPPM, 1970, s. 10; Národní archiv Praha, fond MK-C-SPVC, kart. 169, Hodnocení ČKCH - leden 1973, Jakubková Anděla, Marcela.

²³² Kronika SNPPM, 1971, s. 4.

tuhé a nemocným sestrám na zdraví nepřidávaly. Těm zdravým zase přidělávaly práci a starosti. Kromě toho, že si sestry musely samy sekat dříví do několika desítek kamen po celém areálu, odklízet vysoké sněhové závěje a bojovat s dopravou na Kopeček, jak se v této době poutnímu místu po právu říkalo, nevyhnula se jim ani neštěstí způsobená přírodními živly. V březnu 1973 například rozrazila střechu u hlavního vchodu do budovy sněhová lavina a v lednu 1982 ulomila vichřice vrchol jedné z věží poutního kostela. Špiče zůstala viset na věži a kříž s bání spadl na zem. Že oprava věže byla velice náročná a nákladná, o tom není pochyb. Do zrekonstruované bání vložil děkan několik mincí a výtisků dobových novin a také krátký popis historie místa. Další vichřice odnesla o rok později střechu nad ambity od portálu až po vchod kostela.²³³

Objekt odolával podhorskému podnebí a povětrnostním podmínkám velice špatně. Největším problémem, který musely sestry řešit, bylo rozestupování klenby v chodbě u štítové zdi na jižní straně objektu. Bylo na něj upozorněno v říjnu 1976 a svědčilo o katastrofálním stavu objektu v této době. Situace si žádala rychlé řešení, ale podle předběžných propočtů měla oprava vyjít na 600 000 Kčs. Nutností by při takovém zákroku bylo vystěhovat všechny obyvatele domova. Ministerstvo kultury však kongregaci oznámilo, že není možné přemístit přestárlé sestry do jiného objektu.²³⁴ Protože do konce roku 1977 nebylo o opravě rozhodnuto, byly na místo nainstalovány alespoň železobetonové opěrné sloupy. Jen toto opatření si vyžádalo náklady 100 000 Kčs. Tuto částku musela uhradit opět kongregace. Sestry navíc ještě na vlastní náklady doplácely brigádníky a dopravu, protože měly samozřejmě zájem na tom, aby byla oprava co nejdříve dokončena.²³⁵

Po dlouhém a složitém vyjednávání s MK získaly generální představená Jakubková a generální vikářka Rašková povolení navštívit komunitu v Německu v Leitershofenu. Tato první vizitační cesta proběhla ve dnech od 18. července do 2. srpna 1972 a sestry během ní navštívily augsburského biskupa Dr. Josefa Stimpfle, klášter Maria Stern a starostu města Leitershofen. Po

²³³ Kronika SNPPM, 1982, s. 16-17; Kronika SNPPM, 1983, s. 14.

²³⁴ Národní archiv Praha, fond MK-C-SPVC, kart. 169, Záznam z jednání s generální představenou kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie Marcelou Jakubkovou dne 16. 5. 1977.

²³⁵ Kronika SNPPM, 1977, s. 15-16.

skončení cesty musela napsat představená hlášení o průběhu na církevní oddělení MK.²³⁶ Podruhé se dostaly generální představená,²³⁷ vikářka a ekonomka do Leitershofenu až v červenci 1979 po dvouletém jednání a dlouhých průtahách.²³⁸

Větší slavnosti se na Hoře Matky Boží v období normalizace konaly pouze v závěru roku 1984. Tou první bylo svěcení nových zvonů 7. října. Pro kostel, který zvony neměl od roku 1940, je vyrobila rodina Dytrychova z Brodku u Přerova. Jejich zavěšení předcházely rozsáhlé a náročné opravy věží, střech a fasády kostela. Obřadu svěcení bylo přítomno opět tak velké množství poutníků a diváků, že je kostel nemohl pojmout.²³⁹ O dva měsíce později bylo na kláštere opět živo. Vlhkem poškozené, sto let staré kostelní varhany byly vyměněny za nové. Ty měly přes 1 200 píšťal a vyrobila je firma Žloutek a Kubát ze Zásady.²⁴⁰

7.2 Pád komunistického režimu

Ke konci komunistické éry, v roce 1988 přišla, jak potom sestry často říkaly, „pomoc z nebe“. V květnu se totiž začal zajímat o osud kláštera německý rodák z Celného, pan Franz Jentschke, žijící ve Spolkové republice Německo. Nedávno předtím se mu zde dostalo zázračného uzdravení, což byl počáteční impuls k tomu, aby začal organizovat pomoc památkám na Hoře Matky Boží. Pro svůj úmysl zrestaurovat kapličky, které lemují alej vedoucí z Malého náměstí ke klášteru, sháněl finanční prostředky i dělníky. Ti se přihlásili i přesto, že jim hrozily od komunistického režimu stále ještě postihy. Kopeček byl ještě v roce 1989 hlídán příslušníky StB. Hned za vchodem byla strážnice vedoucího CHDŘ pana Boušky, kolem které nemohl projít nikdo bez toho, aniž by byl upozorován. Pan Jentschke ho však uplácel kávou a dalším „západním zbožím“, a správce díky tomu zavíral před jeho aktivitami oči a

²³⁶ Národní archiv Praha, fond MK-C-SPVC, kart. 169, Zpráva o cestě do zahraničí.

²³⁷ Tou již byla na generální kapitule v roce 1977 zvolená s. M. Alžběta Rašková.

²³⁸ Kronika SNPPM, 1979, s. 14.

²³⁹ Kronika SNPPM, 1984, zápis o slavnostním svěcení zvonů.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 9-10; Kronika SNPPM, 1985, s. 23.

nebránil mu v zamýšlených plánech. Všechny práce a úpravy se prováděly samozřejmě bez povolení.²⁴¹

Ve zdech kapliček byly v té době hluboké trhliny, omítka opadávala, dveře většinou chyběly, stavbičky hrozily rozpadnutím. Jako první se začal opravovat exteriér šesté kapličky, která stojí 200 metrů od kláštera, ale nejdále od města. Dělníci, kteří pracovali za nízkou mzdu i v sobotu a v neděli, měli za devět dní hotovo. Jelikož cíl akce byl protikomunistický, neustále ji provázely obavy z kontrolování pošty, zatčení a z toho, že její hlavní organizátor již nebude moci přicestovat. Jako neuvěřitelná se nám proto dnes může zdát skutečnost, že pracovníci neměli nikdy potíže na hranicích s provážením 50 kg cukru, 50 balení kávy, množstvím léků (vše sloužilo jako úplatky různým činitelům) či metráky laku na opravy.²⁴²

Když v listopadu padl komunistický režim v Československu, byly v té době v plném proudu práce na třetí kapličce. Na začátku února 1990 byl odvolán komunistický vedoucí domova a opravám již nestálo nic v cestě. V červnu zářilo novotou všech osm kapliček na křížové cestě a v roce 1991 byly hotovy i jejich interiéry a brána na začátku poutní cesty. Pracovníci se podíleli také na opravách Poutního domu.²⁴³

Bylo ovšem evidentní, že opravy areálu si vyžádají závratně vysoké částky. Z toho důvodu založil 18. října 1993 pan Jentschke Nadaci Hory Matky Boží (Muttergottesberg-Stiftung), na jejíž účet přispívají z velké části také němečtí krajané. Za svou práci získal 11. května 2004 čestné občanství města Králíky. Za zásluhy o sblížení obou národů získal státní vyznamenání SRN a papež Jan Pavel II. mu udělil Rytířský řád sv. Řehoře Velikého.²⁴⁴

Zajímavé je, že v kronikách sester při popisu událostí najdeme jen univerzální slovo „brigádníci“ či „dělníci“, první zmínka o panu Jentschkem je až z konce roku 1990. Protože s ním jsou sestry v přátelském vztahu a protože je velice nepravděpodobné, že by o jeho aktivitách nevěděly, jsem toho názoru,

²⁴¹ Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, *Nejdůležitější mezníky a události mé akce na Hoře Matky Boží v Králíkách (Grulich), Východní Čechy (Východní Sudety) v letech 1988-2004*. Zpráva pana Jentschkeho o průběhu restauračních prací, s. 1-3.

²⁴² Tamtéž, s. 3.

²⁴³ Tamtéž, s. 3-5.

²⁴⁴ Králíky Hora Matky Boží – průvodce klášterním objektem, s. 16.

že se kronikářka bála o něm psát z důvodu případných kontrol těchto pramenů vedoucím ústavu či jinými orgány. Vypovídalo by to nejen o neustálém sledování veškeré činnosti sester, ale také o tom, jak je nutné na kroniky nahlížet – až téměř do konce roku 1989 se v nich nesmělo objevit nic protirežimního. Je tedy nutné podrobit tyto prameny důkladné objektivní kritice.

Konec 80. let byl již ve znamení uvolňování poměrů. Média přinášela informace o Gorbačovově perestrojce – reformách Sovětského svazu a bylo jasné, že změny zasáhnou i ostatní socialistické země. Objevily se první snahy změnit zásadním způsobem vztah církve a státu. Nejvyšší zástupce církve v ČSSR, devadesátiletý kardinál Tomášek, „generál bez vojska“, jak byl posměšně komunisty nazýván, živě korespondoval s vládou, psal otevřené dopisy, vyzýval věřící k odporu a se vší vervou bojoval za znovunabytí práv věřících.²⁴⁵

Nadšení v řeholních řadách jistě vzbudila srpnová událost roku 1988. Vládní kruhy si totiž v této době již začínaly uvědomovat problém, který vznikl rapidním snižováním počtů členek ženských řádů a kongregací, z nichž minimum nebylo v důchodovém věku. Tímto problémem byl kritický nedostatek řeholního personálu v charitních domovech. Sestry sice byly nahrazovány civilními zaměstnanci, ale sami vedoucí ústavů se snažili si řeholnice, se kterými měli nejlepší zkušenosti, udržet. Za těchto okolností tedy vydal Sekretariát vlády ČSSR dne 29. srpna 1988 povolení k přijímání dorostu v ženských řeholních společnostech.²⁴⁶ Toto rozhodnutí bylo generálním představeným oznámeno 1. září 1988 v Praze za přítomnosti zástupců MK, ČKCH, kardinála a biskupů. Bylo sice omezeno jen na počet volných pracovních míst v ústavech, ale na Hoře Matky Boží se již 17. září 1988 konala obláčka čtyř nových mladých sester a na počátku roku 1989 přibýlo do kongregace dalších sedm dívek.²⁴⁷ V období od 1. září 1988 do 30. dubna 1989

²⁴⁵ Dopisy kardinála Tomáška věřícím ze dne 23. dubna 1988.

www.mzv.cz/www/default.asp?id=19427&ido=10470&idj=1&amb=84&ParentIDO – staženo dne 8. dubna 2008.

²⁴⁶ P. TESÁŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 57.

²⁴⁷ Kronika SNPPM, 1988, s. 11; Kronika SNPPM, 1989, s. 1.

bylo do řeholních společenstev na československém území přijato 177 nových členek.²⁴⁸

Změna politického klimatu byla patrná i na rostoucí návštěvnosti Hory Matky Boží. Počet návštěvníků v posledním roce totality je sice jen odhadovaný, ale pohyboval se kolem 47 000 lidí, z toho 7 000 cizinců, vzrostl i počet autobusových zájezdů. Zřejmě tomu přispěla i vzácná „návštěva“ před hlavní poutí – 13. srpna 1989 byla na klášter přivezena putovní socha Panny Marie Fatimské, která po dvou dnech pokračovala v cestě do Ústí nad Orlicí.²⁴⁹

Přes všechny tyto náznaky se převratné dny „sametové“ revoluce v listopadu 1989 na životě sester NPPM příliš nepodepsaly. Se začátkem roku 1990 se ale daly do pohybu události, které měly širší dopad pro celou církev. Po čtyřiceti letech byl například znovu obsazen královéhradecký biskupský stolec. Staronový biskup Karel Otčenášek byl slavnostně uveden do úřadu za přítomnosti mnoha významných osobností hned 27. ledna 1990. Již v červnu sloužil při setkání mládeže na Hoře Matky Boží spolu s diecézními kněžími mši svatou.²⁵⁰

Komunita sester v Králíkách měla na počátku roku čtyřicet dva členek, dvě novicky a tři kandidátky. Přihlášeny byly také čtyři kandidátky, které prozatím jen dojížděly. Místní představenou byla nadále s. M. Střezislava a duchovním správcem P. Kolář, kterému bylo již osmdesát let, a jeho zdravotní stav nebyl zrovna uspokojivý. V červenci proto přijel i přes nedostatek kněží na výpomoc redemptorista P. Jan Bláha, který převzal bohoslužby, stal se zpovědníkem sester a dojížděl také do Králík. Charitní domov nezanikl, od začátku února 1990 stál však v jeho čele místo civilního vedoucího Boušky bratr Alfons Sedláček.²⁵¹ Sestry začaly podle svých možností rozvíjet apoštolátní činnost, díky čemuž klášter ještě více ožil. Konaly se zde různé kulturní akce, především hudební – varhanní koncerty, koncerty sborů z okolí apod. Informace o dění na Hoře Matky Boží se začaly objevovat v místním a

²⁴⁸ P. TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 57.

²⁴⁹ Kronika SNPPM, 1989, s. 13.

²⁵⁰ Jiskra Orlicka, 4. červen 1990, s. 1.

²⁵¹ Kronika SNPPM, 1990, s. 16-18.

regionálním tisku.²⁵² Sestry absolvovaly katechetské kurzy, vyučovaly náboženství. S. M. Václava působila v Hradci Králové, s. M. Elvíra převzala vyučování náboženství po zemřelém P. Kubátovi v Králíkách, s. M. Kateřina se velkou měrou zasloužila o založení nové filiálky v Lendaku na Slovensku, kde na základní škole učila asi 240 dětí. Místní představenou této tříčlenné komunity se stala s. M. Jana Lapšanská.²⁵³

Nejdůležitější událostí roku byla ale pro kongregaci generální kapitula, konaná ve dnech 20. - 25. srpna 1990. Na její zahájení přijel i biskup Otčenášek a sloužil mši svatou. Neodmyslitelnou součástí kapituly byly generální volby, ve kterých byla zvolena novou generální představenou s. M. Felicita Raiskubová, generální vikářkou pak s. M. Alžběta Rašková.²⁵⁴

Co se týče oprav budov areálu, byla započata rekonstrukce Poutního domu a v klášteře byly vymalovány některé místnosti a hlavně chodby a ambity. Sestry měly opět spoustu starostí s uklízením, ale díky jejich péči bylo do Vánoc vše hotovo.²⁵⁵

Jako předzvěst začátku dobrých časů navštívili 21. prosince 1990 klášter nově zvolený starosta Ing. Anton Zima a jeho tajemník Petr Mihulka, kteří předali sestrám přání do nového roku a vyprosili si modlitbu za sílu ke službě obci.²⁵⁶ Charitní domov v králíckém klášteře fungoval až do roku 2002, kdy generální kapitula Kongregace SNPPM rozhodla o odchodu sester do jejich původních kongregačních domů. Dnes najdeme komunity sester NPPM v Olomouci (zde je mateřinec), Brně, Uherském Brodu, Ľubici (Slovensko), Leitershofenu (Německo) a Tartu (Estonsko).

V klášteře na Hoře Matky Boží, který patří kongregaci redemptoristů, sídlila jejich čtyřčlenná komunita. Organizovala lidové misie, což je činnost, na kterou se tato kongregace specializuje. Redemptoristé v roce 2009 z kláštera odešli, jeho další obsazení je v současnosti v jednání. O provoz areálu se stará soukromá firma.

²⁵² Jiskra Orlicka, 1990; Zpravodaj města Králíky, 1990.

²⁵³ Kronika SNPPM, 1990, s. 5-6.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 20.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 21-22.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 23.

8. Život sestry M. Milady Doubravky Plotěné

Milada Plotěná se narodila 25. května 1930 v Jiříkovicích u Brna. Od roku 1936 do roku 1941 navštěvovala obecnou školu v Jiříkovicích, pak do roku 1944 měšťanskou školu ve Štěpanicích. Po ukončení studia vypomáhala rodičům v zemědělství a zároveň navštěvovala hospodářskou školu ve Štěpanicích.

V sedmnácti letech vstoupila do Kongregace sester NPPM v Přerově, dostala řeholní jméno Doubravka (v některých pramenech uváděno také Dobravka). V klášteře vypomáhala s domácími pracemi. Roku 1950 začala navštěvovat vyšší sociálně zdravotní školu v Kroměříži. V této době se přistřoval boj státní moci proti řeholím, a tak se již po půl roce musela spolu s dalšími sestrami odstěhovat do soustředovacího kláštera ve Filipově.²⁵⁷

Zde pracovala s ostatními sestrami pro továrnu Floratex, od 20. února 1951 ji zaměstnávala jako tkadlenu továrna Flanela Jiříkov 04. Dne 30. června 1951 byla převezena spolu s dalšími sedmi nejmladšími sestrami do Varnsdorfu. Zde byly zaměstnány v továrně na punčochy ELITE. Zdejší zmocněnkyně ji také donutila absolvovat přeškolovací kurs v České Kamenici.²⁵⁸

Další stěhování ji odsud čekalo v únoru 1952, tentokrát do Horního Maršova v Krkonoších, kde vykonávala spolu s dalšími sestrami nepříjemnou práci v přádelně lnu.²⁵⁹ Ani zde však dlouho nepobyla, sestrám v Maršově bylo určeno odjet do Liberce, kde se měly připojit ke komunitě, která pracovala pro továrnu Textilana. Zde pobýly několik dní, ale práce pro ně nebyla. Dne 22. března 1954 proto devět z nich odjelo do domova důchodců Moravské Třebové. Jejich místní spolusestry z toho měly velkou radost, protože zde sestry – ošetřovatelky velmi chyběly. I s tímto rozšířením konventu byl práce pořád nadbytek.²⁶⁰

²⁵⁷ SOA Litoměřice, fond KNV Liberec, kart. 441, i. č. 302.

²⁵⁸ *Z exilu sester*, s. 35-39.

²⁵⁹ Z vyprávění sestry Doubravky Plotěné; SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, KT – 57, i. č. 288, Situační zpráva z 26. 12. 1952; *Z exilu sester*, s. 35-37.

²⁶⁰ Kronika Moravská Třebová, s. 23.

V Moravské Třebové našla s. M. Doubravka domov na dlouhá léta. Přemístěna byla do Králík s největší pravděpodobností v první vlně stěhování na podzim 1960. Zde se uplatnil její zájem o historii. Velice ráda působila jako průvodkyně poutníků a turistů v kostele a ochotně jim vše vysvětlovala. Mezi návštěvníky, ale i mezi místními obyvateli byla oblíbena. Také v Králíkách pobyla velice dlouho. Odešla spolu se sestrami v roce 2002, kdy byl zrušen charitní domov, a byla přidělena, již jako důchodkyně, do konventu v Brně. Zemřela ve věku 78 let a v 58. roce řeholního života dne 27. května 2008, pochována je na hřbitově v Brně.²⁶¹

Sestra M. Milada Doubravka Plotěná

²⁶¹ Králický zpravodaj, 6/2008, s. 3.

Závěr

Předložená práce nabízí sondu do rozsáhlého tématu perzekuce církve komunistickým režimem v Československu. Pokouší se na příkladu jednoho ženského řeholního společenství vysvětlit, proč vládnoucí moci vadily řehole, jakým způsobem se je snažila zlikvidovat a jaké k tomu použila prostředky. Toto téma je zasazeno do širokého kontextu událostí, na nichž je ukázána problematičnost vztahu státu a katolické církve v 2. polovině 20. století.

Katolická církev vadila komunistům především svojí semknutostí, kterou více méně nedokázali narušit po celou dobu svého snažení, a dále vázaností na Vatikán. Od počátku měla KSČ takovou představu, že si církev podřídí a vytvoří jakousi národní církev, která se bude od Vatikánu distancovat. Rozhodující vysoké církevní hodnostáře se však nepodařilo k tomuto kroku ani pod tvrdým nátlakem zlomit. Díky jejich prestiži a tlaku mezinárodního mínění nebylo možné proti nim zakročit ještě tvrději, než se stalo. Uměle vytvořená sdružení kněží kolaborujících s režimem pak neměla na situaci církve rozhodující vliv. Vadila-li státní moci jednotnost církve, pak zosobněním této kompaktnosti byla řeholní společenství. Proto proti nim bylo zakročeno v podstatně současně jako proti biskupům.

Pokud bych měla stručně shrnout, v čem vlastně perzekuce řeholnic spočívala, na prvním místě bych uvedla téměř čtyřicetiletý zákaz přijímání dorostu, který by se dnes dal vnímat jako nejcitelnější zákrok státu proti nim. Jeho samozřejmým důsledkem je zřetelné snížení počtu členek řeholí v českých zemích z asi 7 640 v roce 1950 na 2 415 v roce 1989.²⁶² Pokud zůstaneme u Kongregace SNPPM, v seznamech řeholnic SÚC z roku 1950 figuruje číslo 145,²⁶³ dnes má však kongregace pouze kolem 30 členek.

Jistě fyzicky i psychicky velice náročné byly časté přesuny komunit. Když se sestry někde zabydlely a v rámci možností si zvykly, byly přestěhovány jinam. Pro ty mladší muselo být zvlášť těžké rozdělování komunit a nátlak, aby z řádu vystoupily. Pro ty starší zase náročnost stěhování

²⁶² Údaj z roku 1989. P. TESAŘ, *Ženské řehole v období totality*, in: V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 56-58.

²⁶³ Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108, Přehled počtu řeholnic a řeholních domů po reorganizaci.

a zvykání si v novém prostředí. Sestry ve svých svědectvích vypovídaly o tom, že jim nevadily ani tak fyzické útrapy, jimž byly vystaveny, jako především zákaz vnější činnosti apoštolátní. To je jeden z nejdůležitějších úkolů mnoha řeholí. Izolace od společnosti, od veřejnosti, nemožnost vykonávat sociální a výchovnou činnost byly postihy, kterými jim komunistický režim nejvíce ubližoval. Komunity byly vytlačeny na okraj společnosti, v mnoha případech musely čelit i pomluvám, které si orgány státní správy vymýšlely, aby je zdiskreditovaly v očích obyvatel.²⁶⁴ To vše v době, kdy vládnoucí moc hlásala náboženskou svobodu, která byla zakotvena v ústavě ČSSR.

Dalším výrazným zásahem bylo zabírání řeholního majetku, především nemovitého, státem. Tento zákrok byl nezákonný, protože vystěhování řeholí z jejich domů bylo násilné a protože státní orgány manipulovaly s majetkem, který nebyl nikdy předán do národní správy, bez souhlasu jeho majitelů, proti jejich vůli a k jejich škodě.²⁶⁵ Jako většina církevních subjektů, dostala i Kongregace SNPPM své řeholní domy zpět až po roce 1989.²⁶⁶ Finanční zatížení, kterému stát řehole vystavoval, bylo pro Kongregaci SNPPM největším problémem od 60. let. V 50. letech zabral neoprávněně její nemovitosti a od roku 1960 musela kongregace financovat náročné opravy v budovách, které jí nepatřily. Za takto vynaložené finanční prostředky nedostala nikdy náhradu.

V průběhu bádání byly vyčerpány všechny důležité zdroje pramenů. Posledním neprostudovaným okruhem jsou archivy továren, ve kterých sestry pracovaly. Bádání zde však přináší několik problémů – některé továrny již neexistují, do některých není možný přístup veřejnosti a některé, jako například fond Textilany v SOkA Liberec je nezpracovaný, tudíž také nepřístupný. Přitom je reálným předpoklad, že informace, které by zde byly nalezeny, jsou obsaženy v jiných prostudovaných dokumentech.

²⁶⁴ V. VLČEK, *Procesy s řeholnicemi v 50. letech*, in: V. VLČEK (ed.), *Ženské řehole*, s. 64-65.

²⁶⁵ Národní archiv Praha, fond MK-C-SPVC, kart. 169, žádosti ze dne 5. srpna 1968 – Vracení kongregačních nemovitostí, dům č. p. 2c Pellicova ul. (č. p. 168) v Brně, Uplatnění nároku na vrácení kláštera v Moravské Třebové, v Olomouci a v Brně z důvodu nezákonných převodů.

²⁶⁶ Například dům v Pellicově ulici v Brně byl však kongregaci vrácen až v roce 1997. www.sestry-nppm.cz – staženo dne 8. dubna 2008.

Tématu perzekuce mužských i ženských řeholí bych se chtěla dále věnovat ve spolupráci s výše zmíněným Muzeem čs. opevnění K-S 14 „U cihelny“. Hlubší rozpracování by zasloužilo např. působení řeholí se zaměřením na zdravotnictví a ošetrovatelství či problematika odsunu německých sester z Kongregace Milosrdných sester sv. Kříže. Obě tato témata se prolínají např. v působení této řeholní komunity v nemocnici v Tanvaldu na začátku 50. let.

Seznam zkratek

Akce „B“ - neuskutečněný plán konečné likvidace řeholí v ČSR

Akce „K“ - Akce „kláštery“

Akce „Ř“ - Akce „řeholnice“

atd. - a tak dále

CK – centralizační klášter

ČKCH – Česká katolická charita

ČSR – Československo

ČSSR – Československá socialistická republika

ČSSS – Československý státní statek

CHD – Charitní domov

CHDŘ – Charitní domov pro řeholnice

IK – internační klášter

inv. č. - inventární číslo

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KA – Katolická akce

kart. - karton

KCT – krajský církevní tajemník

KSČ – Komunistická strana Československa

KNV – Krajský národní výbor

MěNV – Městský národní výbor

MHKD - Mírové hnutí katolického duchovenstva

mj. - mimo jiné

MK – Ministerstvo kultury

MNB – Ministerstvo národní bezpečnosti

MNV – Místní národní výbor

MŠK – Ministerstvo školství a kultury

např. - například

NM – Náboženská matice

n. p. - národní podnik

OCT – okresní církevní tajemník

P. - páter

PTP – Pomocné technické prapory

s. M. - sestra Marie

SKD PIT – Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris

SLOVÚC - Slovenský úrad pre veci cirkevné

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SNPPM – Sestry Neposkvrněného početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi

SPVC MK – Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury

StB – Státní bezpečnost

SÚC – Státní úřad pro věci církevní

sv. - svatý

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV VKS(b) – Ústřední výbor Vsesvazové komunistické strany (bolševiků)

Seznam pramenů

1. Národní archiv Praha

fond Ministerstvo kultury, Sekretariát pro věci církevní.

fond Ministerstvo školství a kultury.

fond Státní úřad pro věci církevní 1949-1956.

2. Státní oblastní archiv Litoměřice

fond KNV Liberec.

3. Státní okresní archiv Děčín

fond ONV Rumburk.

4. Archiv bezpečnostních složek Kanice

fond KS – MV Liberec.

5. Archiv Kongregace SNPPM Olomouc

Budete mi svědky, 1970, strojopis.

Kroniky Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie z let 1945 - 1990.

Nejdůležitější mezníky a události mé akce na Hoře Matky Boží v Králíkách (Grulich), Východní Čechy (Východní Sudety) v letech 1988-2004. Zpráva pana Jentschkeho o průběhu restauračních prací, s. 1-3.

Vzpomínky na odchod z mateřince do Filipova, strojopis.

Z exilu sester Neposkvrněného početí Panny Marie Filipov, Jiřetín, 1967, strojopis.

3. Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí

Kroniky města Králíky 1960-1989, v kopiích uložené v Městském muzeu Králíky.

3.1 Periodika

Jiskra Orlicka, 1960, 1968, 1989, 1990.

Králický zpravodaj, 6/95, 9/95, 6/2008.

Nové Králicko, 4/2003, 6/2004.

Orlicko, 1990.

Zpravodaj města Králíky, 1966, 1974, 1975, 1976, 1988, 1989, 1990.

4. svědectví pamětníků

výpověď sestry M. Milady Doubravky Plotěné ze dne 1. května 2007, Brno, přepis v archivu autorky.

5. internetové stránky

<http://www.katyd.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=4398> – staženo dne 2. června 2011.

<http://www.kongregacefdc.cz/list07t3.htm> – staženo dne 24. května 2011.

www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=1839 – staženo dne 6. dubna 2008.

<http://www.mzv.cz/wwwo/default.aspx?id=19427&ido=10470&idj=1&amb=84&Pare>

[tIDO](#) - staženo dne 8. dubna 2008.

www.sestry-nppm.cz – staženo dne 8. dubna 2008.

Seznam literatury

Stanislav BALÍK, Jiří HANUŠ: *Katolická církev v Československu 1945-1989*, Brno 2007.

Dějiny Kongregace sester Neposkvrněného početí Panny Marie III. řádu sv. Františka z Assisi, II. díl, *Období velkých zkoušek, Rok 1948–1989*, nepublikováno, archiv Kongregace SNPPM Olomouc.

Jiří HANUŠ, Jan STŘÍBRNÝ (ed.): *Stát a církev v roce 1950*. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 Emauzském klášteře v Praze, Brno 2000.

Jan HARTMANN, Bohumil SVOBODA, Václav VAŠKO: *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*, Praha 1994.

Jan HEINZL: *Perzekuce katolické církve na Frýdlantsku 1949-1955. Centralizační a internační klášter Hejnice*, diplomová práce FP TUL 2006.

Mirjam HRUDNÍKOVÁ: *Řeholní život v českých zemích*, Kostelní Vydří 1997.

Luděk JIRÁSKO: *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, Praha 1991.

Karel KAPLAN: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, Brno 1993.

Králíky Hora Matky Boží, Králíky 2006 – průvodce klášterním objektem.

František MUSIL: *Dějiny Králicka*, Králíky 2000.

Průvodce ambity a kostelem Nanebevzetí Panny Marie na Hoře Matky Boží u Králík, Králíky 1994.

Alois SVOBODA, Anna TUČKOVÁ, Věra SVOBODOVÁ: *Spiknutí proti republice*, Praha 1949.

Václav VAŠKO: *Dům na skále 1. Církev zkoušená 1945 – začátek 1950*, Kostelní Vydří 2004.

Václav VAŠKO: *Dům na skále 2. Církev bojující 1950 – květen 1960*, Kostelní Vydří 2007.

Václav VAŠKO: *Dům na skále 3. Církev vězněná 1950 – 1960*, Kostelní Vydří 2007.

Václav VAŠKO: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, I. a II. díl, Praha 1990.*

Václav VAŠKO: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří, 1999.

Pavel VLČEK, Petr SOMMER, Dušan FOLTÝN: *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

Vojtěch VLČEK: *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004.

Vojtěch VLČEK (ed.): *Ženské řehole za komunismu 1948–1989*. Sborník příspěvků z konference pořádané Konferencí vyšších představených ženských řeholí v ČR a Českou křesťanskou akademií dne 1. října 2003 v kostele sv. Voršily v Praze, Olomouc 2005.

Seznam příloh

Příloha č. 1: *Zpráva o soustředování ženských řeholí*, Národní archiv Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, inv. č. 108, nedatováno.

Příloha č. 2: *Budete mi svědky*, s. 28 – 31, archiv Kongregace SNPPM Olomouc. Text neupravován.

Příloha č. 3: Vyrozumění OCT o nutnosti hradit všechny výdaje v soustředovacím klášteře z kongregačních prostředků. SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, KT-56, i. č. 287, 2. prosince 1950.

Příloha č. 4: SÚC schvaluje trvalé právo požívání k nemovitostem Kongregace SNPPM pro KNV Olomouc, NA Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 107, i. č. 131, 8. května 1952.

Příloha č. 5: Nařízení, podle kterého se řeholnice musela dostavit do IK v Hejnicích, ABS Kanice, fond KS – MV Liberec, AF MV B 4-5, 1949-1955, 27. června 1952.

Příloha č. 6: Korespondence mezi sestrami NPPM ukazující, že kvůli cenzuře nebylo možné zmínit jakékoliv zásadnější téma. Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, složka Korespondence.

Příloha č. 7: *Budete mi svědky*, s. 32, archiv Kongregace SNPPM Olomouc. Text neupravován.

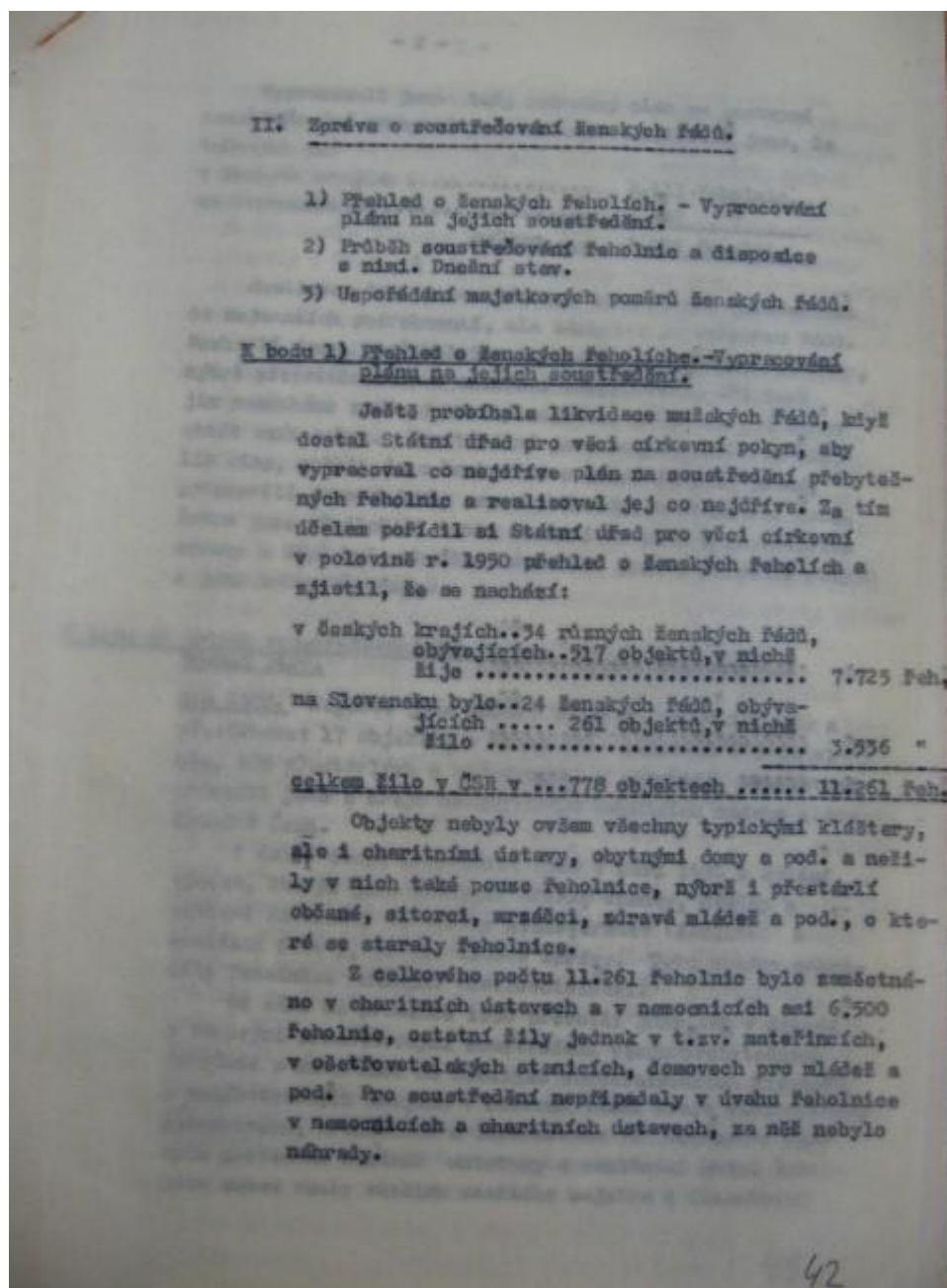
Příloha č. 8: Záznam rozhovoru řeholnic vyhotovený referentkou IK Hejnice pomocí odposlouchávacího zařízení, březen 1955.

Příloha č. 9: Sestry NPPM na bramborové brigádě, říjen 1962. V pozadí je vidět klášter. Archiv Kongregace SNPPM Olomouc.

Příloha č. 10: Otevření klášterního kostela na Hoře Matky Boží u Králík pro veřejnost 1. května 1968, archiv Kongregace SNPPM Olomouc.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Zpráva o soustředování ženských řeholí, NA Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 82, i. č. 108, nedatováno.

Vypracovali jsme tedy podrobný plán na postupné soustřeďování přebytečných řeholnic a zjistili jsme, že takových je v českých krajích 2.111 řeholnic, na Slovensku 1.962 " celkem 4.073 řeholnic.

Realizace tohoto soustřeďování byla rovněž naplánována do nejmenších podrobností, ale odchýlně od mužských řádů. Rozhodli jsme, že řeholnice nebudeme soustřeďovat násilím, nýbrž přesvědčováním o nutnosti soustřeďování, při čemž jim ponecháme veškerý movitý majetek, pokud si jej budou chtít vzít sebou. Soustřeďování jsme rozplánovali na několik etap, určili jsme konkrétně o které řády se jedná, připravili jsme objekty pro nastěhování a stanovili dobu. Potom jsme předložili tento operativní plán předsednictvu strany a když byl schválen, započali jsme v červenci r. 1950 s jeho uskutečňováním.

K bodu 2) Průběh soustřeďování řeholnic a dispozice s nimi. - Dnešní stav.

Rok 1950. Nejprve jsme museli vyhovět požadavkům MŠO a přestěhovat 17 objektů, v nichž bylo umístěno 470 řeholnic, 499 přestářelých a 210 mrzáků a sirotek. Přemístění provedli jsme z krajů na západních hranicích našeho státu dovnitř Čech.

V další etapě přikročili jsme v září 1950 k vydání výnosu, kterým jsme převedli dětské domovy, školky a některé internáty do správy ministerstev (školství a sociální péče), po př. lidové správy. Tyto orgány nahradily řeholnice laickými ošetřovatelkami.

Od září do prosince 1950 provedli jsme pak v dohodě s řádovými představenými soustřeďování všech přebytečných řeholnic z mateřin do několika soustřeďovacích klášterů v nonáboženských krajích (severní části kraje olomouckého, ostravského, hradeckého a libereckého). Stěhování samo bylo provedeno humánně autobusy a sanitními auty. Řeholnice sebou vzaly většinu movitého majetku i finančních

prostředků. Státní úřad pro věci církevní platil stěhovací náklady. V rámci přeměn zmenšil se počet soustřeďovaných řeholnic a to proto, že jsme novicky propustili jednak k rodičům, jednak je umístili jako laické ošetrovatelky v nemocnicích. Dále jsme očistili 200 Německých Křížáček do západního Německa a Švýcarska. Dva malé řády se samy rozešly (Cisterciánky a Apoštolky III. řádu sv. Františka, a nepatrný počet řeholnic (asi 80 osob) odešlo jednotlivě do civilního života.

V nových domovech se řeholnice brzo aklimatisovaly. Ustanovili jsme pro jednotlivé soustřeďovací kláštery naše zmočňkyně s tím, aby sledovaly život řeholnic v nových poměrech, aniž by zasahovaly do jejich hospodářství. Řeholnicím nabízeli jsme zaměstnání v okolních závoděch, nebo přímo v klášterech. Pěstářům a nemocným řeholnicím jsme doporučovali, aby se přestěhovaly do klášterů v severní Moravě, které jsme slušně vybavili a předali do péče České katolické Charity. Tím jsme v podstatě splnili doložku uloženou nám předsednictvem strany.

Rok 1951. V soustřeďovacích klášterech byly řeholnice pod přísnou kázní svých reakčních představených. Bylo třeba narušovat jejich komunity a vymáhat je z jejich naračostného prostředí. Zaměřili jsme se tedy především na řešení kadrových a pracovních poměrů soustřeďovaných řeholnic, zejména mladších. Díky naší houževnaté a trpělivé práci, podařilo se nám během roku zařadit do výroby zdravé řeholnice do 40ti let a dohodli jsme s ministerstvem lehkého průmyslu jejich přemístění do závodních internátů v textilních továrnách. Přitom jsme též splnili přání slovenských soudruhů, kteří si nemohli dovolit umístit řeholnice v továrnách, protože by dělalice podléhaly jejich vlivu. Převzali jsme tedy i většinu Slovenek - řeholnic a dnes máme 23 vzorných závodních internátů, v nichž pod dozorem našich zmočňkyně žije 1.400 mladých řeholnic, pracujících v textilním průmyslu, kde jsou vzornými dělnicemi, honorovanými právě tak, jako ostatní zaměstnanci a jsou nemocensky pojištěny.

Feholnice s omezenou pracovní schopností ve věku od 40 do 60ti let žijí dnes ve 3 soustředovacích klášterech (Broumov, Javorník, Albrechtice) v počtu 655 osob, kde řádně pracují v podomáckém průmyslu nebo se starají o zahrady a budovy a jsou finančně soběstačné. Na severní Moravě jsou soustředěny přestárlé a nemocné feholnice, kde jich žije v pěti domovech 694 pod péčí Katolické Charity.

Na Slovensku žijí většinou jen přestárlé nebo nemocné feholnice. 110 z nich je soustředěno ve dvou klášterech a 659 v sedmi charitních domovech. Ostatní práce schopné, mladé feholnice byly přestěhovány do českých krajů.

Takový byl stav koncem r. 1951.

Rok 1952. V tomto roce budeme pokračovat v péči o feholnice především prohlubováním jejich zájmů o současný hospodářský a politický život. V závodních internátech budou školeny odborně i politicky a umožňován jim přechod do civilního života. Otevřeny mstávají 2 problémy: především jak zbavit feholnice vlivu asi 40 reakčních řádových představených, které neblaze působí na sestry v nemocnicích, charitních domovech i ve výrobě. Nemůže nám nic jiného než tyto reakční představené postupně izolovat v některém klášteře.

Dalším problémem pro budoucnost jsou feholnice - ošetrovatelky v nemocnicích a charitních domovech, kterých je stále ještě v českých krajích asi 3.600, na Slovensku 2.000 osob. Tyto feholnice není možno soustředit, pokud na ně nebude náhrada laických ošetrovatelek. To je ovšem úkol dlouhodobý a není v našich silách, abychom ho sami vyřešili. Bude třeba ovšem tyto feholnice neustále vést a přesvědčovat o správnosti našeho socialistického zřízení a obklopit je takovým prostředím, které by je zbavovalo jejich konzervativních názorů.

K bodu 3) Uspořádání majetkových poměrů českých řádů.

Po provedeném soustředění feholnic uvolnilo se zcela v českých krajích	257 objektů
na Slovensku	152 "
<u>celkem</u>	<u>409 objektů</u>

různá velikosti a kvality o něž byl obrovský majen se stránky ministerstev i lidové správy. Tyto vyklizené objekty

hlásili jsme postupně vládní dislokační komisi, která je přidělovala různým zájemcům do užívání. Formálně zůstávají majetkem ženských řádů, ovšem jsou spravovány obdobně jako mužské kláštery Náboženskou Maticí zřízenou při SČU.

Soustředěním řeholnic nebyl původně dotčen finanční a movitý majetek ženských řádů. Při stěhování si řeholnice většinu věcí posbíraly a co zanechaly, bylo Náboženskou Maticí řádně ohodnoceno, odprodáno a strážná částka připsána k dobru příslušnému řádu na účtě Náboženské Matice. Ženské řády nás nijak hospodářsky nezatěžují, neboť jsou soběstačné, řeholnice ve výrobě i v nemocnicích předávají své ošacení správcům řádovým představeným, které financují provoz soustředěvacích klášterů. Na dokonce se stalo, že když ministerstvo zdravotnictví od 1.1.1952 stanovilo v nemocnicích platy řeholnic v téže výši jako laickým ošetřovatelkám, odmítly řeholnice tyto vyšší platy převzít. Stalo se tak na pokyn jejich reálních představených.

Vzhledem k těmto okolnostem jsme se rozhodli uložit představeným, aby samy sepsaly veškerý finanční majetek svých řádů a předložily výkazy o něm Náboženské Matici. Po skončení této akce rozhodneme jak s ním naložit.

Závěrem možno konstatovat, že soustředění ženských řeholí, svým rozsahem daleko větší, než řeholí mužských, provedli jsme, díky získaným zkušenostem z předcházející akce klášterů beze ztrát a nedostatků a dokončili jsme je v ustanovené době. Ovšem tato akce není uzavřena, jako tomu je u mužských řádů, neboť tu zůstává dlouhodobý problém 5.600 řeholnic - ošetřovatelek v nemocnicích a charitních ústavech, který nelze pustit se zřetele, vzhledem k jeho nepříjemným politickým důsledkům.

Zdeněk Fierlinger,
náčelník předsedy vlády a ministr
SČU.

Příloha č. 2: *Budete mi svědky*, s. 28 – 31, archiv Kongregace SNPPM Olomouc.

Text neupravován.

„Nakládalo se a přenášelo se do půlnoci. Lidé v houfech postávali na ulicích, ačkoliv je stráž rozháněla. Kolem druhé hodiny přijel autobus, přesto, že odjezd byl stanoven na 6 hodin. Ve 4 hod. byly mše svatá, kterou sloužil dp. Javor. Rozloučil se se sestrami, poděkoval za celou farnost a prosil o modlitby. Po mši sv. poděkovala jedna paní jménem nemocných z Uh. Brodu sestrám ošetřovatelkám za jejich péči a lásku nemocným.

Sotva sestry vyšly z kaple, už na ně zmocněnkyně ostře naléhala, aby nasedly do autobusu. Na opětovné naléhání členů komise byly sestry nuceny již po 5. hodině nasednout do autobusů. Pršelo. Lidí na ulicích bylo málo. Všichni se chystali až na šest hodin. Děti nesměly z ložnic, aby se nemohly rozloučit se sestrami.

Středa 27. září 1950 – čtvrt na šest ráno: S Bohem Brode! Na jak dlouho tě opouštíme? Po století práce pro tvou osiřelou mládež!

Projíždíme posledními, dosud spícími ulicemi Uherského Brodu. Nejsme skleslé. Víme: Co Bůh činí, dobře činí. - Cesty Boží nejsou cesty naše. Proto zpíváme Bože, chválíme Tebe! A znělo to upřímně. Jak asi bylo zmocněnkyni, která nás doprovázela? Vidíme Svatý Hostýn: Nastokrát buď pozdravena.... Vítězná Ochranu Moravy, zůstaň Matkou lidu svému! ...

Na obzoru Uherské Hradiště. Chodci hledí na nás udiveně, kroutí hlavou... V autobuse se rodí nápad: Měly bychom těm lidem nějak dát najevo odkud a kam. - A už se píše velkými písmeny: Z Uh. Brodu do Filipova! - Konec Uh. Hradiště už si to přečetl.

Hulín, Holešov – na náměstí nějaká tetička při pohledu na nás úlekem upouští kabelu s nákupem na zem a spíná ruce....

Kroměříž: Lidé se v houfech zastavují, čtou, mávají sestrám na pozdrav, těm vpředu hrozí. Tak se to opakovalo skoro všude.

Prerov – lidé poznávají „své“ sestry, mávají, loučí se... I my se loučíme skolébku řeholního života většiny z nás. Zamženým zrakem hledíme šedé zdi opuštěného mateřince...

V Přerove Na dlážce vidíme stát sestry dominánky v průjezdu u kufrů, čekají na odjezd...

Olomouc! - Naše spolusestry z Olomouce už nás předjely. Jely osobním autem. Naše nákladní auta jedou před námi, sanitky za námi. Ty však nevidíme. Dalo to hodně práce, než naše stařenky uložily do vozů.

Za Olomoucí nás předjel autobus s Milosrdnými sestrami – snad se Sv. Kopečka. Dále potkáváme autobus s Horažďovickými sestrami De Notre Dame. Jedou do Bílé Vody. Jejich kongregace se dnes stěhuje z jednatřiceti domů....

Autobusy s řeholnicemi, nákladní auta s jejich svršky jezdí sem a tam: z Čech na Moravu a na Slovensko, odtud zas do Čech.

A náš lid se na to dívá se smíšenými pocity. Až pokud, Pane?

Zastavujeme se u našich sester v Moravské Třebové. Mnohé se ani neznáme, ale máme se rády. Upřímně se vítáme. Určená čtvrt hodinka zastávky pro nás končí a musíme zpět do autobusů, i když řidiči v restauraci nepospíchají – čekáme na ně skoro hodinu. Zatím nás předjely sanitky s našimi nejstaršími. Od trebovských sester jsme se dověděly, že už nás předjely naše brněnské a olomoucké spolusestry. V Třebové jsme si sehnaly ještě trvanlivější materiál na nápisy do autobusu. O tomto „oznamovacím“ podniku věděly v autobuse jen tři sestry. Zmocněnkyně seděla na předním sedadle pro vedoucího výpravy.

Vjíždíme do Čech. Sluníčko protrhlo mraky a svítí jedna radost. Hradec Králové nás vítá a loučí se přátelsky. Za Hradcem Král. předjíždíme kněze na kole – mává rukou na pozdrav a žehná nám.

Jedeme k severu. Slunce se kloní k západu. Nový Bor, Rumburk.. potkáváme autobus s dělníky. Zvědavě čtou, většinou lhostejně, ale ne nepřátelsky. - Jiříkov -

Už je tma, když přijíždíme k Filipovu. Domy, stromy – víc nevidíme. Najednou míjíme velký kostelní portál, prostranství se šíří. Vpravo vidět budovu s rozzářenými okny. Zastavujeme. Jsme doma. - Doma? ----

Před domem živý plot, schodiště, otevřené dveře. Vstupujeme. Ctihodná Matka nás vítá na schodišti. Spolusestry se chápou našich zavazadel. Slyšet hlasy, vyvolávající naše jména a čísla světnic. Jsme jao omámené a sotva najdeme čísla dveří.

Večeříme. Teplé kakao přišlo mnohým vhod po trampotách cesty. Přijela naše nákladní auta, věci se však budou skládat brzy ráno. Ted' vybalit jen to nejnnutnější, abychom mohly ulehnout na slamníky, které nám spolusestry připravily do prázdných světnic. Aspoň trochu se zabalíme do vypůjčených pokrývek. Po napínavém dni uléháme u Matky Boží v severočeských Lurdech, na hranicích Německé demokratické republiky. Z okna je vidět továrnu v Něm. Geradorfu, do usnutí slyšíme odtamtud rachot tkalcovských stavů.....“

Příloha č. 3: Vyrozumění OCT o nutnosti hradit všechny výdaje v soustředovacím klášteře z kongregačních prostředků. SOkA Děčín, fond ONV Rumburk, KT-56, i. č. 287, 2. prosince 1950

2. prosince 50.

722/1950- Dv.

Správa kláštera
sester Neposkvrněného Početí P. Marie

P i l i p o v .
Věc : Hospodářské otázky - vyrozumění.
Přílohy : /

Podle sdělení Náboženského fondu v Praze II. Vyšehradská 28 ze dne 27.11.1950 Vás vyrozumívám, že již na další nemá zdejší církevní oddělení od Vašeho kláštera přijímat žádné účty k proplacení. Rovněž Vás upozorňuji na tu okolnost, že státní správa nezabavila resp. nezajistila žádný majetek benediktýnských řeholí, tudíž nebude také hradit výlohy spojené s údržbou nových řeholních středisek. Veškerý výtěžek z budov, které byly Vámi opuštěny resp. výtěžek z majetku jiného bude Vám poukazován a z těchto prostředků, stejně jako z vlastního výdělku, musíte v novém bydlišti hradit všechny výdaje.

Okresní církevní tajemník :

Příloha č. 4: SÚC schvaluje trvalé právo požívání k nemovitostem Kongregace SNPPM pro KNV Olomouc, NA Praha, fond SÚC 1949-1956, kart. 107, i. č. 131, 8. května 1952.

293.8/52-I/1-Č
8.května 1952
Olomouc, kongregace sester
N.P.P. M. zřízení práva požívání
k nemovitostem v Olomouci
K čís. 20/462-27/52-Hr z 2.5.1952
Příl. 2.

Náboženská matice
P r a h a

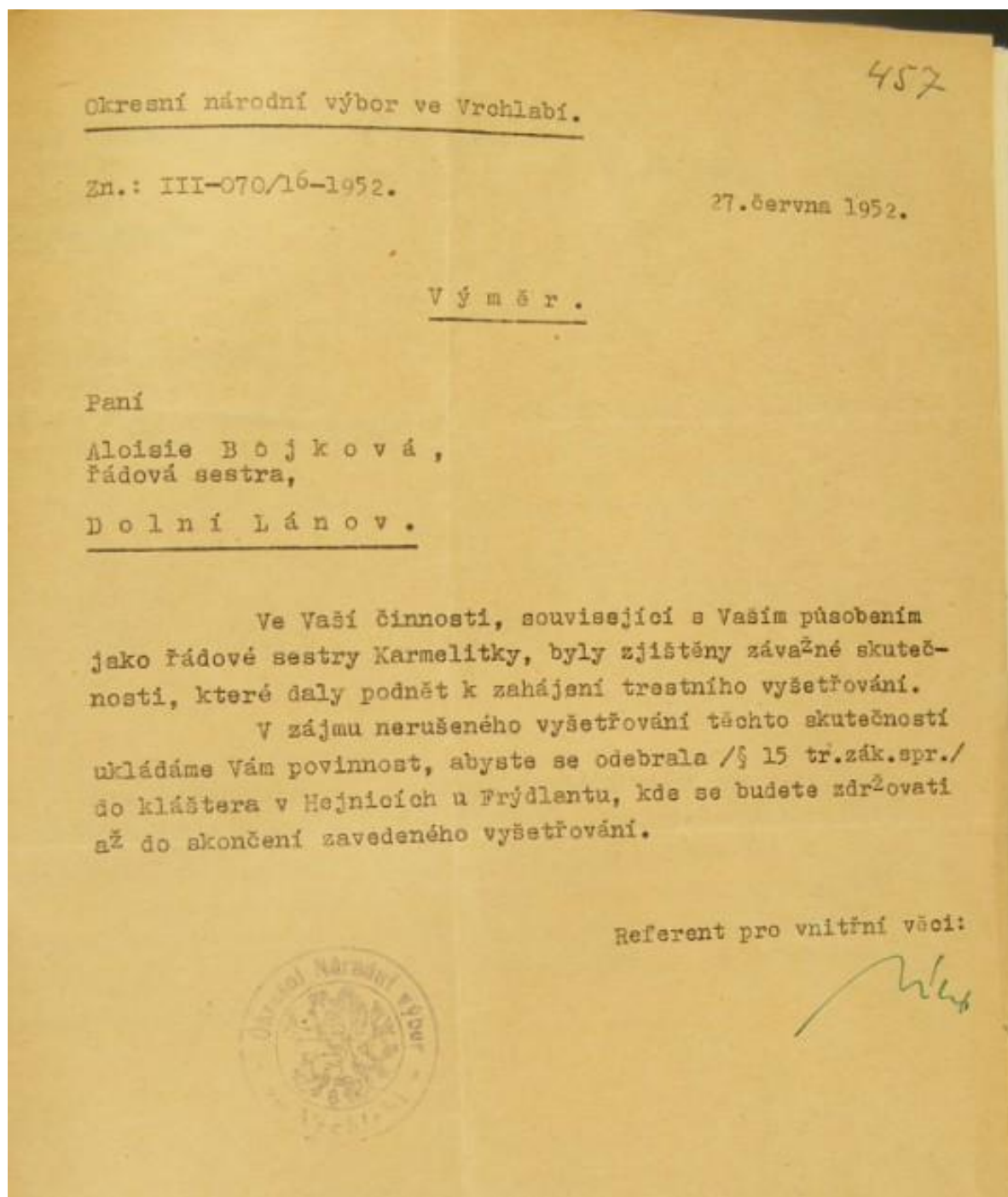
Státní úřad pro věci církevní v Praze schvaluje podle § 27 vl. nař. č. 219/49 Sb., aby bylo pro krajský národní výbor v Olomouci zřízeno trvalé právo požívání k nemovitostem kongregace sester Neposkvrněného Početí P. Marie III ř. sv. Fr. z As. šk. 539 st. parc. s. domem čp. 114 a poz. parc. čk. 58/3, zapsaným ve vložce č. 110 poz. knihy kat. území Olomouc-město, za roční náhradu 1000 Kčs a za dalších podmínek smlouvy o právu požívání z 2. května 1952.

Dva stejnopisy smlouvy vracíme po připojení naší schvalovací doložky

K exp. připojení 2 příl. Za ministra: *N*

Hyman 22/5. D. R. 1952
SKARTOVATI 10/63 4471
odp.

Příloha č. 5: Nařízení, podle kterého se řeholnice musela dostavit do IK v Hejnicích, ABS Kanice, AF MV B 4-5, 1949-1955, 27. června 1952.

Příloha č. 6: Korespondence mezi sestrami NPPM ukazující, že kvůli cenzuře nebylo možné zmínit jakékoliv zásadnější téma. Archiv Kongregace SNPPM Olomouc, složka Korespondence.

Hejnice 8.9. 1952.

Naše drahé!

Děkujeme co nejserdečněji za to milé překvapení. Balík přišel ve vzorném pořádku, vždyť byl tak pečlivě vypraven. Tak to dovede jen láska. Pán Bůh Vám to zaplatí! Spodnička přišla k všeobecné radosti právě vhod a dobře chránila láhev i jablíčka. V sobotu večer byla vybalena a již v neděli konala platnou službu. Bude mi s živůtkem každý den připomínat naše drahé broumovské. Celou neděli bylo hodně chladno. A jak padne: ani dlouhá ani krátká, ani široká ani úzká. Myslím, že ji svléknu až na jaře, ať přece jenom nechceme pozbývat naděje, že se dočkáme ještě několika teplých dní. - Připomínáme m.s. Almě, ať si opakuje svou mateřštinu a zasvěcuje do ní také ostatní, dokud mají příležitost ke každodennímu styku s ní. *Li. Hlaváčková poslala balík do našeho podniku. Srděkování. Také Vám díky!*

<p>1,60 Kčs Neopomíňte uvést na všech poštovních zásilkách přesnou adresu, název ulice, číslo domu, poschodí a u podnájemníka také jméno pronajímatele.</p>	
<p>Odesílá Marie Kuzpová, klášter Hejnice u Fryčlantu v Č.</p>	
<p>Také od Idy a Corony se přiučujte jejich jazyku a samy správnou mluvou je učte češtině. Předpokládáme, že u přímou láskou a horlivostí zapalujete všecko. - U nás je vše v pilné práci. Nejnovější zaměstnání je výroba dětských flintiček /těžký průmysl/. Tisíce věrých pozdravů a vzpomínek za Vámi každý den posíláme všechny.</p>	<p>Marta Kuzpová PLEVOVÁ,</p> <p>B r o u m o v I/1</p>
<p><i>V lásce Boží vždy Vaše M. Leonie M. Pauline M. Václava Kuzpová</i></p>	

Příloha č. 7: *Budete mi svědky*, s. 32, archiv Kongregace SNPPM Olomouc. Text neupravován.

„Z hejnického Almanachu.

Jak jsme vyhlížely.

Podle toho, odkud jsme přišly. Na úřady se chodívalo s taštičkou nebo s aktovkou, do továren jen s růžencem v ruce. Věru, byla to pestrost! Sotva bylo možné na některé uhádnout její řádovou příslušnost:

Bílý závoj, kytíčková zástěra. Bílý límec, červené bačkůrky. Byl to div, když se mezi spolusestrami již "dooblíkanými" některá tolik odlišovala, že ji považovaly za novou větev téže kongregace?

Jiná zase: gumová zástěry, hábit bez barvy, čelenka postříkaná - to údernice z "mokrého sálu" dostala odměnu podle § 15.

I móda se chystá ovládnout řeholnice: hle, i krátké rukávy měla jedna! Vykasané do boje! Však k sv. přijímání jí půjčila spolusestra spodní rukávy, aby to tak nekřičelo.

"Bez svatého roucha ven!" vzdychá ta, která jenom v modrém pracovním plášti ze zahrady nastupovala do Tatraplánu. Vroucněji nemohla políbit řeholní oděv v den obláčky, než když po dvou týdnech jej znovu oblékala.

Po krátkém čase byly již šiky spořádané. Sedmnáct různých řádů v plné parádě řeholního oděvu zdomáčňovalo v JŘD /Jednotného řeholního družstva/. Později přibyla členka z řehole osmnácté, aby pestrost byla úplná. “

Příloha č. 8: Záznam rozhovoru řeholnic vyhotovený referentkou IK Hejnice
 díky odposlouchávacímu zařízení, březen 1955.

390.

Z á z n a m .

Zachyceno z odposlechu od 1.3.1955 do 31.3.1955 z pokoje č. 36 kde se nachází f.: Havelková Býčková Tomková Kalibarová Gelingová

Býčková:.... Němci nám odešli i s výrobním tajemstvím porcelánu, skla i látek nyní konkurují, tím republika hospodářsky hodně utrpěla, skláděti skláděti utekli s plány do Francie i Ameriky.....

Gelingová:.... Němci odešli s ostnem v srdci a tím více to tam budou pro-
 pagovat...../výrobu/

Tomková:.... dnes jsme dostali z okresu příkaz nahlédit stav Brambor. se
 správce říkal abychom rezervu nechaly kdyby sem ještě někde přijel...
 Havelková:.... tak to je vidět, že se něco čeká.....

Havelková:.... ne takové odsouzení a těch je ve vězeních hodně i mladých,
s Lukášové se zdálo, že sem přijela jejich gener. předat...v téra je
 ve vězení.....

potom kritisovaly některé řehol. že se stále jen učí řeči, a že by také
 mohly něco pomoci když je jich zde tak málo.....

Následující zachyceno v měsíci lednu: a u nora:

Býčková:.... víste hesla - Ave Crux o kterém ref. ví protože má v ruce
 dopis od Invioláty, který posílala dp Plzně teď dvěma našim /byl nalepe-
 ny v lepenkové krabici/ jsem napsala, že již nespíváme sčráv buď kříží..
ny na to odpovídaly : Už tá krásnou píseň nespíváte? My také ne.....
 je vidět že tomu porozuměly.....

řehol. se bavily o listě, kde biskup osnamoval svoji visitaci u řehol.
 venku a ty jim list posílaly také do Hejnic.
že to refer. propustila?.....oni chtějí s těmi představenými něco
 udělat, proto se na tom listě o visitaci o nich takovým spůsobem zmínou-
 jí...../ostatní zachyceno na stukovém záznamu/

Ř. Havelková obdržela dopis od f. z Plzně ve kterém popisovaly že do je-
 jích pokoje dali amplik a jak krásná je vše slyšet... záznam...
 řehol. se tomu smály. říkaly že to velmi šikovně napsaly. řehol. a tobe
 vyrozuměly že Ty z Plzně amplikem myslíš odposlech.....

Hajlová J.

Příloha č. 9: Sestry NPPM na bramborové brigádě, říjen 1962. V pozadí je vidět klášter na Hoře Matky Boží u Králík. Archiv Kongregace SNPPM Olomouc.

Příloha č. 10: Otevření klášterního kostela na Hoře Matky Boží u Králík pro veřejnost 1. května 1968, archiv Kongregace SNPPM Olomouc.

